

Любов Ісаєнко

ДИВОЦВІТ РОДОВОДУ

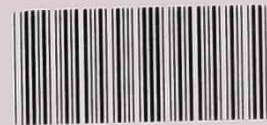
Любов Ісаєнко

ДИВОЦВІТ РОДОВОДУ

Одеса - 2018

НБ ОНУ

1687168

17/07/20

им,

о, то
ину.
шні
леч-

нер-
моєї
чів,
ала:

про

му-
іїв-

ше
що

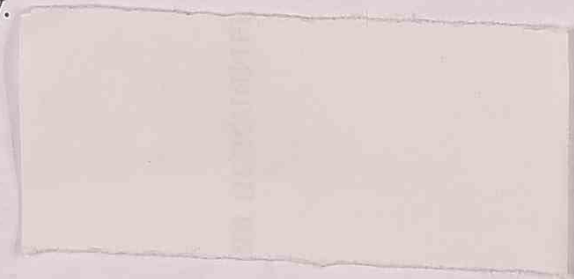
ум-

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр-4Оде)
І 85

Ісаєнко Любов

І 85 Дивоцвіт родоводу: життєпис / Ісаєнко Л. – Одеса: Чорномор'я, 2018. – 120 с. - іл.
ISBN 978-966-555-305-2

Книжка присвячена світлій пам'яті батьків - Ісаєнко Миколи Володимировича та Марії Зіновіївни - до їхнього 100-річчя, чоловіка Василя Івановича Риги та сестри Галини Миколаївни Саповської. Простір родини осяяний чесністю та порядністю. Нащадки мають бути охоронцями пам'яті. Це моральний обов'язок перед родоводом. Книжка має багато цікавих світлин. Видання адресоване освітянам і широкому читацькому загалу.

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр-4Оде)

ISBN 978-966-555-305-2

© Любов Ісаєнко

© Лариса Дем'янишина
Почесна бібліотека
Одеского університету
ім. І. І. Мечникова

*Присвячується світлій пам'яті
родинам Ісаєнкам, Можилевським,
Василію Івановичу Ризі та
Галині Миколаївні Саповській*

Коли я пішла з роботи на філологічному факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова на пенсію, то не знала, як далі жити на цьому світі – немовби мене розрізали навпіл і відібрали одну половину. Мені снилися майже щоночі лекції, аудиторії, студенти... Колеги телефонували зрідка. Колишні випускники – частіше, зокрема ті, що закінчили підготовче відділення тоді ще ОДУ ім. І. І. Мечникова. Я й сама думаю, бува: чи варто турбувати своїх колег-викладачів розмовами?

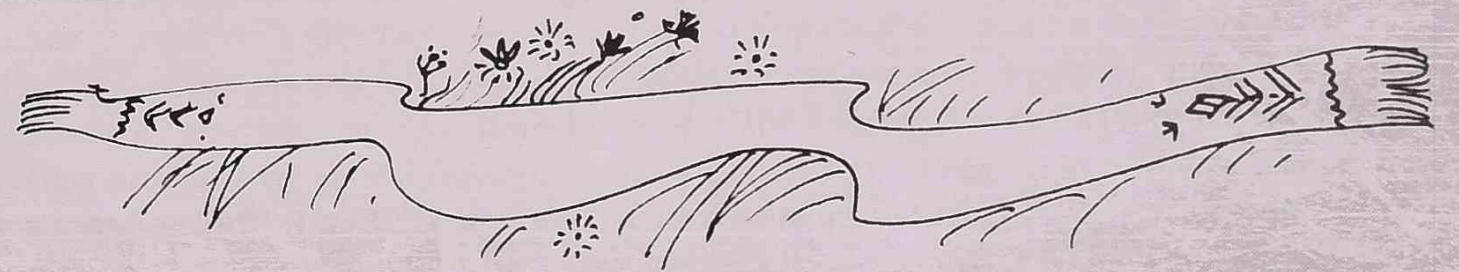
Від таких роздумів, впевнена, не втекти нікому, але вони покликані генеруватися в іншу енергетику, що має порятувати від відчаю... Так, мабуть, і народилася ідея написати про життя моєї мами, якій у 2017 році виповнилося б 100 років, батька, якому у 2018 – 100-ліття, про родичів, земляків... А підштовхнула до цього моя донечка Вікторія, добрий янгол мого життя, яка сказала: "Сядь, згадуй і пиши".

Ада Роговцева назвала одну із своїх книг "Свідоцтво про життя". І справді, є "Свідоцтво про народження", "Свідоцтво про смерть", а де ж "Свідоцтво про життя"?

Ця книжка – про життя найріднішої людини, про тих, хто їй був найдорожчим, хто сформував її як особистість. Книжка спогадів містить маловідомі факти біографії Ісаєнко Марії Зіновіївни. Це розповіді родичів, близьких людей, друзів нашої родини.

Колись прочитала переконливу думку Р. М. Палецького: "Людина не може без коріння. Лише тоді їй спокійно і впевнено живеться на землі, коли вона знає, що наслідують створене до неї, що зв'язки ці не обірвуться, тому що саме вона – ланка в ланцюзі людства".

Слово животворяще – це те, що зберігається для нащадків. Слово має магичну силу. Це – думка, досягнення...

21. 2017

Пам'ять серця, о, вона жорстока,
Та без неї тяжче, як при ній!
Все записуй в серці молодому...

Максим Рильський

Вона перебувала у постійному русі, енергійна, компанійська і діяльна жінка, доброзичлива й уважна до всіх і до всього. А для цього за будь-яких обставин треба було мати широкий світогляд, глибоку духовність, неабиякий такт. І всі ці якості мала Вона – моя мама – Ісаєнко Марія Зіновіївна. Доля була суворою до неї.

Донька древнього Полісся

Народилася Марія Можилевська (дівоче прізвище) у мальовничому селищі Макошине на Чернігівщині.

Макошине – стародавнє слов'янське поселення, його назва походить від язичеського (одні джерела) та давньослов'янського (інші) Макош. Це ім'я – покровительки родючості та жіночої плодовитості – символізувало собою берегиню роду. На честь цієї богині і було назване селище Макошине. Історичні джерела свідчать про місто Хоробор, що раніше існувало в цій місцевості. Вперше воно згадується у літописі 1153 року. Востаннє про Хоробор написали на початку XVI століття як про велике село, що налічувало 100 дворів. У кінці XIV століття по сусідству з Хоробором на правому березі Десни (притока Дніпра) утворилося село Макошине. А у XVI два поселення злилися в одне. І вже в XVII столітті Макошине згадується як містечко і як “велике городище”.

На околицях та поблизу Макошиного археологи виявили поселення доби бронзи (II тисячоліття до н.е.), курганний могильник і городище часів Київської Русі (X–XIII ст.).

Саме із цього села, з розповідей бабусі, а потім мами я винесла перші яскраві враження, сприймала світ по-своєму, по-новому, як сказав би мій однокурсник Володимир Панченко (тепер знаний професор літератури, письменник, який побував на Десні біля мого Макошиного, бо проїхати хотів дорогами Івана Мазепи), крізь «магічний кристал» дитинства.

Там, де несе свої води мила серцю Десна, 23 жовтня 1917 року народилася моя мама. Марія з раннього дитинства прагнула привнести в повноводий потік життя якомога більше корисного, світлого, доброго.

Дівчинка була другою дитиною у родині Харитини Василівни Слишик – дівоче прізвище – (9.X.1886 – 19.XII.1979) та Зіновія Омеляновича (8.VII.1889 – 13.III.1958) Можилевських. Одружилися Харитина та Зіновій 23 січня 1911 року. Бабуся сказала якось, що Зінько не давав їй проходу, бо закохався і наполог на одруженні взимку. Вона була старша від дідуса. Харитина зазнала трагічного кохання: юнак Володимир загинув під час служби в армії. Вона декілька років не могла вгамувати свої почуття першого справжнього кохання, а почуття Зіновія сприйняла як щирі, повірила юнакові. Прожили вони 47 років. Подружнє життя було справді драматичним, але відповідальність за родину, а передовсім – за дітей – то для дружини-матері святе.

Виховувалася Харитина лише матір'ю Марфою Артемівною Слишик (16.IV.1862 – 25.V.1912), бо батько Василь Іванович Слишик (7.IV.1860 – 21.I.1887) трагічно загинув на будівництві, коли донечці було всього 3 місяці. Мати старалася виховувати у дочки, перш за все, повагу до людей, бажання допомогти ближньому, відповідальність за слово і вчинки. Ці риси вдачі бабуся Тіна (так лагідно її називали у нашій родині) пронесла стежками свого нелегкого життя. Вона розповідала, що мама Марфа мала дуже гарний голос і співала багато народних пісень а-капела і говорила, що професійна музика композитора не може бути відірваною від фольклору. Кожен народ має свою національну рідну мелодію, яка характерна тільки для нього, а наш, український, має особливу.

Роботяща та шанована у селі сім'я Можилевських вела натуральне господарство, мала все своє: і хліб, і молоко, і м'ясо, й овочі. Навіть одяг мати шила сама з полотна, зітканого своїми руками у довгі зимові вечори, а батько – взуття. Тож діти мали оригінальне вбрання, бо його дизайнерами та майстрами були батьки.

Дідусь і бабуся були худорляві, невеликого зросту. Дід Зінько носив полотняну сорочку, яку підперізував шкіряним ремінцем (сам зробив), до нього був прив'язаний на шнурку ніжик. Вдома він мав різні інструменти: все щось вирізав, майстрував, шив... Коли він втратив півноги, то зробив собі протез і навчився швидко ходити без палички. Розповідали, що дід любив і вмів

грати та вигравати в карти, був справжнім “професіоналом”: часто їздив потягом, щоб “заробити” і, звичайно, махлював. Говорили, що інвалідом він став через гру: його виштовхнули із вагона на швидкості потяга, але він майстерно впорався із пораненням, бо був ремінь і ніж завжди при ньому...

Працювати доводилося багато, бо господарство було чимале і всьому треба дати лад. Щоденна важка праця на землі і в господарстві задля блага всієї родини. Змалечку всі діти були привчені до роботи, адже земля не любить байдужих і ледачих. Земля любить господаря й хоче шанобливого ставлення до себе.

Старша сестра Єлизавета (3.IX.1913 – 6.XI.1997) була справжньою нянькою та помічницею для матері, поки підростали Марія, Віра (12.I.1925 – 30.VII.2012) і наймолодший Володимир (27.VIII.1928 – 18.IX.1990).

Як розповідала бабуся, у них у хаті була дуже добра гасова лампа, бо дітям учитися читати-писати треба, потрібна вона й для нічної домашньої роботи. Часто під її світлом вечорами збиралися родичі й сусіди, щоб погомоніти про справи, а інколи, як жінки брали вишивання, то й поспівати пісень. Бабуся знала їх силу-силенну, то і дітей навчила, і мені наспівала не один десяток ліричних народних пісень. Я їх записала та віддала доценту кафедри української літератури ОДУ ім. І. І. Мечникова Петру Трохимовичу Маркушевському, коли складала йому іспит на I курсі з усної народної творчості. Дуже жалкую, що не залишила примірника собі, але “по-молодості” хіба думаєш, що все своє треба носити з собою (так твердив ще давньогрецький мудрець Біант (642 – 577 до н.е.): “Усе своє ношу з собою”). А варто було б зберігти для себе та онуків.

Пісенний репертуар бабусі був багатий – “Ой у полі три криниченьки”, “Копав, копав криниченьку”, “Розпрягайте, хлопці, коні”, “Там, де Ятрань круто в'ється”, “Ніч яка місячна” (слова Михайла Старицького), “Ой у вишневому саду”, “В саду гуляла”, “Ти ж мене підманула”, “Зелене жито, зелене”, “Торіла сосна, палала” та інші, але улюбленою її піснею була “Гуцулка Ксеня” (пісня Ярослава Барнича, яку часто називають “Гуцульським танго”, але про це я дізналася вже пізніше). Виконувала вона її дуже задушевно, часто у присутніх бриніли сльози на очах. (Пізніше таке аматорське виконання я чула тільки з уст мами моєї подруги-однокурсниці Валентини Погрібної-Бриленкової – Марії Федорівни Погрібної. На весіллі сина Валентини, мого похресника Олексія, цю пісню чудово виконала донька Миколи Погрібного – Людмила, бо це теж улюблена пісня їхньої родини).

Часом хтось із чоловіків брав гармошку, підігравав, а часто і підспівував улюблених пісень. На святі Василя бабуся Тіна була найчарівнішою Маланкою. Співали на весіллях, на храмових святах, на родинних, хрестинах, іменинах... Застілля тодішнього покоління завжди закінчувалося

піснями, які пережили віки. Бабусині пісні – це свято душі, це особливий духовний світ наших предків.

У 1918 році у приміщенні економії був відкритий Народний будинок і організовано перший драматичний гурток із 18 осіб. На репетицію часто ходили пішки у с. Куковичі (6-7 км) до артиста Петра Павловича Юркевича.

Перша п'еса, поставлена Макошинським драмгуртком взимку 1919 року, мала назву "Повернуся з Сибіру".

У 1922 році Народний будинок було перейменовано в Селянський будинок (Сільбуд чи Селянбуд). Драмгурток збільшується: до нього вступили ще шістнадцятеро аматорів – людей творчих, натхнених своїми ролями. Були поставлені нові п'еси. Серед них "Сорочинський ярмарок", "Дай серцю волю – заведе в неволю", "Ой не ходи, Грицю..." та інші. Репертуар розширився до 14 вистав.

1930 року в с. Макошині створили хоровий колектив при Будинку культури, який відвідувала моя бабуся. Але недовго, бо домашня робота, господарство, діти, чоловік, – усе це не дозволило їй до кінця зорганізуватися. Інколи бабуся брала й своїх дітей на репетиції та виступи. Мама згадувала, що це були справжні святкові дні, а бабуся, як завжди скромно, трохи шаріючись, говорила: "Та яка з мене артистка, я співаю вдома, все більше сама собі чи друзям..."

У 1939 році "Сільбуд" перейменовується на Колгоспний будинок ("Колбуд") і переміщується в будівлю колишньої єврейської синагоги.

Бабуся Тіна не отримала освіти: відвідувала курси лікбезу, які організували більш грамотні односельці, навчилася старанно виводити своє прізвище. Мені завжди хотілося навчити її читати швидше, вона любила слухати, коли ми з сестрою Галиною їй щось читали вголос. Сім'я Можилевських найбільше хотіла, щоб їхні діти отримали освіту.

До революції в с. Макошині було створено дві школи з ліквідації неписьменності серед дорослого населення та одну школу для малописьменних. На початку 1930-х вже діяли дві семирічки і одна початкова школа. Восени 1936 року одну із семирічок реорганізували в середню школу. Приміщення нової школи (у ній ми з сестрою отримали середню освіту: Галина закінчила 11 класів у 1965 році, а я у 1969 – 10 класів) побудували наступного року. Ювілейну дату – 80-ліття середньої школи – 22 квітня 2017 року відсвяткували педагогічний та учнівський колектив Макошинської середньої школи та її випускники. Запрошували всіх випускників.

У центрі керівник
Макошинського хору.
Світлина 30-х років

Учасники художньої самодіяльності села
Макошині. Світлина 30-х років.

Про голод в Україні

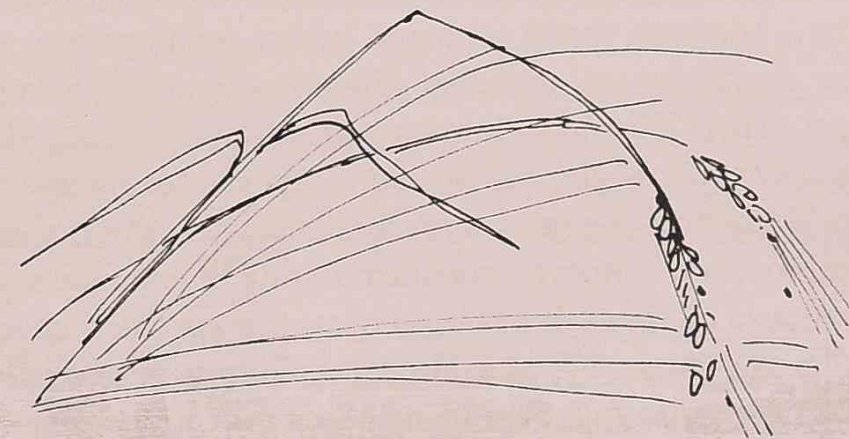
Ні мама, ні бабуся не любили розповідати про голод, бо то були нелегкі роки й для їхньої родини. Жодна нація упродовж віків не зазнавала горя такого масштабу, яке пережив український народ у роки лихоліття.

Голодомор, штучно створений у хлібородній Україні, забрав мільйони життів, переважно селян, які споконвіку обробляли землю, вирощували жито-пшеницю, але в ті роки, волею кривавих кремлівських урядників, помирали найстрашнішою смертю – смертю від голоду.

Про геноцид української нації, вчинений сталінсько-більшовицьким режимом, упродовж десятиліть говорили хіба потай, а для загалу на цю тему було накладене табу, за порушення якого можна було й самому втратити волю чи й життя. Лише зі здобуттям Україною незалежності ті страшні сторінки історії почали відкриватися як для нас, українців, так і для цілого світу.

Від тих чорних днів нас віддаляє вже понад 85 років, але в нашій пам'яті, у наших серцях не стихають дзвони гіркої скорботи за невинними жертвами катів українського народу. Ні ми, ні наші нащадки не маємо права забути про ту трагедію, бо забуття може призвести до її повторення.

Із великим хвилюванням ми запалюємо свічку пам'яті й у нашій родині. Ми ставимо свічку на

підвіконня... Надзвичайно сильне враження справляє пісня "Свіча" у виконанні відомої співачки Оксани Білозір. Це історія, це біль...

Пам'ятаю: бабуся говорила, що молоду кропиву та лободу додавали до страв, коли було скрутно з продуктами, але дідусь Зінько (так його називали всі) був швець, і сім'я завжди мала "свіжу" копійку та продукти... Родина Можилевських часто допомагала односельцям матеріально: одягом, взуттям, харчами...

Згадуючи своє дитинство та звички, мама розповідала, що ніколи в їхній родині не перебирали харчами, їли все, що готувалося. Від бабусі мама багато чого навчилася: до цього часу пам'ятаю смак булочки-плюшки з ваніллю та корицею і розкішний рулет із маком. Пам'ять зберегла навіть запах випічки вже в одеській нашій квартирі. Моя подруга-однокурсниця Валентина-Юлія Лугова згадує, що коли прийшла до нас ще в квартиру № 77 на вулиці Академіка Заболотного, моя мама напекла пиріжків із вишнями, корицею та маком і пригощала її. Вона насолоджувалася виробами із смачного тіста і, згадуючи дитинство-юність у рідному Вознесенську, захоплювалась маминою майстерністю та смаком її пиріжків.

З раннього дитинства батьки Можилевські вчили дітей жити чесно, наполегливо працювати, робити людям добро, виховували повагу до людей, до свого краю, до справедливості.

Жила родина в с. Макошине на центральній вулиці, недалеко від школи (назву ніхто не міг мені пригадати, до Карла Маркса вона називалася Сталіна, а раніше, на жаль, не знаємо). Цю садибу родині Можилевських виділила сім'я Кореня (про це мені розповідала бабуся, це далекий 1911 рік). Хата Можилевських завжди була охайною і чистою. Біля неї ще стояв хлів, шопа (рига) для сіна-соломи, клуня. Були нивки в лісі: горох, льон сіяли, луг – на Десні, де дід косив сіно для худоби. (Мама перед смертю марила, згадуючи дитинство, луг, Десну, батька Зінька з косою, маму Тіну з серпом і сестер із граблями... Називала їхні імена..., кликала їх). Дід тримав пасіку: вуликів не менше десяти завжди у нього було. Мав дід дивакуватий характер, але був добрий, справедливий. Інколи, як розповідала бабуся, міг бути трохи впертим, навіть деспотичним...

Мама моя росла дуже допитливою, цікавою дівчинкою: все її захоплювало і дивувало. Запам'яталося із розповідей бабусі Тіни питання-здивування маленької Марійки, чому пташки по-різному співають і чи розмовляють між собою звірі, дерева? Марія дуже любила навчатися в школі. Заняття починалися о дев'ятій годині, а вона виходила заздалегідь, щоб не спізнюватися і прийти до дзвінка. (Ця риса пунктуальності була притаманна їй упродовж усього життя). Навіть у морозні дні (а морози були й за 30 градусів) та у дні віхоли, коли замітало снігом дороги так, що йшли по кучугурах нарівні з воротами, вона не хотіла залишатися в теплій хаті, а поспішала до школи. Вчилася Марійка (так її називали в родині, а бабуся часто називала Маруся, інколи Маня,

серед друзів-однокурсників вона частіше була Муся) з першого класу легко, з великим бажанням та старанням. Особливо любила природничі, точні науки.

Розповідала мама і про допомогу учнівської молоді місцевому колгоспу: жали серпом льон, кукурудзу, зв'язували у снопи та складали, збирали та перебирали картоплю, буряки, моркву, чистили на току качани кукурудзи. Трудові будні згуртовували юних помічників, і якусь копійчину заробляли учні: на книжку чи кіно, яке не часто, але вже почали привозити з району...

Мала мама багато подруг, з якими підтримувала дружні зв'язки. Збереглися юнацькі світлини Коломієць Галі (1937 р.), Можилевської Галі (1938 р.), Нагорної Улі (підписана 1.IV.1940 р. м. Трудолюбимівка. Ісаєнко Миколі – брату і товаришу; так і не запитала у мами, хто ця жінка-родичка?), Рачок Анюти (1934 р.), Шкробей О. (1938 р.). У шкільні роки найкращим, надійним другом став однокласник Микола Ісаєнко (9.VII.1918 – 6.II.1954 рр.), майбутній коханий чоловік. Є фото юнаків-однокурсників – випускників Макошинської середньої школи 1937 року. Однокласник моїх батьків Дмитренко Олександр Микитович був учителем математики у нашій школі. Збереглася віньєтка першого випуску 1937 року, на якій є і мої батьки.

Успішно закінчивши 10 класів, у 1937 році Марія стала студенткою Харківського інженерно-економічного інституту, а Микола закінчив 7-ми місячні курси при ЧДУІ (м. Чернігів), був призваний до лав РСЧА (Робітничо-селянська Червона армія). Служив у середньоазійських містах Фірюза, Кушка, Ашхабад, став курсантом Військового училища.

У книжці Анатолія Фоменка "Усе таємне стає явним. Вигадки й правда про радянсько-німецьку війну 1941–1945 років" прочитала: "За вимогою Сталіна, який дуже боявся змови проти його режиму, в Червоній армії у 1937–1938 роках було заарештовано й розстріляно 36760 командирів та близько чотирьох тисяч офіцерів флоту. Були обезглавлені не лише військові округи та їхні штаби, корпуси й дивізії, а й 70 % полків та 80 % батальйонів..."

66600 командирів, що складало 7% командного складу, мали вищу освіту, а 37% не мали освіти взагалі... До того ж Сталін не підготував війська до оборонних дій, бо не вірив, що Гітлер нападтиме".

У такий непростий час проходили служба та навчання мого батька. У виготовленому ним родинному альбомі, зробленому батьком, багато світлин побратимів, командирів, де дати смерті 1937–1938 рр. Раніше ми не задумувалися, бо не знали, чому так рано пішли у Вічність ще молоді люди? Батькові світлини – це не проста біографія легендарних командирів та оборонців нашої країни!

Наших майбутніх батьків розділяла велика відстань, але єднали листи, які закохані писали один одному чи не щодня. Душевну теплоту, почуття кохання передавали молоді люди звичайною ручкою синіми та фіолетовими чорнилами. Згадувала мама, що батько писав для неї і вірші. Розповідав

у листах про те, як військове навчання поєднував із заняттям спортом, яким захоплювався ще у шкільні роки. Був неодноразовим призером у забігах на лижах та неодноразовим переможцем на дистанції 5 кілометрів, добре грав у шахи.

Зустрічаючись влітку на канікулах, мріяли закохані про щасливе майбутнє... Хочеться пригадати записи із щоденника талановитого українського письменника Володимира Винниченка:

“Єдиний сенс, єдиний інтерес у житті – любов. Любов є зв’язок із світом; вона поєднує з предметами, явищами і людьми. Але уміння, здатність любити є така сама трудна, як і всяка інша здатність. Через те заповідь “Люби ближнього, як самого себе” має таку саму рацію, як заповідь “Будь талановитим і геніальним”. І як нудно, сіро проходить життя людей не талановитих, так нудно й нецікаво живуть без любові навіть талановиті ...

Любити одночасно можна тільки одного. Врости можна тільки в одну душу, і одна душа тільки може прийняти всю істоту до кінця...

Кохання є цвіт, з якого виростає рідкісний овоч – любов. Без цвіту немає плоду, але цвіт не є плід і не всякий цвіт перетворюється на плід. Тисячі кохань обсіпаються безплідними, висихають, не встигнувши розквітнути до зерна любові”.

Таке почуття любові пронесли Марія та Микола з випробуваннями, інколи з муками, до самої смерті. Батько пішов у Вічність зовсім молодим, а мама – у поважному віці, зберігши найвище почуття Любові тільки до нього одного, свого Колі. Одну із юнацьких світлин вона підписала:

“На память Николаю от Муси! Люби, мой друг, кого ты любишь, Любовь бывает лишь одна, но если многих ты полюбишь, то только будет все на час. (17.X.1939 г). Харьков”. А маминих світлин, підписаних нашому батькові, збереглося декілька...

Мабуть, це не мамині слова, було “модно” підписувати фото римованими рядками, але суть і зміст – майже Винниченкові щоденникові записи: «Любити можна тільки одного...» Я впевнена: це світле почуття кохання і пронесла мама по життю...

1939 року родина Можилевських разом із багатьма односельчанами переїхала в село Драгоманівку Генічеського району, що на Херсонщині, для розвитку сільського господарства: крім злакових полів, соняшнику, бавовни, там були великі плантації виноградників, баштанних культур, а плодові сади – в кінці бабусинового городу. Родина Можилевських привезла і посадила в саду яблуні сорту «Антонівка».

Село мало тільки одну вулицю: з обох сторін росли акації – уявляєте-відчуваєте, яка краса прикрашала та який аромат бував у цьому селі, заселеному моїми чудовими роботящими земляками. З 1961 по 1968 рік кожного літа ми з мамою (а частіше за мною приїздила бабуся Тіна) потягом їхали “на юг”.

Марія Можилевська (перша праворуч),
Галя Нагорна, Паша Пархоменко, Лариса Ілейка,
Петро Вайло, Степан Лагурок, Дуся.
1934 р., Макошине

Марія Можилевська (перший ряд, третя зліва
направо). 1935 р., Макошине, 8 клас

Марія Можилевська – в центрі. 1937 р., Макошине, 10 клас

89/4892

В центрі Ісаєнко (Педь) Ганна Григорівна, мама батька

Випускники Макошинської середньої школи 1937 року:
 1 ряд (зліва направо) - І. П. Захарченко, М. І. Можилевський, В. М. Балабатько;
 2 ряд - О. М. Дмитренко, П. Ф. Черноус;
 3 ряд - М. І. Несперенко, М. В. Ісаєнко, М. Ф. Доля

Бібліотека
 Слободського університету
 ім. І. І. Мажинського

Марія Можилевська,
Анюта Рачок.
1934 р., Макошине

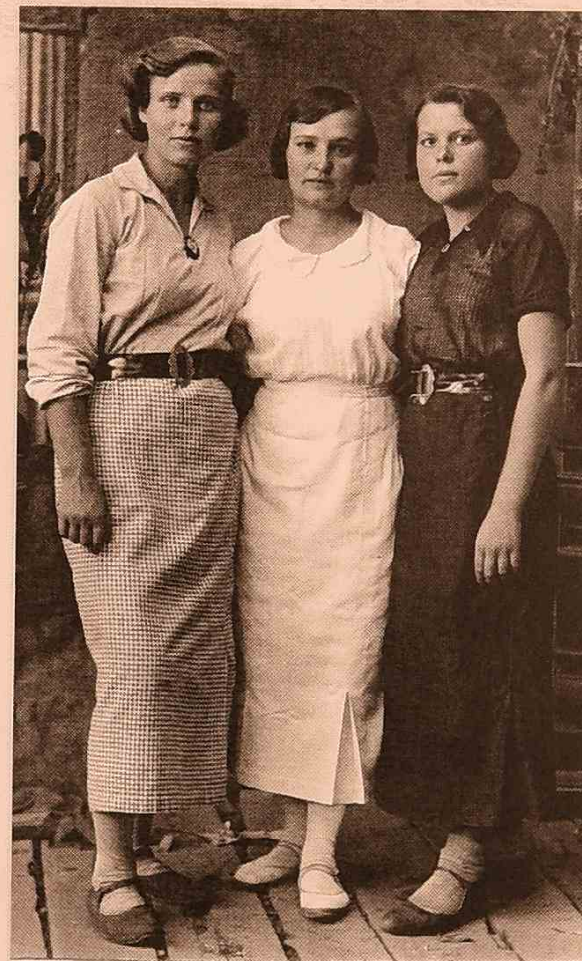
На спомин однокласнику
Колі від Марусі.
21.VIII.1937 р., Макошине

Галя Коломієць. 1937 р.

Уля Нагорна.
1.IV.1940 р., Трудолюбівка,

Галя Можилевська,
Марія Можилевська, Ксенія Шкребей.
25.VIII.1938 р., Макошине

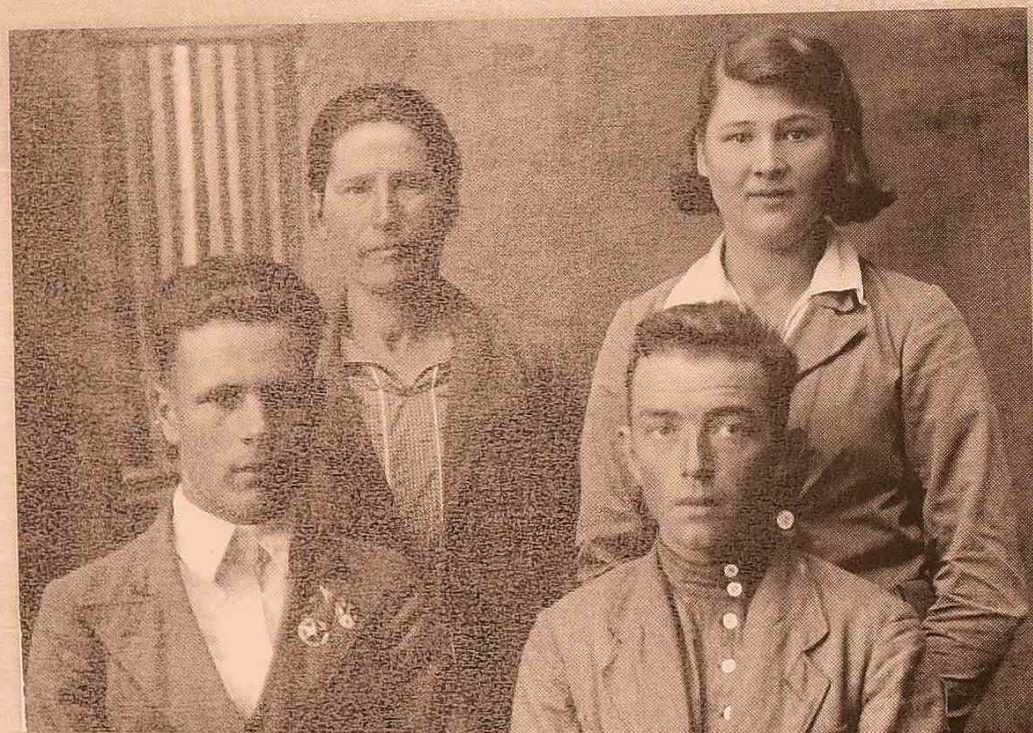
Марія Можилевська.
17.X.1939 р., Харків

Марія Можилевська.
1938 р., Макошине,

Микола Ісаєнко. 1938 р.

Микола Ісаєнко, Іван Самосват, Єлизавета Ісаєнко, Паша Ісаєнко.
21.IX.1938 р., м. Мена

Микола Ісаєнко стоїть третій.
Під час навчання на 7-місячних курсах при ЧГУ.
Травень 1938 р., м. Чернігів

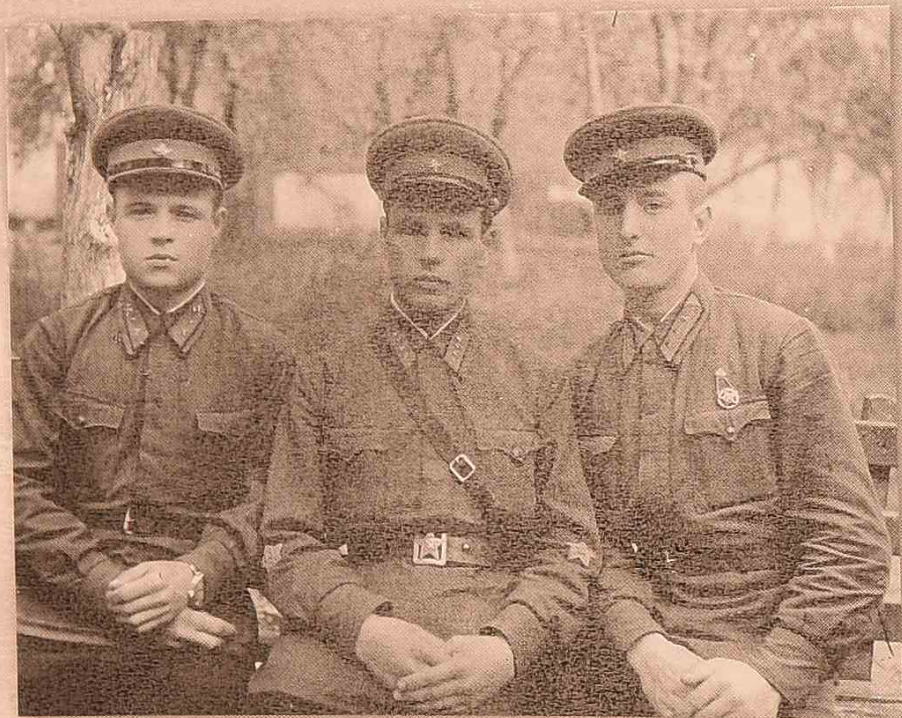
ХФЕІ. Травень 1939 р., м. Харків

Микола Ісаєнко
(перший зліва).
РСЧА.
Червень 1939 р., м.
Кушка

На пам'ять мамі - твій син Коля.
Ісаєнко М.В. (сидить перший
справа) з однополчанами.
Липень 1939 р., м. Кушка

Микола Ісаєнко (в центрі), РСЧА. Осінь 1940 р., м. Фірюза

Микола Ісаєнко. 1941 р., м. Новгород

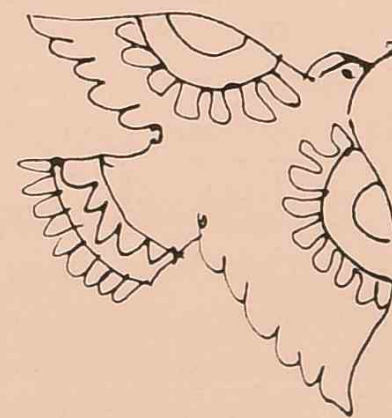
Муся Можилевська, Віра Кіропа, Поля Кнойчер.
Кімната 8, гуртожиток 2, ХФЕІ. 1939 р., м. Харків

Марія Можилевська.
1941 р., м. Харків

На пам'ять Мусі
від Колі.
22.IV.1941 р.,
м. Ашхабад

На пам'ять найкращому другу
Миколі від Мусі.
ХФЕІ, III курс.
1941 р., м. Харків

Але життя ніколи не буває безхмарним...

Промову Молотова у червні 1941 року з репродуктора мама запам'ятала на все життя... Сусіди, родичі, зазвичай спокійні, веселі, були в тривозі: 22 червня почалася війна.

Усі відмовляли Марію повертатися до Харкова, але вона поїхала: одразу звернулася до військкомату, бо, як нам розповідала, інакше вчинити не могла.

Збереглося у нашій родині посвідчення № 004679, видане Можилевській Марії Зіновіївні, яке підтверджує, що вона вчилася з жовтня 1939 р. по грудень 1940 р. та успішно закінчила річні курси по підготовці медичних сестер. Їй надано звання медичної сестри запасу з правом роботи у військово-лікувальних установах у воєнний час. І цей час випробування прийшов несподівано, перекресливши плани відпочинку, зустрічей на літніх канікулах.

Маму відправили на фронт. У вересні 1941 року молодий лейтенант Микола Ісаєнко розшукав 1350 евакогоспіталь Новосибірського воєнного округу, де служила старшою медичною сестрою Марія Можилевська, і відтоді вони йшли військовими дорогами до Перемоги разом в одній частині.

Треба було б, звичайно, записати мамині спогади про події війни, але все це дуже важко згадувати, а нам не хотілося її зайвий раз хвилювати. Багатьох солдат війни врятували руки та вчасна медична допомога юних дівчат-медсестер, серед яких була і моя мама. Нелегко було фізично виносити із поля бою поранених бійців, а ще важче було бачити смерть чи відчай в очах лікарів від неспроможності врятувати життя воїнам.

Неправда, що на війні не страшно, але про це голосно не говорили і не говорять... Мама твердила, що було дуже страшно... Під час одного бомбардування вона була поранена осколком, але від госпіталізації відмовилася: вважала, що то легке поранення. І залишилася в строю: готова прийти на допомогу однополчанам. Тільки уже в Одесі в 1998 році мамі дали посвідчення інваліда II групи (вона проходила комісію ВКК, щоб підтвердити поранення).

Запам'ятався мені з її розповідей і курйозний випадок на війні. Під час перепочинку від бойових дій та операцій, мама з подругою пішли збирати малину, взявши металеві квартали (їхній 613 армійський артилерійський полк Північно-Західного фронту стояв у лісі, а мама вироста біля лісу, в якому було багато ягід). Дівчата-санінструктори так захопилися збиранням та поїданням ягід, що не звернули увагу на те, що відійшли не на одну сотню метрів від санчастини. Несподівано вони почули німецьку мову і, перелякавшись, швидко повернулися у частину. Можливо, то була німецька розвідка, бо лінія фронту проходила недалеко, а, може, їм лише почулося, проте більше таких "походів" дівчата собі не дозволяли.

Про капітуляцію Німеччини однополчани батькової-маминої частини дізналися ввечері 8 травня 1945 року і, звичайно, всі від щасливого хвилювання не спали до ранку! Радість і глибокий сум за втраченими побратимами переповнювали серця досвідчених, але молодих душею переможців!

1418 днів тривала війна для нашого народу. День 9 Травня 1945 року – це день радості і водночас глибокої скорботи, свято, яке ми зустрічаємо зі сльозами на очах. Фальсифікації, замовчування, прояви жорстокості керівництва у Другій світовій війні не применшують великого подвигу народу, його героїчної перемоги. Перемоги і моїх батьків!

Із хвилюванням переповідала мама і про те, як забрали в окупації на роботу до Німеччини її сестру Віру. По-різному складалася доля молоді на роботах Великого Рейху. Віра працювала спочатку на цукровому заводі, а потім – у німецькій родині, де ставилися до українки з великою повагою, цінували її за працелюбність, акуратність та уміння смачно готувати (усе це, впевнена, перейшло від бабусі Тіни). Повернулася Віра влітку 1945 року в Драгоманівку до батьків, отак єдиний раз побувавши за кордоном та побачивши Європу.

Працювала Віра Зіновіївна Можилевська завідуючою дитячим садком, а коли його закрили, то до виходу на пенсію була єдиним продавцем у єдиному довгий час магазині с. Драгоманівка. Зараз жодного магазину, жодної установи немає – "село вимирає..."

Віра боялася слова "остарбайтер", а за "матеріальну допомогу" від Німеччини купили онуку Миколі Можилевському (27.V.1977) машину, вона тішилася цим.

Доречно згадати і двоюрідну сестру мого батька Ісаєнко Пашу (1919 року народження), яку забрали із Макошиного восени 1941 року. Хтось ввечері повідомив родину, що будуть забирати молодь у Німеччину. Ісаєнко Іван, батько Паші, мав зранку, як тільки почне сіріти, відвести дочку в с. Ганнівка (поселення в народі називали Веселе) до родичів, але поліцаї та німці прийшли ще до 4-ої години ранку. На возі вже сиділо кілька сусідів – юнаків та дівчат, – родина плакала-умовляла не забирати дочку, але... Молодший брат Федір, плачучи, біг аж до залізничного вокзалу за підводою,

говорив із сестрою. Вона, звичайно, його заспокоювала. Але зі спогадів дядька Федора ми знаємо, що десь прорвався розпач у сестриному слові, що батьки могли б її врятувати, сховавши в хаті-сараї-погребі... Не розуміла, мабуть, Паша, що могло бути із усією родиною, хатою..., бо все (і всі) було на суворому обліку... Паша не повернулася в Україну: лише в 1976 році передала інформацію через жінку з Полтавщини, яка надіслала брату Федору листа. Паша працювала спочатку на заводі, як і більшість остарбайтерів, жила із земляками в бараці. Дівчина була красунею, і її перевели до ресторану чи їдальні, покращили умови проживання: жило їх уже 5-7 дівчат, а не 20-25, тепер вона допомагала харчами, різною провізією землякам та друзям по бараку. Після закінчення війни, як і багато наших колишніх жертв нацизму, побоялася повертатися на батьківщину: люди, які часто були приречені на смерть, перебуваючи в епіцентрі війни, коли мільйони перетворювалися на дим та попіл, не вірили, що рідна країна прийме їх з радістю, боялися і за рідню, щоб не нашкодити. Нам важко їх зрозуміти, і без хвилювання не можна це згадувати. Паша одружилася з українцем зі Львівщини та виїхала до Америки. Згодом уже з донькою Мариною родина переїхала до Австралії. Лист із світлиною з випускного вечора онуки сестри Федір Ісаєнко отримав у 1979 році. Надалі листування перервалося... У червні 2017 року я відправила із Одеси лист в Австралію, який ми з Любою Ісаєнко-Обушною написали в Макошиному, але він повернувся... Мабуть, треба подумати про інші шляхи, як розшукати родичів...

Є світлина, підписана моїм батьком: "21 вересня 1938 р., м. Мена". Час призову до лав РСЧА. На ній – Ісаєнко Микола, Самосват І.І., Ісаєнко Параска Іванівна (Паша) та Ісаєнко Єлизавета Григорівна (10.V.1903 – 21.I.1980) – рідна тітка Паші та мого батька.

Пам'ять про ті страшні бойові дії та драматичні події війни живе і буде вічно жити в нашій родині, як і в народі, бо ми не можемо не згадувати тих, хто ціною власного життя приніс мир на нашу багатостраждальну землю.

Ми завжди ходили в Одесі на мітинги-реквієми з мамою та нашими вірними друзями, покладали квіти на могили на алеї Слави в парку імені Тараса Шевченка, вітали ветеранів найтеплішими словами. Донька моя Вікторія з раннього дитинства з гордістю дарувала квіти ветеранам. Нам прислали світлини, зокрема, у 1989 році Андрусиков Борис Павлович: мама серед ветеранів, мама з онукою Вікторією.

Одна зі світлин підписана: "Здравствуйте, дорогая Мария Зиновьевна! Вечное Вам спасибо, что мы с Вами живы и здоровы, что наша Родина победила фашизм, и мы с Вами! С уважением Ваш фронтовой друг на долгие года! Гв. ст. сержант Андрусиков Борис Павлович. Май. 1989 год. Одесса". Інша – "Здравствуйте, дорогая Мария Зиновьевна! Спасибо Вам за то, что наша Родина и я счастливы. Ваш вечный должник – Дроздов Казимир. 9.V.1989 г. Одесса".

УДОСТОВЕРЕНИЕ № 004670 В

Настоящее удостоверение выдано гр. Можилевской Марии Зиновьевне
родившейся в 1917 г. в том, что она обучалась с октября 1939 г. по
декабрь 1940 г. на годичных курсах медицинских сестер запаса Красного Креста
и Красного Полумесяца при Марш. Финансового-Экономического Института
(вписать название вуза, при котором организованы курсы), где прослушала все медицинские
дисциплины и выполнила практические занятия согласно учебного плана, утвержденного Нарком-
здравом СССР и Всесоюзным Комитетом по делам высшей школы при СНК СССР.

- При проверке теоретических знаний и практических навыков получила следующие оценки:
1. Задачи Общества Красного Креста и Красного Полумесяца СССР и их роль в санитарной обороне страны <u>хорошо</u>	6. Краткие сведения о кожно-венерических болезнях <u>отлично</u>
2. Организация медико-санитарной службы ПВО населенного пункта <u>хорошо</u>	7. Краткие сведения о глазных болезнях <u>посредственно</u>
3. Анатомия и физиология человека (нормальная и патологическая) <u>отлично</u>	8. Краткие сведения о болезнях уха, горла и носа <u>хорошо</u>
4. Общая и военная гигиена с методикой санитарно-просветительной работы <u>хорошо</u>	9. Краткие сведения о детских болезнях <u>посредственно</u>
5. Лекарствоведение с рецептурой и элементами латинской грамоты <u>отлично</u>	10. Гигиена женщины <u>хорошо</u>
Гр. <u>Можилевская М. З.</u> и <u>декабрь</u> месяце 1940 г.	11. Краткие сведения по физиотерапии и массажу <u>посредственно</u>

- сдала выпускные испытания по следующим предметам с оценкой:
12. Хирургия с основами травматологии, уходом за ранеными и больными; военно-полевая хирургия <u>хорошо</u>	14. Инфекционные болезни с уходом за больными <u>хорошо</u>
13. Внутренние и нервные болезни с уходом за больными и пораженными ОВ <u>хорошо</u>	15. Организация и тактика санитарной службы РККА <u>хорошо</u>
	16. Санитарно-химическая защита <u>хорошо</u>

На основании Постановления СНК СССР от 3/ХП 1938 г. «О Союзе Обществ Красного Креста и Красного Полумесяца СССР» № 1283 и «Положения о курсах медицинских сестер запаса без отрыва от производства Общества Красного Креста и Красного Полумесяца СССР», утвержденного Исполкомом СОКК и КП по согласованию с Наркомздравом СССР, гр. Можилевская М. З. присваивается звание медицинской сестры запаса с правом работы в военно-лечебных учреждениях и в военное время.

Председатель Харьковский Комитета
Красного Креста и Красного Полумесяца М. З.
подписавший Отделом здравоохранения
Начальник курсов медицинских сестер М. З.
Зав. учебной частью курсов М. З.
1940 г. гор. Харьков, область Харьковская

*Медсестры запаса - студентки Л. Ф. - П. М.
т. Можилевской М. З.
окончившей школу медсестер 12 декабря 1940 г.
на почтении от военной наградной.
25.4.41. г. Харьков Г. Мещеряков - Соколов*

Марія Можилевська (другий ряд у центрі).
1940 р., м. Харків

Віра Можилевська. 1941 р., м. Генічеськ

16.11.1943 р.,
район Великі Луки

Березень 1945 р.

Березень 1945 р.

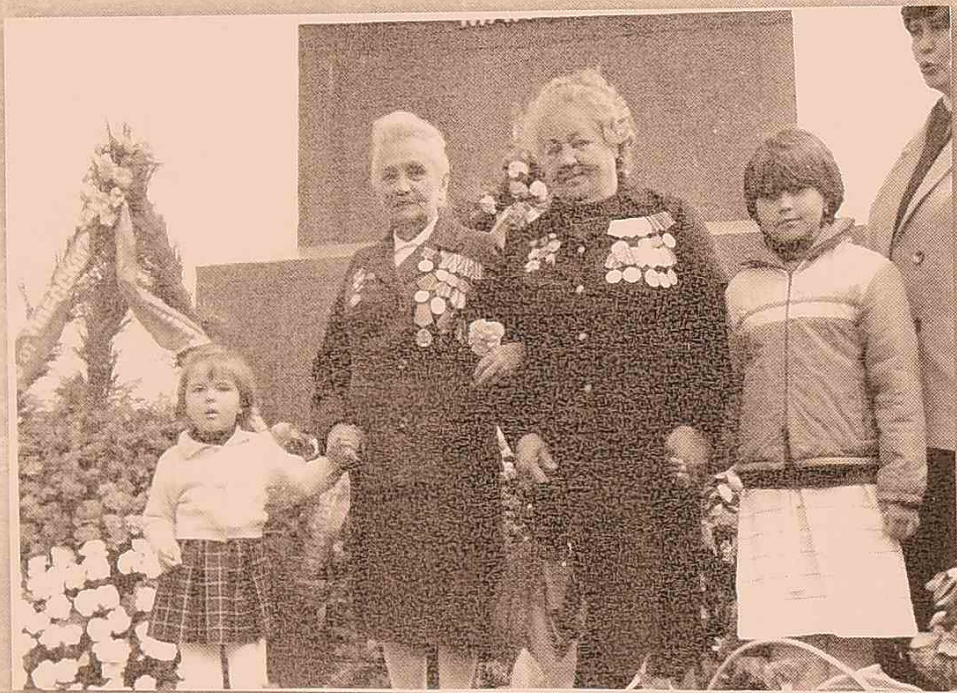
Капітан Микола Ісаєнко та старшина
мед. служби Марія Можилевська.
Травень 1945 р.

Березень 1945 р.

Майор Миколай Ісаєнко та
Марія Можилевська. 1946 р.

Марія Ісаєнко з онукою Вікторією. 9 травня 1989 р., м. Одеса, парк ім. Т.Г. Шевченка

9 травня 2003 р., м. Одеса, парк ім. Т.Г. Шевченка,

9 травня 1975 р., Макошине

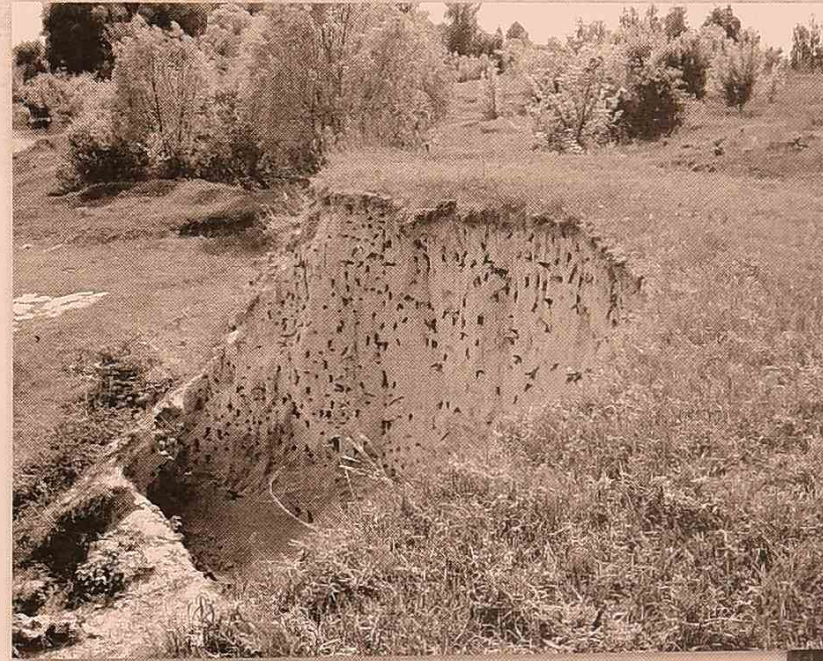
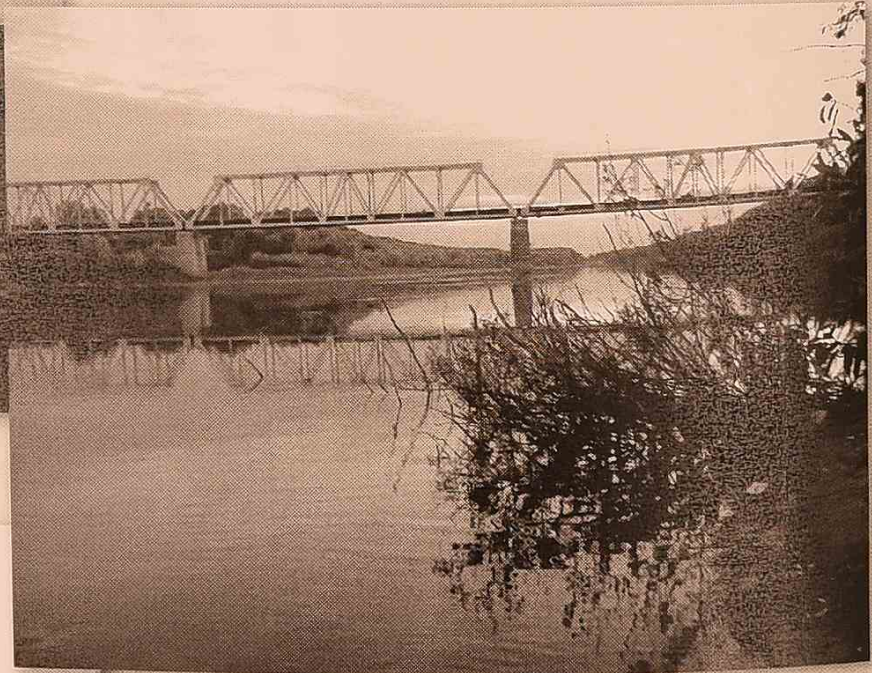
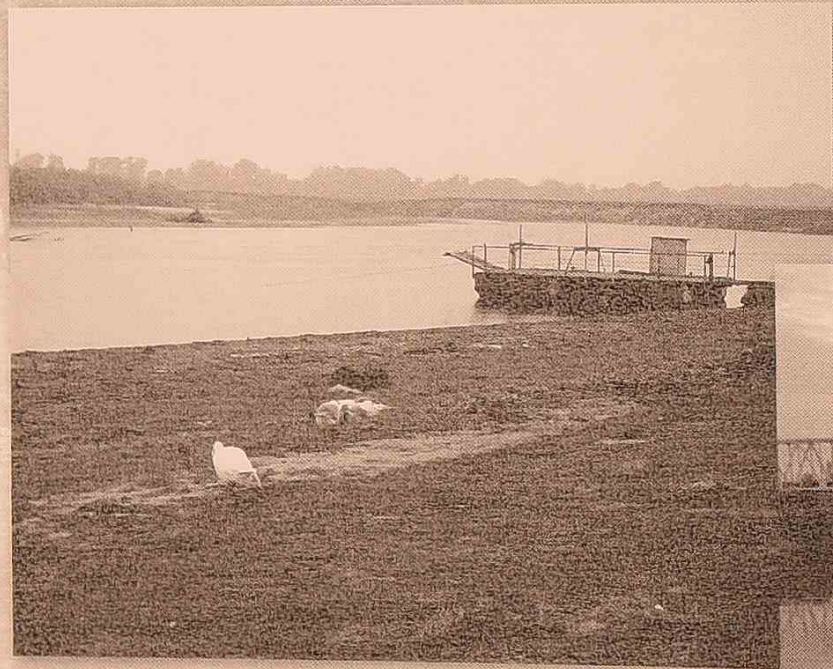

Марія Зіновіївна Ісаєнко - секретар парторганізації заводу, Віктор Олексійович Корінь - директор середньої школи. Макошине

Василь Титович Пліва, Марія Іванівна Берест, Лідія Григорівна Пліва, Марія Зіновіївна Ісаєнко, Віра Петрівна Кроха, Єлизавета Федорівна Русакова, Ганна Федотівна Ширяєва, Катерина Кузьмівна Мишко, Єлизавета Зіновіївна Башликова, Тамара Іларіонівна Попова. 1 травня 1971 р., Макошине

Краєвиди смт. Мekoшинe

Свята батьківщина

Після війни гвардії майор Микола Володимирович Ісаєнко отримав призначення у м. Севастополь, куди вони з мамою приїхали у травні 1945 року. Але рідний край – Чернігівщина – кликав їх, село їхнього дитинства снилося обом. Це, можливо, та родова пам'ять, яка починалася з родини, родової мови (хоча у нас у Макошиному – суржик: поєднання трьох мов – української, російської та білоруської), родової сили... І молодому подружжю, яке пройшло випробування часом і воєнними дорогами, як тій краплинці води, захотілося поповнити рідну ріку. І вони, наші батьки, своїм життям, своїми вчинками не порушили її глибинної чистоти. Влітку 1945 року, демобілізувавшись, молоді люди приїхали на малу батьківщину, в Макошине.

Батько став директором Макошинської школи ФЗН у 1945-1946 навчальному році. З того часу почалася дружба родин Ісаєнків та Крохи. Хочу більше розповісти про цього чоловіка, бо він батько Людмили – подруги моєї сестри Галини, а сьогодні і для мене рідна людина.

У Макошинській школі ФЗН № 7 Кроха Василь Харлампійович (15.II.1921 – 28.X.2001) почав працювати з серпня 1946 року на посаді вихователя. У цей же час він був і комсоргом цієї школи.

З 1949 по 1950 рік його направили до Ленінграда на курси з підготовки працівників культурно-виховної роботи.

Після закінчення курсів його призначили на посаду заступника директора з культурно-виховної роботи школи ФЗН.

Із розповідей сучасників, уся культурно-освітня робота здійснювалась у будівлі їдальні: приміщення було велике, тому концерти художньої самодіяльності, лекції, показ художніх фільмів, танцювальні вечори, – все відбувалося в цій залі.

Танцювали в той час під патефон, гармошку, баян. Частіше то були полька, вальс, танго, краков'як. Найбільше всім подобався танець “Трое поросят”.

У школі ФЗН Василь Харлампійович організував гурток інструментальної музики. Молодь із задоволенням опанувала вміння грати на обраних музичних інструментах. Часто виступали із концертами перед жителями селища та працівниками заводу.

Не маючи спеціальної музичної освіти, Кроха В.Х. намагався вивчити кожну мелодію самостійно і з задоволенням виконував її на баяні на танцювальних вечорах. Любов до музики у нього була з дитячих років: батько його керував церковним хором, і хлопчик часто приходив послухати музику та пісні.

У зв'язку з ліквідацією школи ФЗН у 1950 році, у приміщенні, яке правило в основному за їдальню, був офіційно відкритий клуб судноверфі. Завклубом був затверджений Кроха В. Х.

Повернувшись на малу батьківщину, мама почала працювати у планово-економічному відділі на Макошинській суднобудівельній верфі, заснованій 1943 року, маючи неповну вищу освіту (сьогодні це був би бакалавр за освітою, бо в інституті вчилися 4 роки, а мама до початку війни закінчила 3 курси).

24 червня 1947 року у родині Миколи Володимировича Ісаєнка та Марії Зіновіївни Можилевської народилася донечка Світлана. Батьки не могли натішитися дівчинкою-янголятком, У сім'ї з'явилися няні. Не буду називати ім'я жінки-няні, яка недогледіла, коли однорічна дитина взяла квасолинку в ротик (хтось у дворі перебирав зібрану у городі квасолу) і її не довели до лікарні – сталася трагедія... Можливо, треба було взяти дитину догори ніжками і лиха не трапилось б, але... Чи можна передати горе батьків, а особливо матері, яка втрачає первістка-немовля?!

Всевишній послав родині 13 листопада 1948 року донечку Галину, поява якої, можливо, хоч трохи почала загоювати рану втрати.

Розписалися наші батьки тільки 27 грудня 1949 року – святкували весілля із родиною та близькими друзями на Новий 1950 рік!

Тяжке поранення батька на війні не минуло безслідно. Перенісши ряд операцій, майже втративши зір, він 6 лютого 1954 року помер. В останній путь його проводжали з музикою духового оркестру, за труною йшли до сотні односельців. Поховали у рідному селищі, біля школи, яку ми з сестрою закінчили, біля братських могил невідомих воїнів, у сосновому лісі як справжнього героя, як добру й світлу людину, яка прожила коротке життя, але жила з великою любов'ю до людей, до своєї країни, до родини...

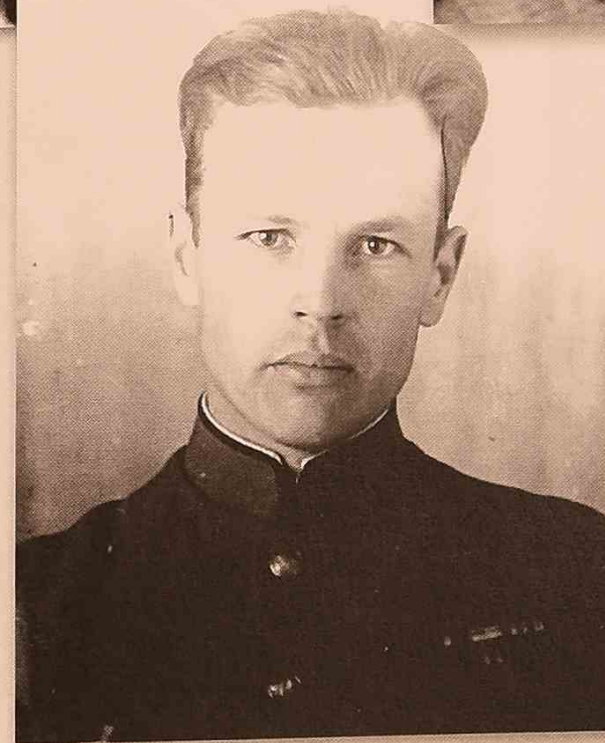
З родичами по батьковій лінії спілкуюся дуже тісно, але не знала бабусі Ганни (батькової мами), бо померла вона у 1949 році, а дід виїхав із села ще до народження мого батька. Вітчим батька Педь Іван (родом із Слобідки, родич Василя Крохи, мабуть, друзі сім'ї і познайомили з ним мою бабусю) був роботящою та шанованою людиною. Бабусі – Ганні Григорівні Ісаєнко-Педь (24. III.1893 – 2.IV.1949) він сам змайстрував та встановив на могилі великий дубовий хрест, вирізавши на ньому прізвище, ім'я, по-батькові та роки життя. Тільки у 2007 році ми замінили його на металевий, (бо дерево "ваги часу" не витримало), а в червні 2017 поставили пам'ятник.

Микола Ісаєнко
- директор
Макошинського
ФЗН.
01.IX.1946 р.

Зіновій Омелянович, Харитина Василівна, Віра
Зіновіївна Можилевські, Микола Володимирович,
Марія Зіновіївна Ісаєнки, після весілля. 1949 р.

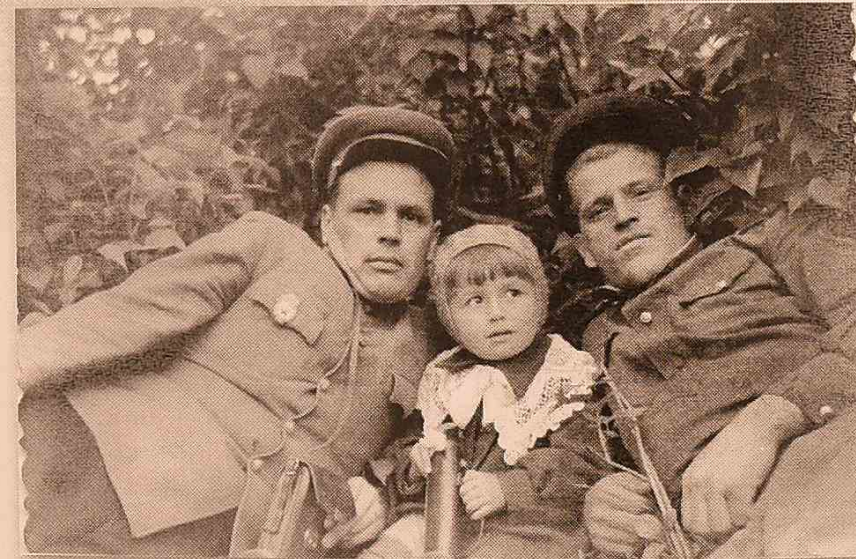

Єлизавета Зіновіївна Башликова,
Микола Володимирович і Марія
Зіновіївна Ісаєнки. 1947 р.

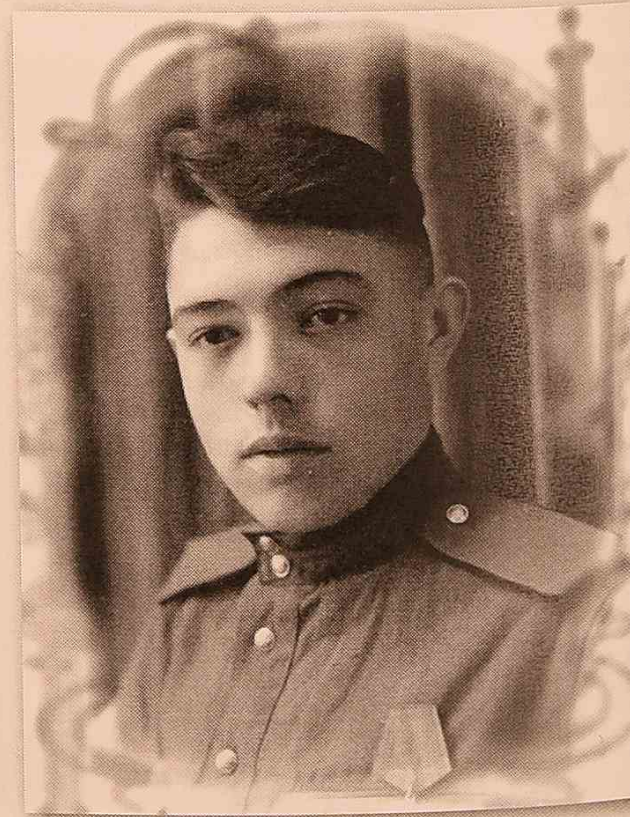

Микола Ісаєнко, Федір Ісаєнко. 1949 р.

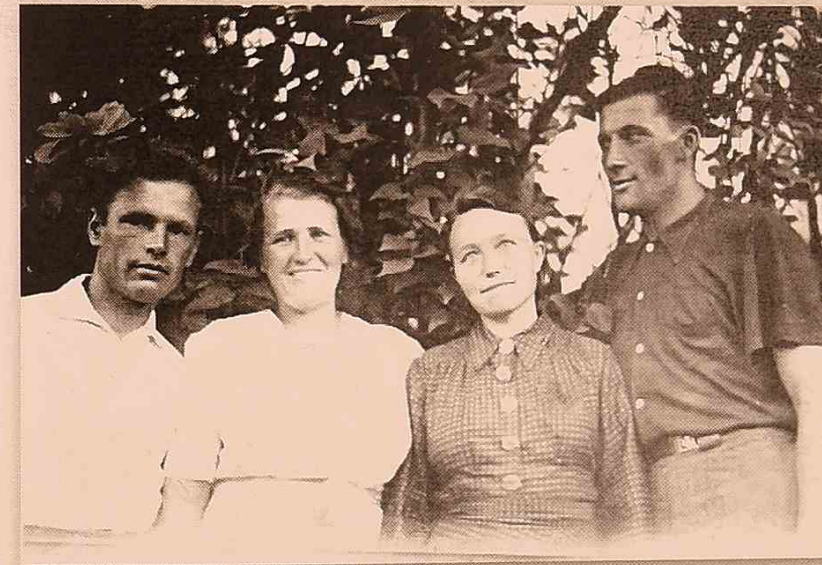
Микола, Галина та Федір Ісаєнки. 1950 р.

На пам'ять сестрі Марусі від
брата Володимира, під час служби.
18.IV.1949 р., м. Мелітополь

Мокрина Олександрівна та Іван Григорович Ісаєнки з дітьми
Анною, Федором і Вірою. Травень, 1952 р., Макошине

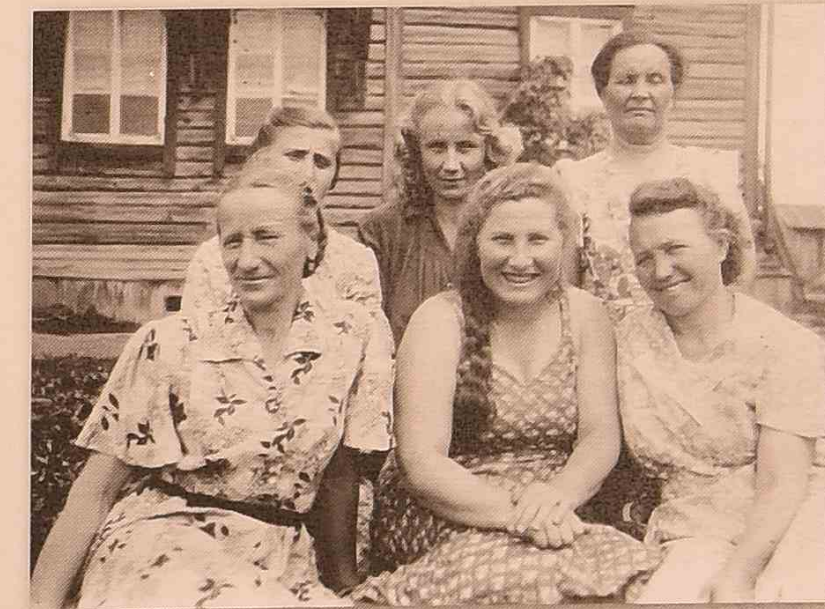
Микола Ісаєнко, Олександра Мишкова,
Єлизавета Башликова та знайомий Миколи.
1950 р., Макошине

Анна Григорівна Ісаєнко-Примаченко,
Єлизавета Зіновіївна Башликова, Клавдія
Олексіївна Деринг, Марія Іванівна Берест, Рада
Самійлівна Міщук. На ганку нашого будинку, вул.
Свердлова, 77 (зараз вул. Заводська, 4).
Липень, 1952 р., Макошине

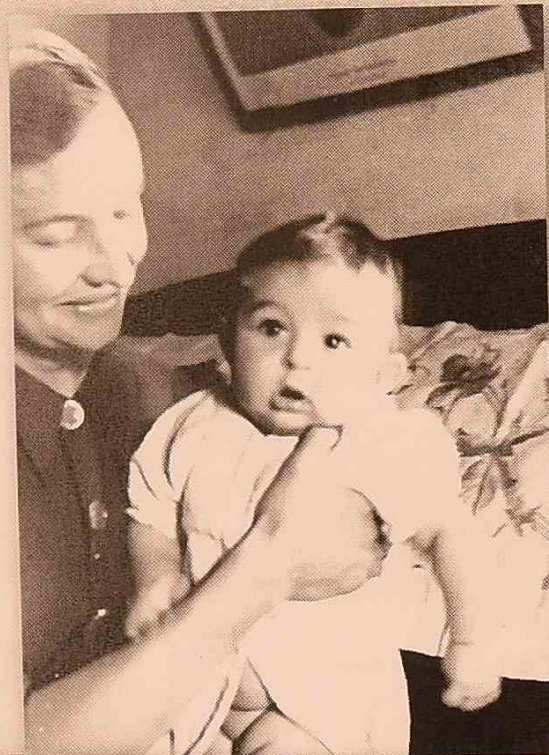
Іларіон Башликов.
1950 р., Макошине

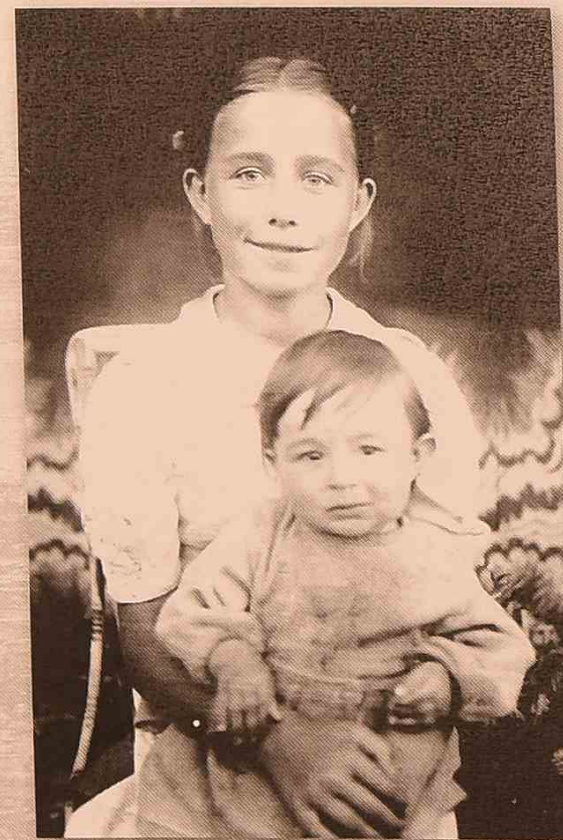
Анна Григорівна Ісаєнко-Примаченко, Марія
Іванівна Берест, Єлизавета Зіновіївна Башликова,
Марія Мельник (друга стоїть), Клавдія Олексіївна
Деринг. У дворі нашого будинку, вул. Свердлова, 77
(зараз вул. Заводська, 4).
Липень, 1952 р., Макошине

Єлизавета Башликова, Марія Ісаєнко, Володимир Можилевський, Тамара Башликова, Микола Ісаєнко.
1947 р., Макошине

Мама Марія і сестричка
Світланка.
Грудень 1947 р.

Світланка Ісаєнко,
Тамара Башликова.
Січень 1948 р.

Тамара Башликова, Марія,
Світланка Ісаєнки, Єлизавета
Башликова.
Травень 1948 р.

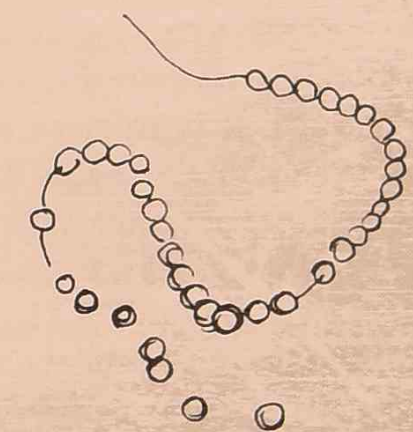
Похорони Світлани Ісаєнко. 29.VII.1948 р., Макошине

Похорони Світлани Ісаєнко,
Кончанський цвинтар.
Тамара Башликова, Віра Кроха.
29.VII.1948 р.

Похорони Миколи Ісаєнко.
8.II.1954 р., Макошине

Могили Світланочки і бабусі Ганни – поруч на Кончанському цвинтарі Макошиного. Доглядає за могилами моя рідна людина, сестра – Люба Ісаєнко-Обушна (18.XII.1954), до якої я з радістю та спокоєм приїжджаю в Макошине. Закінчила вона Дніпродзержинський енергетичний технікум, геологічний факультет (манила романтика). Брала участь у Харківській та Канівських експедиціях. Це донька мого хрещеного батька Ісаєнка Федора Івановича (28.VII.1928 – 10.V.2005). Нас, трьох дівчаток – Галину і двох Люб, разом священик хрестив у їхньому дворі 12 липня 1957 року (була, звичайно, заборона, але...). У центрі великого двору, як зараз бачу, стояв великий чан, священик одягнений дуже святково. Сьогодні знаємо, що це Свято в честь Свв. Апостолів Петра й Павла, яке є одним із найголовніших рокових свят. Святкуємо його кожного року 12 липня. Хрещена моя – Ганна Іванівна Ісаєнко-Страх (7.X.1932 – 10.V.2006).

Були присутні на хрестинах: дід, Ісаєнко Іван Григорович (20.I.1897 – 13.II.1967) – це рідний брат батькової мами Ганни та його дружина, бабуся Ісаєнко Мокрина Олександрівна (17.II.1892 – 6.VIII.1974). Вони були дуже мудрими, добрими, чуйними людьми. Підтримували нашу маму до кінця їхнього життя. Була і Люби́на мама – Ісаєнко Анна Семенівна (2.VI.1930). Коли їхня сім'я переїхала із Маріуполя (1957 р.), тьотя Аня якийсь час доглядала нас з Галиною та допомагала мамі по господарству.

Мені завжди було приємно і тривожно чути від багатьох родичів, що я схожа на батька. Зрозуміло, що я не пам'ятаю його: із розповідей родичів, зокрема, маминої двоюрідної сестри Валентини Захарівни Можилевської-Дерези, зафіксувався у пам'яті епізод: коли малям підводила батька до умивальника і тримала для нього рушник, любила сидіти у нього на колінах і слухала його розповіді. Його любили дітлахи нашого будинку. Хлопчаки просили розповісти про війну, про види зброї (часто в дитинстві “грали у війну”, старші діти “малечу” приймали у команду після випробування: робили “берізку” – крутили двома руками у різні боки дитячу руку і коли терплячі витримували такі торттури, то зараховували до команди, бо, ніби це гарантувало, що малий не видасть пароль команді суперників. А малеча потрібна була їм у командах, бо нею легко керувати та наказувати, щось виконати чи збігати кудись...). Батько гордився своїми нагородами і розповідав, за що їх отримав, показував альбоми і захоплююче, з подробицями ділився життєвими та воєнними історіями. Мав батько і хороший голос і слух: любив ліричну пісню.

Валентина Захарівна Можилевська-Дере́за (7.VII.1934 – 6.I.2015) – тьотя Валя для нас, Валюша – так називала її мама – жила із чоловіком Миколою Павловичем (11.III.1928 – 30.X.2003) та двома синами: Олександром (28.XI.1953) та Сергієм (1.II.1957) у Києві. Цікава історія їхнього прізвища: справжнє прізвище Деряза. У селі на батьківщині Миколи – багато односельчан із прізвищем Деряза, коли юнак почав працювати на шахті, то його записали як Дереза, так і пішов по життю.

Валентина – дочка молодшого брата мого діда Зінька – Захарія, у якого була ще донька – Ольга (21.V.1925 – 9.XI.1988), сини Іван (7.VI.1922 – 13.XI.1999) та Микола (10.II.1937), який і нині живе у батьковому маєтку. Будинок відремонтували, й тепер це резиденція великої дружної родини Можилевських та Дерези...

Мама, працюючи старшим інженером з постачання, а потім заступником директора з постачання на заводі “Сільгоспмаш”, часто бувала у відрядженнях, зокрема, у Києві. Як розповідала і мама, і переповідала вся сім'я Дерези, її завжди “чекала раскладушка”, і не тільки... Це були вечори спогадів: радісних і сумних, розповідей і розмов про знайомих і рідних, часто лунали і задушевні пісні...

Ми із сестрою гордимось (це написане до смерті Галини, не буду змінювати, бо було так! Слава Богу, я встигла їй прочитати фрагменти моїх спогадів...) своїми батьками.

Ми трепетно зберігаємо у родині бойові та трудові їхні нагороди, альбоми, які батько власноруч з любов'ю зробив, розмістивши та підписавши кожен світлинку рідних людей: родичів, друзів, побратимів, однополчан-гвардійців. Сьогодні можна прочитати різні думки про 28 героїв-панфіловців, які захищали Москву, а в батьковому альбомі – вони герої. Я розповідала ще у школі, що батько виконував інше бойове завдання, а міг бути серед героїв-панфіловців: звідки була така впевненість, уже не запитаєш і в мами. Вирізки з газет періоду війни збережені для нас із сестрою, для наших із нею дітей, а тепер уже й для онуків-правнуків. Тепер ми всі – охоронці офіцерської слави! І завжди будемо пам'ятати мудру батьківську настанову: “Життя – Батьківщині, плече – другу, честь – нікому!”

Запам'яталося, як у 1965 році ми садили дерева, декоративні кущі, квіти біля клубу і танцювального майданчика. Там любили відпочивати і люди поважного віку, і молодь, яка приходила не тільки послухати музику, а й потанцювати. Там призначалися романтичні зустрічі... Закінчувалися вечори улюбленою мелодією мого батька і Василя Крохи “Прощание славянки”.

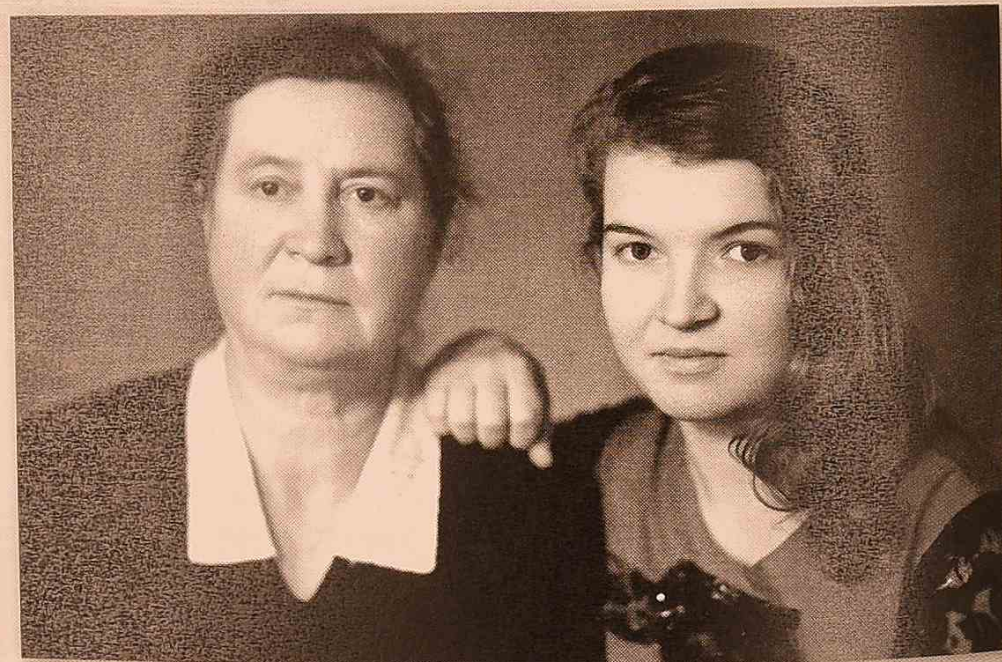
Парк, який посадила молодь з робітниками Макошинського заводу, був названий іменем Миколи Ісаєнка. Ми родинною були дуже горді та щасливі від цього: жили майже поруч і часто бували у цьому парку.

Планую поставити пам'ятний знак на місці, де була початкова школа (1947 р.), яку ми з сестрою закінчували (приміщення згоріло у березні 1989 року), і ріс парк імені Миколи Ісаєнка. Нині там – молоді дерева... Живі мають пам'ятати...

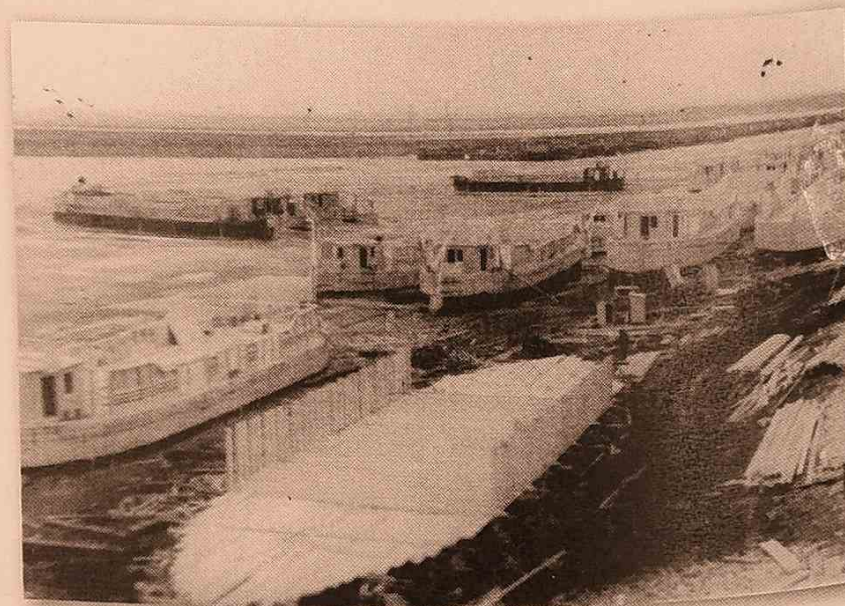
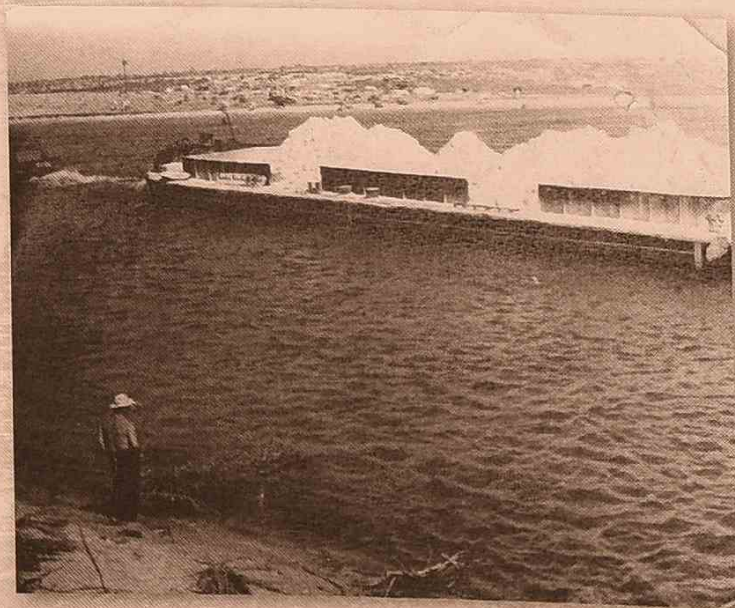
У Галини Ісаєнко-Саповської (із сумом дописую... було) – дві вищі освіти: Харківський інженерно-економічний інститут та Київська вища партійна школа керівників відділів промисловості та сільського господарства райвиконкомів.

Директор Макошинської судоверфі
ЧУВАЛЕНКО
СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
керував виробництвом в 1944-1964рр.

Марія Сазонівна та Людмила Чуваленки.
1973 р., м.Київ

Працювала Галина інженером-економістом на Макошинському заводі "Сільгоспмаш", відповідально виконувала обов'язки комсорга, потім, після мами, стала парторгом великого заводського колективу.

На заводі молодь активно займалася різними видами спорту: футбольні, волейбольні команди посідали на багатьох змаганнях призові місця. Галина гарно грала у волейбол, але неперевершеною була за кермом водного скутера.

Як і мама, була дуже відкритою людиною, завжди дивилася людям у вічі. Була сильною і рано стала самостійною: першу освіту отримувала заочно: вважаючи, що треба допомагати родині. А на моїй освіті наполягала тільки стаціонарній. Завжди мене підтримувала і морально, й матеріально (хоча я кожного семестру отримувала стипендію, а на канікулах працювала: в Зелентресті садили розсаду та пропоялювали рослини, два літа – вихователем у санаторії, останнє студентське літо – викладачем української мови та літератури на підготовчих курсах ОДУ ім. І. І. Мечникова). Сестра завжди піклувалася-турбувалася-переживала за мене. Я це цінувала, і мені дуже не вистачає Галини зараз. (Моя однокурсниця, яка поховала брата, якось зізналася, що втрачати батьків важко, але вони прожили довге життя, а дуже тяжко було на похороні брата. Я тоді співчувала їй, але, не переживши цього відчуття, не розуміла її). Сьогодні ще не можу повірити, що Галини немає на цьому світі, знаю, що вона вічно буде у моєму серці та пам'яті... Мені бракує спілкування з нею, її мудрого, розумного слова, її міркувань-роздумів...

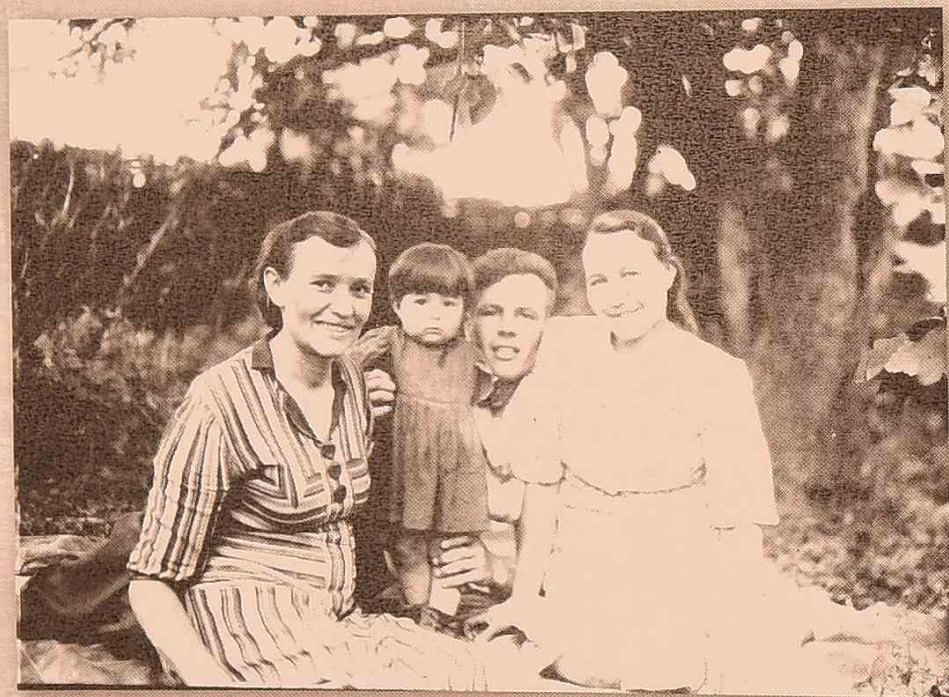
З дитинства Галина дуже багато читала, мала чудову пам'ять. Саша Дереза на поминальному обіді (21 травня 2017 року Галинина Душа відійшла у Вічність, віримо, що потрапила у Царство Небесне) згадував, що його дивували Галинині майже дослівні цитати з класиків, філософські розмови-роздуми... Мудрі люди говорили, що треба якомога більше спілкуватися з обдарованими людьми, щоб жититися їхнім розумом і талантом.

У карпатського мудреця Андрія Ворона прочитала: "Пам'ятаймо, що смерть приходить не від старості, а від забуття". Можливо, щось ми і не додали до яскравішого життя моїй сестрі...

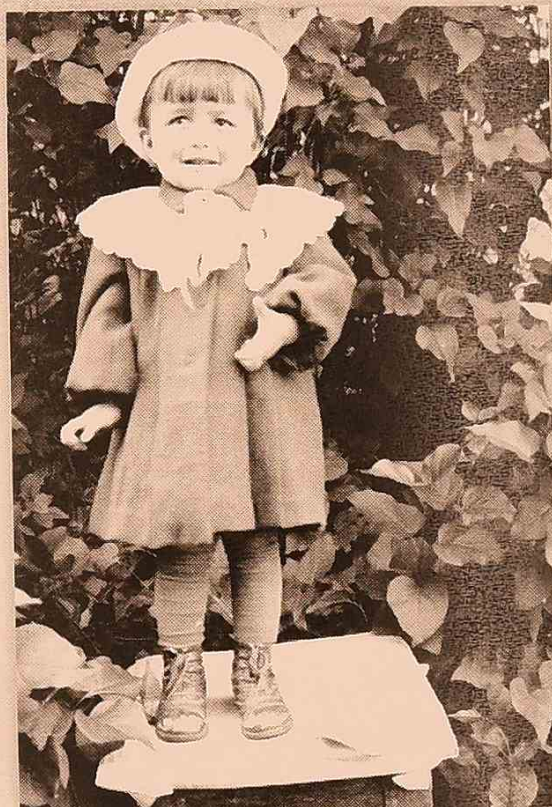
У Менському райвиконкомі Галина завідувала відділом промисловості та сільського господарства, жила в місті Мені Чернігівської області з родиною сина Владислава (24.III.1976).

Донька Олена Боброва (29.I.1973) живе та працює у м. Мена. Галина мала четверо онуків: Дмитро (3.VII.1992) був (служив) рік в АТО, одружився у 2017 році, живе і працює в Києві. Кристина (3.IV.1995) закінчує магістратуру в Ірпінській академії; Сніжана (3.I.2002), Діана (28.I.2004) Саповські вчаться в школі. Галина незабаром могла б стати і прабабусею.

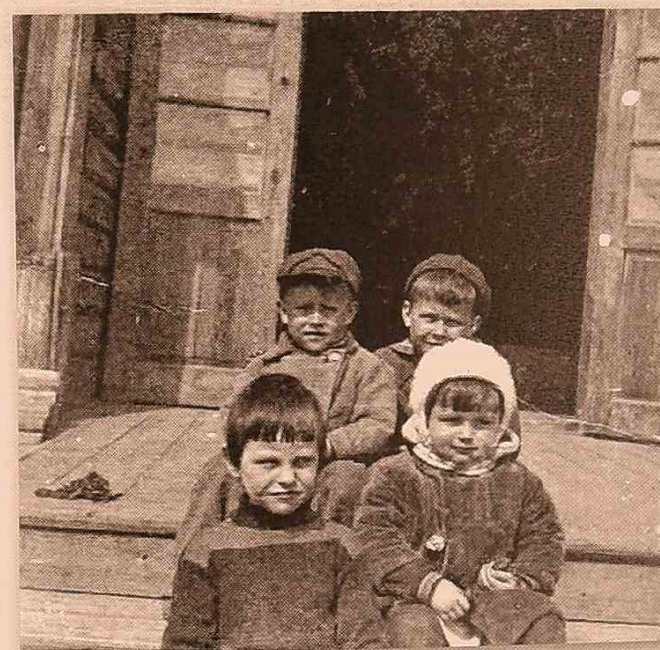
Мама допомагала Галині у вихованні дітей, коли вони жили з нею у квартирі № 3 у макошинському будинку.

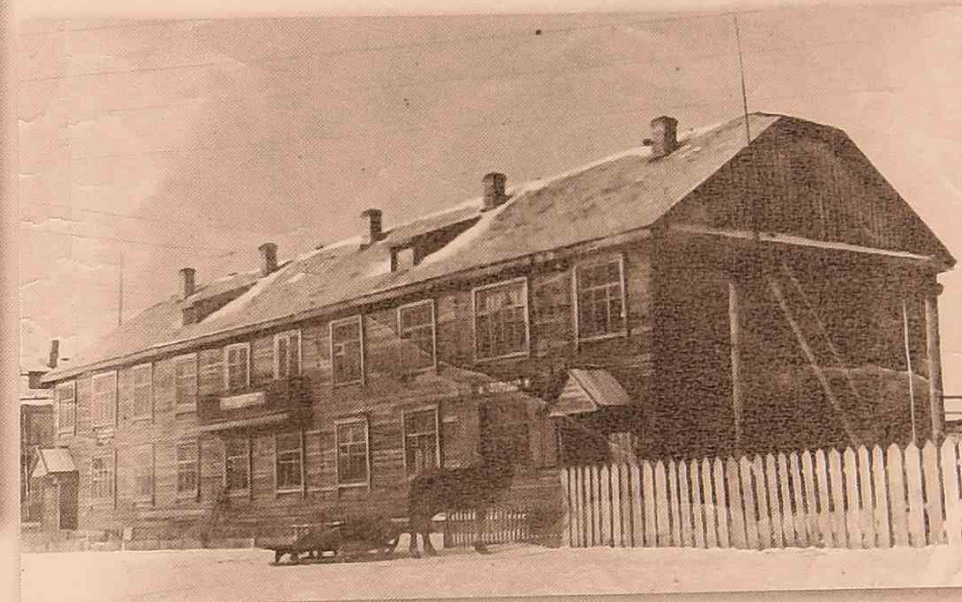
Мама Марія, сестра Галина,
папа Коля, тітка Ліза

Галина Ісаєнко. Літо 1950 р.

Людмила Кроха, Галина Ісаєнко, Микола
Горейний, Микола Тимофеев. 1951 р.

Володимир Можилевський, Анна (Дори Василівни
донька), Галина Ісаєнко, Тамара Башликова. 1949 р.

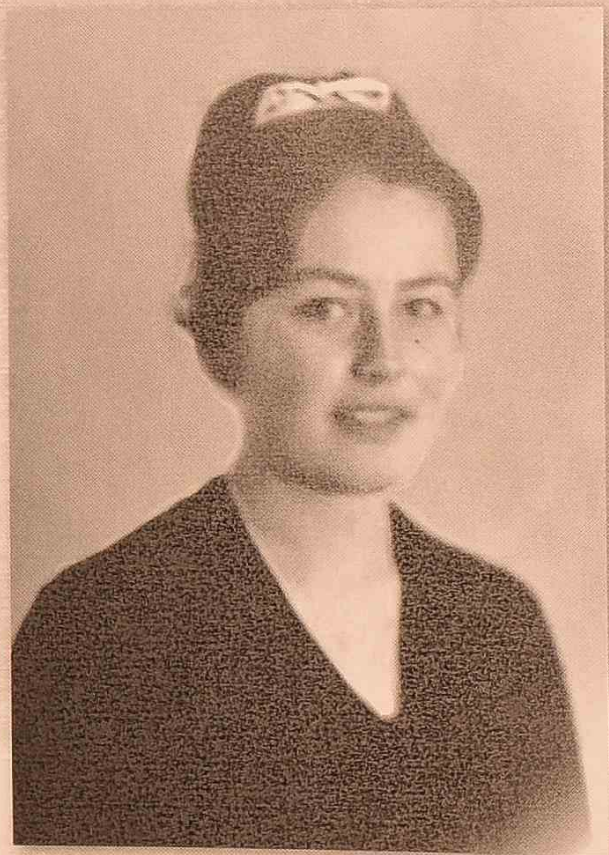
2 ряд- Лідія Пліва, Марія Ісаєнко з Галиною.
3 ряд - Василь Пліва, Микола Ісаєнко, Єлизавета Башликова;
Весна 1949 р., Макошине

Ольга Горейнова, Олександра, Марія Ісаєнко,
Єлизавета Башликова, Марія Черкасова,
Ніна Самусенко, Ольга. 1958 р.

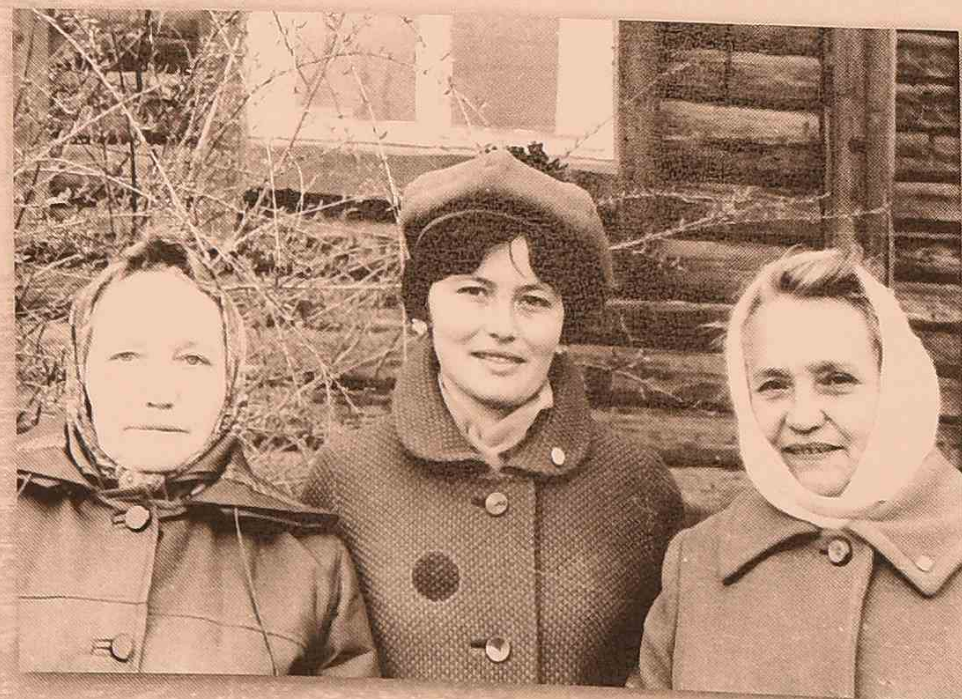
Ольга Йосипівна Назаренко - вчитель фізики
та Галина Ісаєнко. 1966 р.

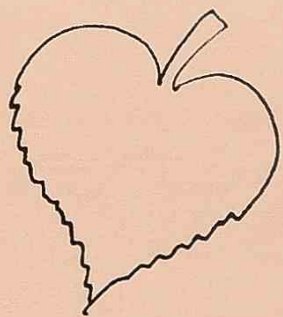
Галина. 1968 р., Макошине

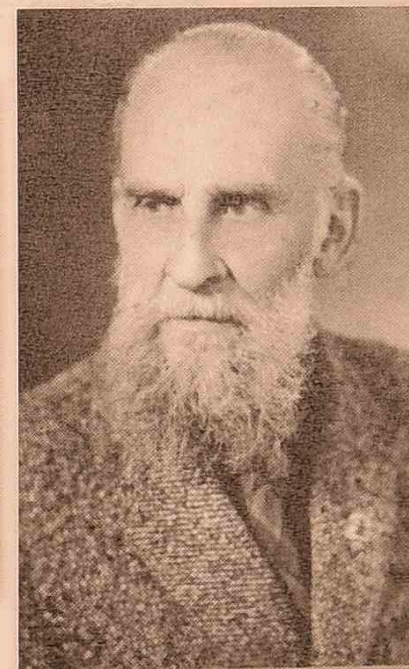
Галина з мамою.
1970 р., Макошине

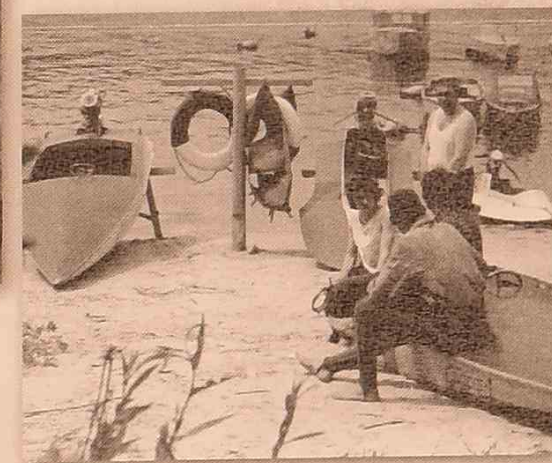
Тітка Ліза, Галина з мамою.
1974 р., Макошине, вул. Свердлова, 77

Галина - переможець на дистанції 3км.
Річка Десна, Макошине-

Олександр Йосипович
Тимофеев (1892-1982) -
ініціатор усіляких змагань у
смп Макошине

Галина на змаганнях на дистанції 5 км. Січень 1970 р.

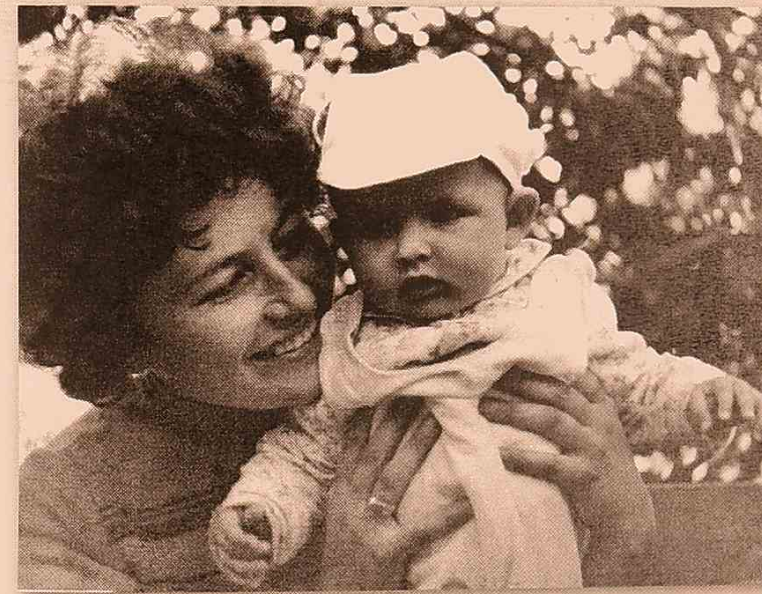
Сидять 1 ряд - Галина Чепурна, Людмила Попова, Галина Ісаєнко;
2 ряд - Ганна Ширяєва, Марія Ісаєнко, Ганна Заровна.
Стоять - Леонід Дудка, Віра Пліва, Надія Охонько, Федір Підлипський, Катерина Мишко.

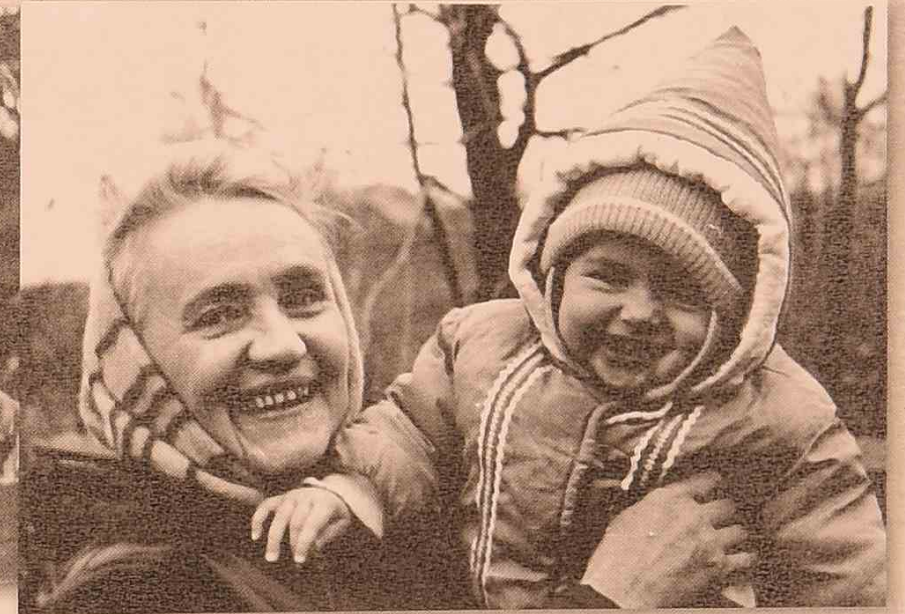
Весілля Галини і Анатолія Саповських.
Тетяна Тимофєєва, Марія Берест, Валентина Дереза,
Тамара Башликова, Катерина Мишко, Юрій Саповський,
Наталія Самусенко. Червень, 1972 р., Макошине

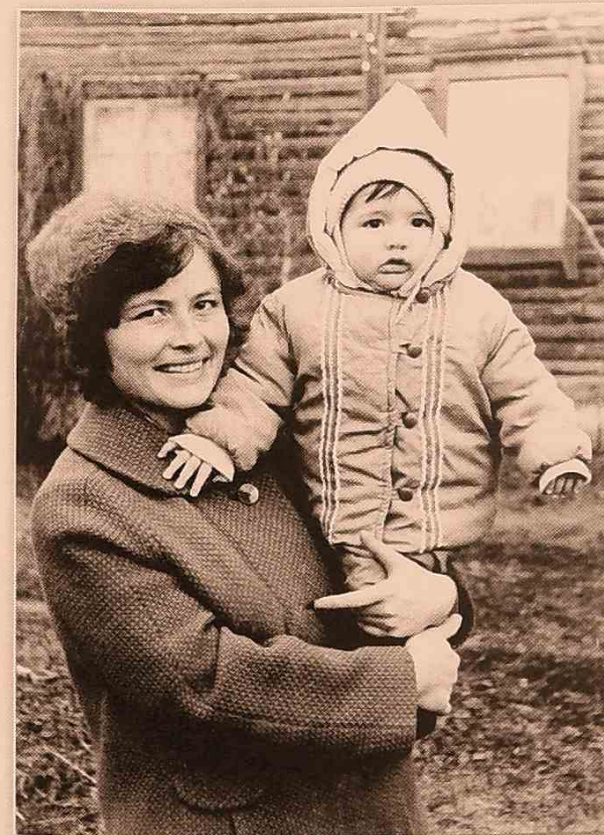
Весілля Галини і Анатолія Саповських.
Віра Кроха, Тетяна Тимофєєва, Марія Мельникова,
Єлизавета Русакова, Катерина Мишко, Борис
Тимофєєв, Марія Чуваленко, Марія Ісаєнко, Олександр
Сірій, Тамара Башликова, Ольга Ніколаєць.
Червень, 1972 р., Макошине

Галина з Альоною. Травень 1973 р., Макошине

Бабуся Марія з Альоною. Весна 1974 р.

Галина з Альоною. Весна 1974 р.

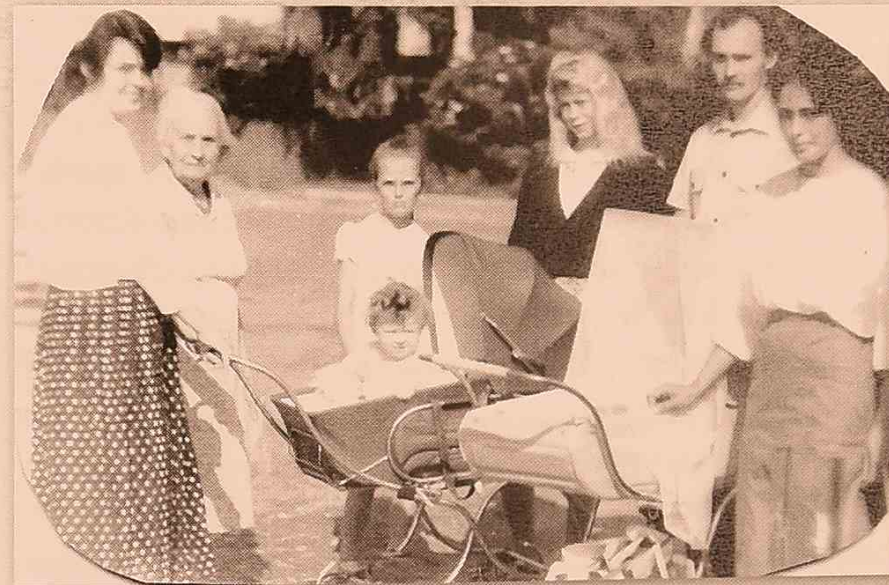
Альона, Галина та Владик. 1976 р.

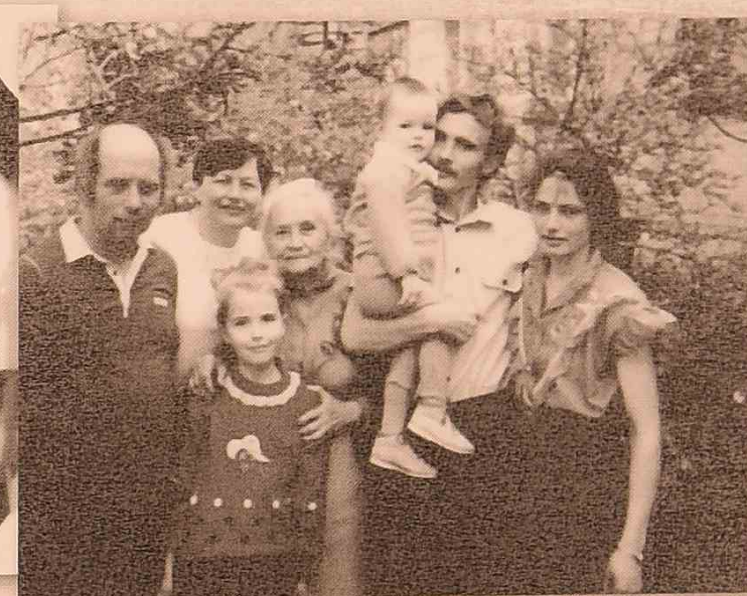
Галина з Альоною.
Бабуся Тіна на ганку
нашого будинку.
1974 р., Макошине

Галина з дітьми. 1977 р.

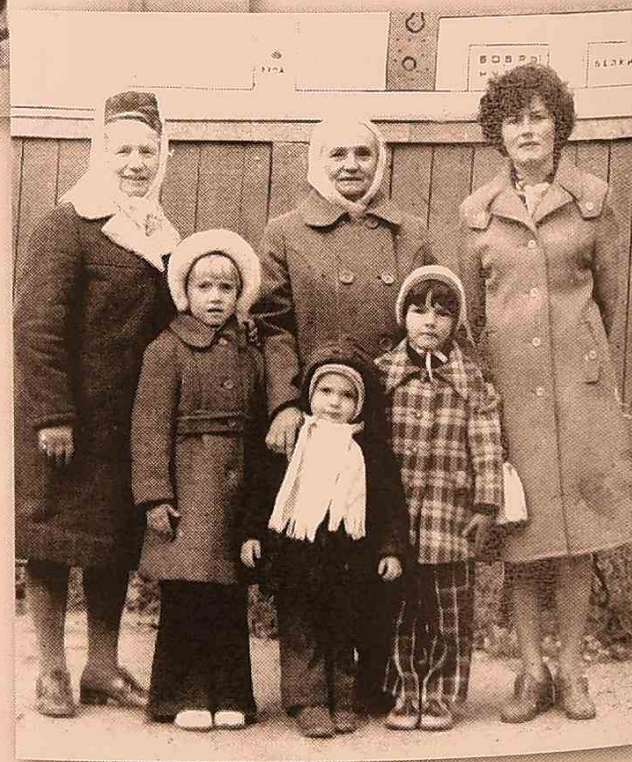
Подорож на Чернігівщину бабусі Марії
з онукою Вікторією. 1992 р., м. Мена

Анатолій та Галина Саповські, Вікторія Рига, Марія
Ісаєнко, Сергій та Альона Боброві з сином Дімою.
26.IV.1994 р., м. Мена

Прабабуся Тіна, бабуся Марія
з Альоною. Січень 1975 р.

Прогулянка до зоопарку.
Віра і Люда Можилевські, Марія Ісаєнко,
Владик, Альона та Галина Саповські.
Жовтень 1978 р., м. Мена

Галина із сином Владиславом.
1994 р.

Галина з онуками Діаною та Сніжаною Саповськими.
2002 р., м. Мена

Я народилася 26 березня 1952 року. Батьки чекали, звісно, хлопчика, хотіли дуже Валерія (хоча у тьоті Віри вже ріс 3-річний син Валерій, і мене могли б назвати Валерією, але батько наполіг на Любові).

Жили ми у восьмиквартирному двоповерховому заводському будинку, з дерев'яного зрубу (побудований у 1947 році). Він завжди видавався мені дуже високим і великим, бо вміщав багато сімей, а особливо дітвори (у моєму дитинстві 17 дівчаток та хлопчиків було у родинях сусідів). Усі були дуже дружні: мали великий спільний двір як для радісних подій (Галинине, а потім і моє весілля 18 липня 1976 р. відбувалося саме там), так і для трагічних (проводи у вічність мого батька, моєї бабусі Тіни, дорогих сусідів).

Сім'ї були як одна справжня родина: у радості й горі завжди разом, допомагали, чим могли.

Найсвітліші, найтепліші спогади про дитинство та юність – це спогади про той будинок, куди, на жаль, все рідше приїжджаю (мама віддала нашу квартиру заводу, її зайняли сусіди, не було ще тоді права на приватизацію), а частіше повертаюся у думках. “Два дари спущені нам з Небесної скрині за многотрудне земне життя. Це – дитинство і кохання”, – так твердить карпатський мудрець Андрій Ворон.

І точно каже Григорій Гусейнов у “Станційних пасторалях”: “Дитинство – то час Божий і святий, і праведнішого від дитинства в кожного з нас не буває нічого”.

Нині залишилися троє сусідів – наш учитель української мови та літератури Ніна Петрівна Самусенко (29.I.1930 р.), російський філолог Олена Василівна Міцук-Якименко (8.VI.1954) та праонука нашого вчителя фізики Ольги Максимівни Назаренко – Олена Забуга-Самусевич (14.V.1971). Дай Боже, щоб ще довго можна було з ними зустрічатися та спілкуватися. У народі кажуть: добрі сусіди – то неабиякий дарунок долі. Можу впевнено сказати, що воно й справді так. У сусідньому будинку живе мій однокласник Олександр Лебідь із сім'єю. Пам'ятаю, у день випускного вечора чомусь сіла з ним на велосипед покататися, і, звичайно, ми впали, я розбила коліно: шрам залишився на все життя... як спогад про дивовижну юність.

Закінчила я Макошинську середню школу у 1969 році. Шкільні роки згадую як світлі сторінки у своїй біографії: восьмикласницею була піонервожатою у п'ятикласників (імпонувала громадська робота); у молодших класах проводила уроки з математики, літератури, іноземної мови, коли потрібна була заміна вчителя; займалася спортом – грала у волейбол і баскетбол, виступала за збірну юнацьку команду Менського району. Вдячно згадую вчителів, з теплотою називаю першу вчительку – Яловець Надію Павлівну, яка багато дала нам добрих життєвих порад, навчала гармонії та правди життя, протягом десяти років навчання у школі спілкувалася з нами, була справжнім другом-порадником.

У 1969 році не вступила до Дніпропетровського (вибирала місто, за порадою моєї мудрої бабусі Тіни, щоб був прямий потяг із нашого селища) медінституту, на педіатричний факультет. Пам'ятаю, що хімію склала на “4”, а фізику – на “3”. А в школі у нас був молодий красивий учитель фізики, який після закінчення Чернігівського педінституту працював другим рік, і всім хорошим учням в атестат поставив “5”. Я, звичайно, фізики не розуміла до кінця (так говорив мій чоловік Василь) і не заслуговувала відмінної оцінки на вступному іспиті, але й на низький бал не сподівалася.

Перед третім іспитом до Дніпропетровська у відрядження на якийсь завод приїхала мама, і ми з нею вирішили, що у мене надій на вступ до медінституту немає, і краще їхати додому, але у день від'їзду сходимо в театр. Перемогла мама: вона любила цирк і майстерно купила квитки: люб'язно звернулася до касира, хоча на вікні каси було написано, що всі квитки продані, щось їй пояснила і, щаслива, вийшла з приміщення з двома квитками, здивувавши людей, які чекали на щасливий випадок із “зайвим квитком” перед виставою.

Відразу ж, у серпні 1969 року, я пішла працювати на завод “Сільгоспмаш” учнем токаря, отримала навіть перший розряд, а в січні 1970 року згодилася попрацювати у заводській бібліотеці. То були кілька місяців глибокого пізнання життя. Моїм наставником була Марія Самійлівна Бурштейн, яка багато розповідала про російських та зарубіжних митців: давала читати і про письменників та їхні твори, і про художників, композиторів та акторів. Марія Самійлівна, вже коли я вчилася в Одесі, а потім і працювала, надсилала мені поштою вирізки статей, а часто і тексти творів із товстих літературно-художніх журналів (передплачувала майже всі всесоюзні журнали їхня сім'я завжди). Одержала я від неї і вручну зроблені дві справжні книги про життя та творчість М. Тихонова (першою темою моєї дисертації була “Микола Тихонов та Україна”). Це була дуже талановита, розумна, глибоко моральна жінка-наставниця. Ми були щасливі, що знали її, її родину. Зараз дорожу спілкуванням із її онукою Оленою.

В Одесу я приїхала у липні 1970 року оптимістично налаштованою вступити на гуманітарний факультет єдиного у нашому місті класичного університету. Вибрала філологічний. Одесу, університет та факультет полюбила відразу і, знаю, назавжди. Дуже вдало був розміщений наш факультет – провулок Маяковського, 7 (свій двір, свої каштани), бібліотеки, і, що важливо, театри, музеї – все поруч, у центрі міста.

Після закінчення університету у 1975 році одержала призначення на роботу до Білгород-Дністровського педагогічного училища, у якому познайомилася з прекрасними людьми міста та колегами, які навчили бачити і дарувати красу людям, пам'ятати, що основа щастя – це зробити щасливими інших! Для мене завжди існували й існуватимуть моральні бар'єри, переступити які

означало б розтоптати власне “я”. Це все від маминого виховання і, звичайно, від моїх Навчителів по життю.

Вийшла заміж я 11 липня 1976 року за Ригу Василя Івановича (22.II.1950 – 22.XII.2017). Позналилися ми на морі, на студентському пляжі “Дельфін” 29 травня 1975 року. Після захисту дипломної роботи 2 червня він приніс мені букет із троянд, гладіолусів, ромашок, бо тоді не знав, які квіти мені подобаються. Пам’ятаю той недільний ранок: йшов дощ, ми, дівчата кімнати 117, дозволили собі поспати-полежати-поспілкуватися довше, а тут о 8 годині 20 хвилин – постукали у двері. Ніхто не хотів вставати відкривати, бо такі ранні візити означали позичити пательню, хліб, сало, картоплю... Довелося мені піднятися як старшій, бо стукати продовжували настирно і мовчали. У дверях першими з’явилися квіти, а потім мокрий з ніг до голови Вася (він не любив носити парасольку з молодості).

Розписалися ми на батьківщині Василя у мальовничому селі Хоньківці, що на Вінниччині. На весіллі було понад 300 гостей: мої друзі-однокурсники, Люся Чуваленко (25.I.1952 – 13.I.2018) – однокласниця (дописую зі сльозами на очах, із щемом у серці. Моя вірна подруга, 10 років ми просиділи за однією партою. Для мене це дуже важка втрата, бо ми спілкувалися все життя, як рідні сестри, ділилися-радилися з найінтимніших питань... Ще 13 січня 2018 р., вдень, ми розмовляли по телефону: вона ввечері в п’ятницю – 12 січня – потрапила в лікарню, з оптимізмом у голосі говорила, щоб я не хвилювалася, а ввечері її не стало...) мій свідок-дружка, були приємно здивовані та зачаровані природою, звичаями та гостинністю земляків нареченого.

18 липня наше одруження святкували у дворі нашого будинку в Макошиному.

Чоловік мій, Василь Іванович, у трудовій книжці мав запис “кінопрацівник” (він так і не був виправлений за його трудове життя на першій сторінці, на 17 с. – запис уже “інженер-будівельник”), бо після школи, не вступивши до Львівського університету, працював на посаді моториста кіностаціонару с. Хоньківці-Бернашівка Могилів-Подільської кіномережі до призову на службу в Радянську Армію (м. Клайпеда, 1969 – 1971 рр.). Працював Василь і в Одеському музично-драматичному театрі ім. Жовтневої революції (нині імені Василя Василька) старшим монтувальником сцени, їздив із трупкою театру на гастролі в Астрахань (ів із акторами ложками чорну та червону ікру, гарно спілкувався, а потім був у дружніх стосунках із багатьма акторами, цікаво мені розповідав майже про кожного, про їхні ролі, вподобання, його завжди запрошували на прем’єри ще довгий час).

Цікавим був період у нашому житті, коли Василь працював формувальником кольорового лиття на Одеському заводі “Поліграфмаш”, від якого отримав у 1978 році однокімнатну квартиру № 77 по вулиці Академіка Заболотного, де ми прожили 20 років. Він мав хорошу заробітну платню:

ми змогли тричі відвідати тоді Чехословаччину, були туристичні поїздки до Грузії, Ленінграда, Москви... Драматичним було літо 1977 року, коли у цех завезли заготовки лиття, не просушивши їх після дощу: вони розірвали піч, і Василь отримав опіки плеча лівої руки, грудей і обличчя. Допоміг швидкому заживленню китовий жир “Спермацет”, який привіз чоловік моєї двоюрідної сестри Віталій. На жаль, на все життя залишилися у Василя шрами на руці.

У 1979 році Василь став студентом Одеського інженерно-будівельного інституту, а закінчив уже Одеську державну академію будівництва та архітектури за спеціальністю “теплогазопостачання, вентиляція та охорона повітряного басейну” аж у 1997 році. Диплом йому вручив за ювілейним трапезним столом у ресторані “Українська ласунка” на вулиці Дерибасівській, проголошуючи тост вітання, наш сусід професор академії Коваль Сергій Володимирович (8.IV.1954 – 16.VI.2016) у 2000 році. Василю все ніколи було зайти за документом, хоча копію диплома для відділу кадрів йому передали. Нагрудний академічний знак, як це передбачає традиція, був кинутий у келих із напоєм, і дипломований ювіляр під оплески вітань гостей прикріпив його на піджак.

У 1980 році Василь перейшов в ОБУ “Промвентиляція” тресту “Чорноморпромсантехмонтаж”, де з учня слюсаря-вентиляційника став старшим виконробом монтажної дільниці. Так доля привела його у найкращу будівельну фірму Одеси “Стікон”. Запросив його Президент фірми Крючков Леонід Якович у далекому 1994 році. Запис у трудовій – 22.II.1994 – 8.IX.2017. Звільнився Василь за власним бажанням, відчуваючи погіршення здоров’я.

Василь – чудова людина-життєлюб, щирий, вірний друг-дружище, наставник молоді, який дуже любив “своїх молодих пацанів”, вчив їх бути справжніми майстрами своєї справи, дуже гордився їхніми успіхами. Життя, трудова діяльність начальника управління “Спецбуд” були яскравими, насиченими. Десятки житлових будинків, освітніх закладів, відтворення Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору, творча робота над удосконаленням креслень фонтану на Соборній площі – це далеко не повний перелік справ, до яких причетні його талант і небадуже серце. Пам’ятаю, як ми вночі ходили на Соборку, коли проводили випробування фонтану спеціалісти фірми “Стікон”, як ми вночі ходили на Соборку, коли проводили випробування фонтану спеціалісти фірми “Стікон”, як переживав Вася, щоб все спрацювало бездоганно. На його 60-ліття ми замовили торт у вигляді фонтану, точне відтворення споруди, яка у одеситів має назву “Фонтан Філатова”, а ми, рідні, друзі, називаємо, звичайно ж, “Фонтан Василя Риги”. Вікторія із Богданом зняли кінофільм про ювіляра і показали у ресторані, де запрошені друзі, родичі, співробітники фірми аплодували Василю... Ми дуже пишаємося – чоловіком, батьком, дідусем, другом, за його справи.

Василь ніколи не ганявся за славою, за багатством: він умів допомагати людям, радив словом і ділом, якщо не міг допомогти одразу, говорив: “Треба подумати...” і обов’язково знаходив час і можливість допомогти, щоб був результат.

2 серпня 2010 року Василя нагороджено Почесною відзнакою Одеського міського голови “За заслуги перед містом”. Мав він і іменні годинники від фірми “Стікон” та керівництва міста та Одеської області. Нагороджувався багатьма грамотами, йому присвоювали звання “Кращий за професією” із врученням дипломів та виплатою грошових премій.

Василь кілька разів їздив у зарубіжні відрядження для перейняття досвіду, його постійно запрошували на міжнародні будівельні виставки. Василь Іванович Рига прожив насичене яскраве життя, але, на жаль... Книга життя могла б бути і довшою...

До мого 60-ліття він написав поезію “Коханій Л...” до книги “Любимій”, яку підготувала наша донечка, зібравши побажання-вітання моїх рідних, друзів, студентів ...

*Багато літ уже минуло
З кінця далекої весни,
Мені здається, вчора було,
Як стрів красуню я з Десни.
На морі Чорному, в Одесі,
В обіймах сонця і піску
Стоїть струнка, як стюардеса,
Яку я бачив в літаку.
Я підійшов, не побоявся,
Про що подумає вона,
Я чемно з нею привітався,
З тих пір красуня та – моя.
Нехай мене будь-хто питає,
Я відповім йому завжди,
А я то – знаю, знаю, знаю...
Чому Тебе я так кохаю...*

Писав Васьочок (так я його називаю і досі) вірші мені ще в далекому 1975 році в листах у Макошине, на 1 вересня 1975 р. до Білгород-Дністровського, до мого першого робочого дня. Цілий навчальний рік 1975 – 1976 рр. він кожного вихідного приїздив до Б-Дністровського, абож ми зустрічалися в театрах Одеси, куди колектив педучилища часто виїздив. І завжди зустрічі були із сюрпризами-подарунками. Він залишається людиною святом для усіх, хто його знав.

У серпні 1976 я повернулася на філологічний факультет, де працювала до вересня 2015 року.

Пройшла шлях від методиста денної форми навчання, старшого лаборанта кафедри української літератури до доцента цієї ж кафедри.

16 квітня 1986 року у нас народилася Вікторія, яка має три вищі освіти: факультет РГФ (філолог, магістр англійської та німецької мови та літератури, диплом “із відзнакою”) та психологічний ОНУ ім. І. І. Мечникова; юридичний факультет. Донька заміжня. Її чоловік Богдан Віталійович Сушак (30.VI.1984) – юрист. У них дві донечки, наші янголятка: Стефанія (2.V.2012) – розумниця – танцівниця, гарно читає вірші, пробує співати, танцювати і Санта (27.VIII.2016) росте спокійною, лагідною дівчинкою, з допитливим виразом очей. 30 квітня 2018 р. народився син.

Василь тішився, що зможе піти з онуком та своїм вірним другом Олександром Данилюком на стадіон, щоб передати онукові їхню любов до спорту, а особливо до футболу... Збирався подумки з онуком на риболовлю...

Захистила я 30 березня 1990 року кандидатську дисертацію по драматургії улюбленої письменниці Лесі Українки. Оponentів на захисті мені теж подарувала доля-зустріч: чудова й розумна Леоніла Іванівна Міщенко, професор Львівського університету ім. Івана Франка, кілька разів була у нас на факультеті Головою ДЕК, а я – секретарем, так і познайомилися, а захоплення творчістю неперевершеного митця України поріднило. Це вона підтримала і порадила мені бути рішучішою при зміні теми дисертації (робота про Миколу Тихонова та Україну була майже написана, були публікації, але завершити її мені було важко, і я без згоди-благословіння керівника почала писати іншу роботу). Другий опонент (порадив його мудрий Іван Овксентійович Денисюк, коли ми проводжали членів спецради на вокзалі. Лірично піднявши голову до неба, львівський професор промовив: “Леоніло, що ми з Іваном Михайловичем мудруємо із другим опонентом? У Тебе ж є легінь-лесезнавець у Луцьку, що розумний, я це знаю, духовно багатий (пише вірші), так ще й молодий та красивий)!

Професор (тоді ще доцент) Олександр Опанасович Рисак став мені добрим порадиником і другом до останніх днів його життя. Боляче, що моїх опонентів нема вже на цій землі, але духовно вони завжди зі мною: у своїх працях, книгах із автографами, поезіях. Спасибі їм за знання, вимогливість і доброту, гармонію людську, що давали мені надзвичайно цінні поради щодо продовження досліджень у галузі літературознавства.

Мама кілька років (5.III.1959 – 2.VII.1963) перебувала на виборній посаді секретаря селищної Ради смт Макошине, багатьом людям допомагала не тільки написати заяву, а й вирішити серйозні юридичні проблеми.

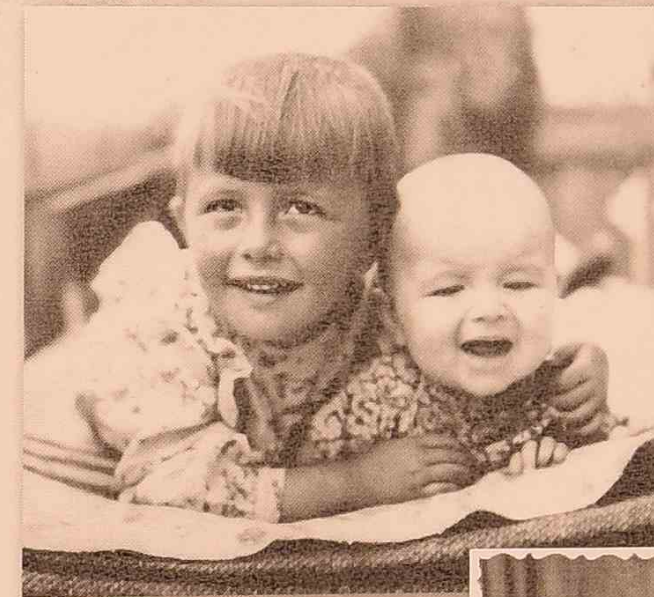
Пам’ятаю, коли ходила до школи (а дорога була два з лишнім кілометри), зустрічала біля воріт на вулиці (тоді Свердлова) одного чоловіка, який стояв і завжди дивився, як мені тоді здавалось,

у далечінь: ми завжди віталися, хоча не були знайомі. Коли вже десятикласницею насмілилася, зупинилася, познайомилися: він, звичайно, мене знав. Виявилось, що свого часу моя мама стала йому доброю порадицею у серйозній справі, яка вирішилася позитивно. Йому хотілося, зустрічаючи мене, сказати “спасибі” моїй мамі. А для мене він був у ті роки як талісман.

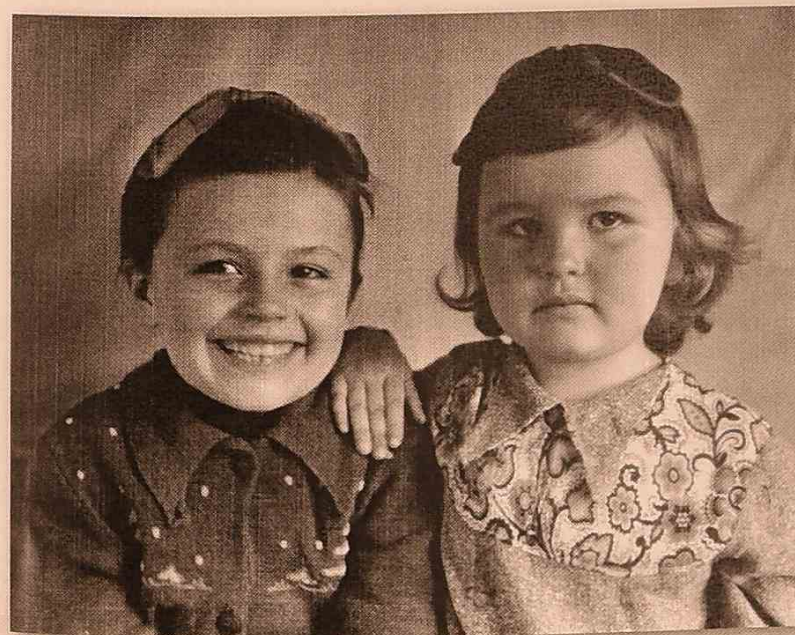
Пізніше мама, аж до виходу на пенсію, працювала заступником директора з постачання на Макошинському заводі “Металовиробів”, а згодом – на “Сільгоспмаші” (перейменований 18.X. 1966 року), який був за 500 метрів від нашого дому і для більшості жителів селища став рідним. Робота потребувала частих відряджень: Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Ростов-на-Дону та інші міста колишнього СРСР. Ми дуже чекали її повернення, бо мама завжди привозила нам із сестрою подарунки та солодощі: зефір (різнокольоровий, шоколадний), мармелад різнокольоровий, шоколадне масло (до цього часу пам’ятаю той смак...), мандарини, апельсини – у наших магазинах усе це продавалося дуже рідко. І обов’язково – іграшки (малечі), книжки, щось із одягу для нас, дівчаток, бабусі Тіні...

Мама Марія з Любою. Серпень 1952 р.

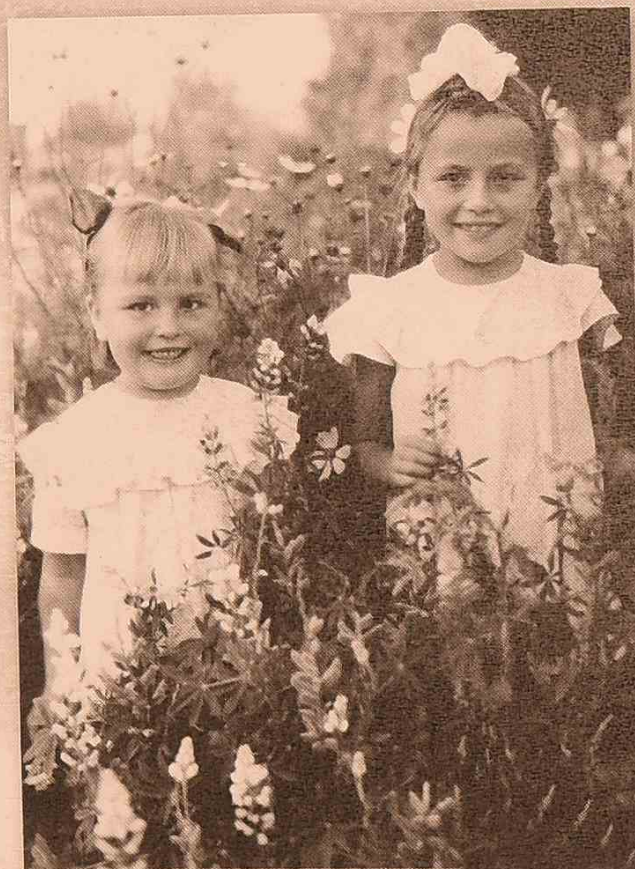
Тітці Томі від
Галинки і Любочки.
26.VIII.1952 р.,
Макошине

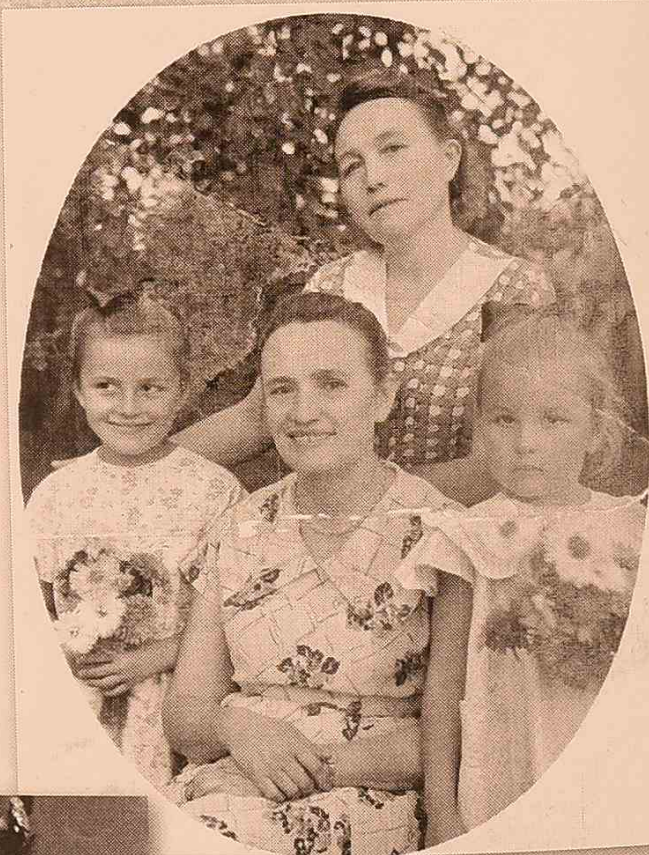
На пам'ять тітці
Лізі від племінниць
Галинки і Любочки.
28.IV.1956 р.,
Макошине

Любочка. 28.IV.1956 р., Макошине

На пам'ять бабусі та дідуся
від онуків Галини і Любочки.
15.IX.1957 р., Макошине

На пам'ять тітці Лізі від
племінниць Галини і Любочки.
10.IX. 1958 р., Макошине

Бабуся Тіна з Галиною та
Любою. 13.I.1959 р.

На подвір'ї школи. Лариса Пліва, Любов
Ісаєнко, Раїса - піонервожата школи, Людмила
Чуваленко. 1.V.1968 р., Макошине

На лузі зачарованої Десни. Раїса - піонервожата
школи, Людмила Чуваленко, Любов Ісаєнко,
Олександр Пліва, Володимир Матяш.
1.V.1968 р., Макошине

Любов Ісаєнко, Людмила Чуваленко, Лариса Пліва
(підписували вітальні листівки в школі: зЛ; Віпер,
Шторм, Ураган). 1.V.1969 р., Макошине

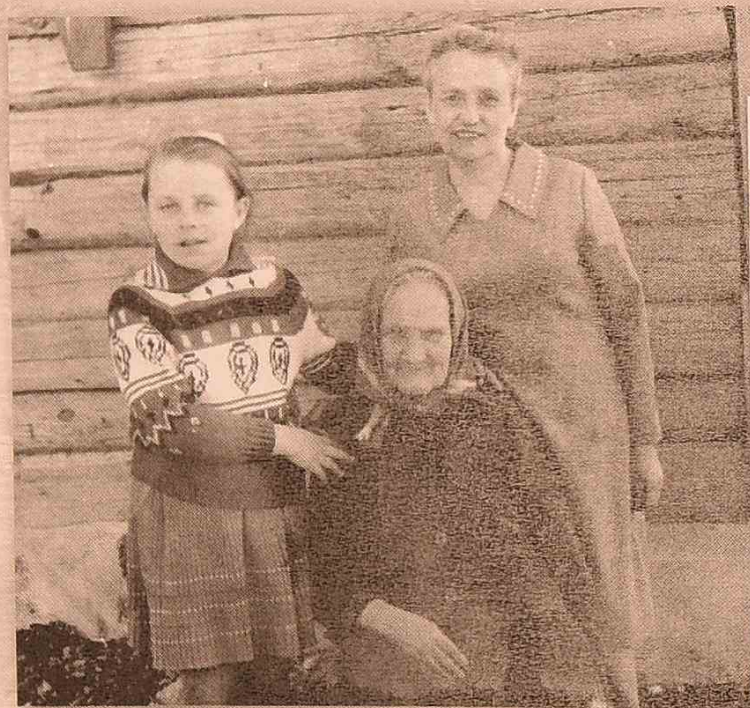
Люся
Чуваленко.
1968 р.

Бал-маскарад, 10-Б клас.
Макошинська середня школа з
виробничим навчанням, в ніч з
30 на 31 грудня. 1968 р.

Останній дзвоник,
Макошинська СШ.
Валентина Ховренко, Федір
Халімон, Любов Ісаєнко,
Микола Ширяєв, Катерина
Охонько, Анатолій Білець, Лідія
Несперенко, Петро Ісаєнко,
Лариса Пліва, Олександр
Харченко, Ганна Миколаєць,
Олександр Ільєнко, Людмила
Чуваленко, Олександр Лебідь,
Ганна Бондарець, Віктор
Ільєнко, Тамара Дмитренко.
24.V.1969 р.

Тетяна Попова, прабабуся Тіна і Маріка
(так її називала Танюша).
Літо 1967 р., Макошине, вул. Свердлова, 77

Марія, Люба, Галина Ісаєнко;
Тамара, Танюша Попови; Ліза
Башликова; Валерій і бабуся
Тіна Можилевські.
Літо 1967 р., Макошине,
вул. Свердлова, 77

На березі Десни. Танюша, Тамара Попови;
Люба, Галина Ісаєнко; Валерій Можилевський,
Люся Чуваленко. Весна 1968 р., Макошине

Проводи Валерія
Можилевського в армію.
2.XI.1968 р.,
Макошине - Мена

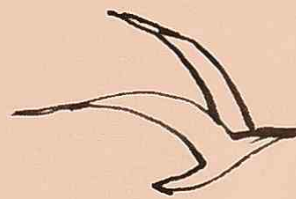

Любов Ісаєнко з мамою, Тамара та Танюша Попови, Ліза Башликова.

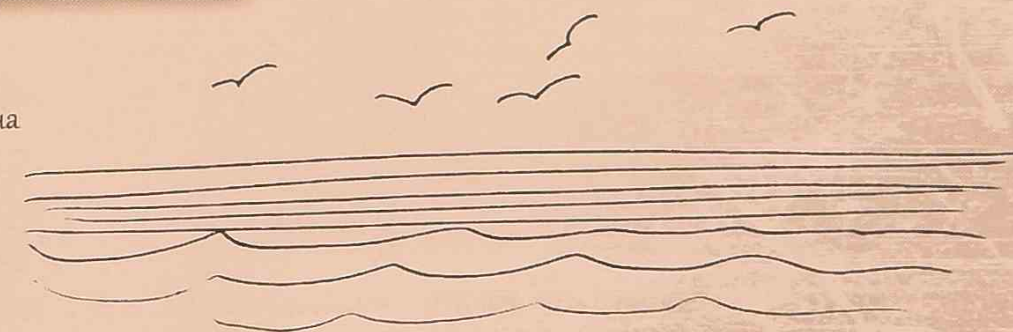
Любов Ісаєнко з однокурсницею Валентиною Очколас, Галина та Анатолій Саповські на Десні. Весна, 1974 р., Макошине

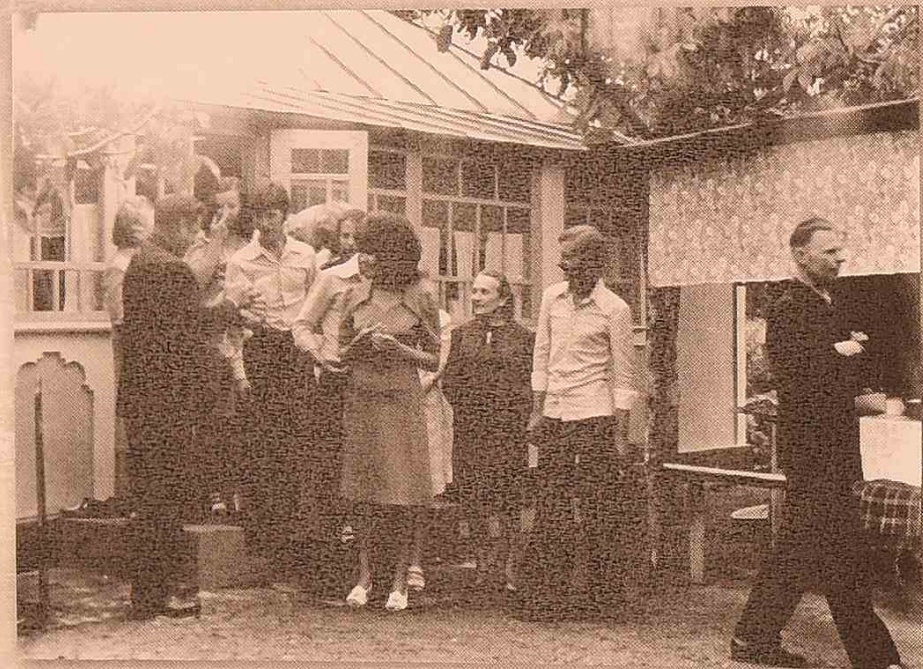

Віталій Попов та Любов Ісаєнко на Потьомкінських сходах 1970 р., м. Одеса

Зустріч китобійної флотилії. Галина Саповська, Віталій Петрович Попов - капітан китобійного судна, Тетяна Попова, Ірина Примаченко, Валентина Очколас. 1974 р., м. Одеса, Морвокзал

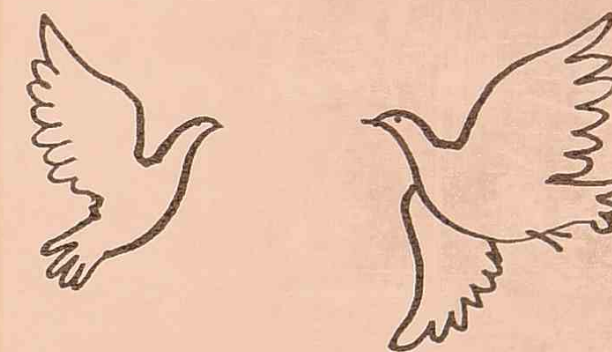
По дорозі до Нанашок. Весілля Любові Ісаєнко та Василя Риги. Тетяна Попова та Микола Рига. 11.VII.1976 р., с. Хоньківці

Благословіння фати нареченої Лізою Башликовою та мамою Килиною Ригією. 11.VII.1976 р., с. Хоньківці

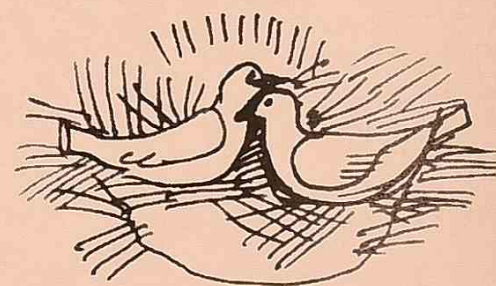
Валентина Очолас, Галина Осадчук, Олена Чердакова, Людмила Ситник (Антонюк), Володимир Ситник. 11.VII.1976 р., с. Хоньківці

Ігор Нестеренко, Галина Осадчук, Іван Печак. 11.VII.1976 р., с. Хоньківці

Проводи гостей після весілля.
13.VII.1976 р., с. Хоньківці

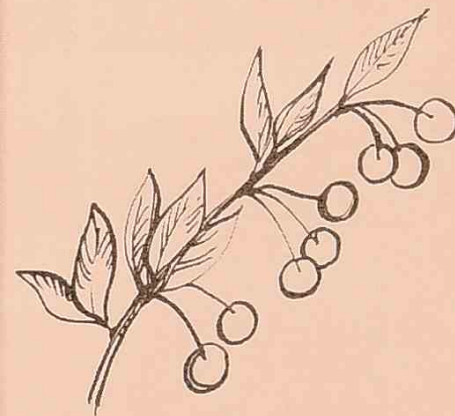
Люся Чуваленко, Люба Ісаєнко, Танюша Попова,
Ігор Нестеренко. 13.VII.1976 р., с. Хоньківці

Любов Ісаєнко. Мандрівка на
Новодністрівську АЕС.
13.VII.2002 р., с. Хоньківці - Новодністрівськ

Вікторія. 1987 р.

Вікторія з бабусяю
Марією. 1987 р.

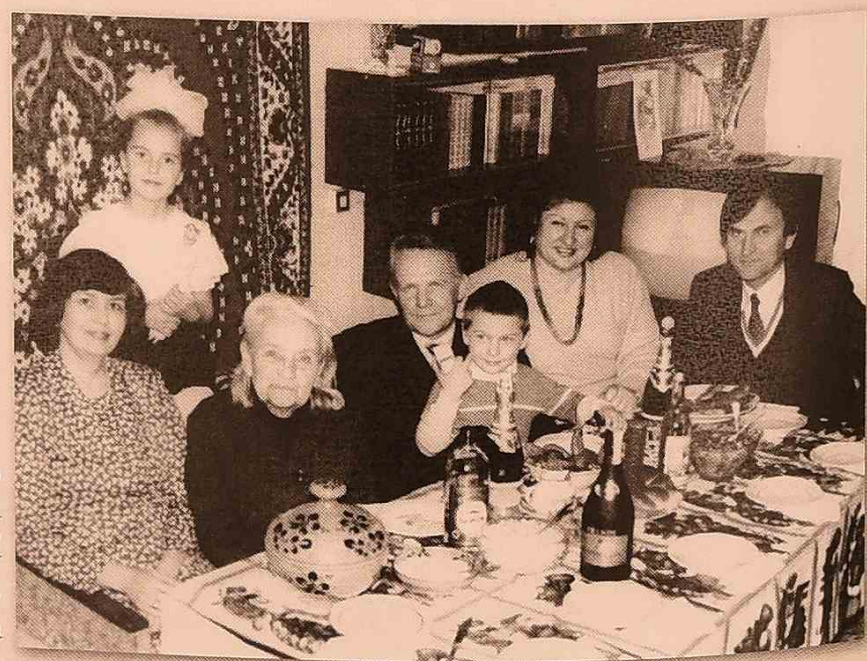
Вікторія з бабусяю і татом. Кінний цирк,
клоун Олександр Осипов. 21.VII.1991 р.

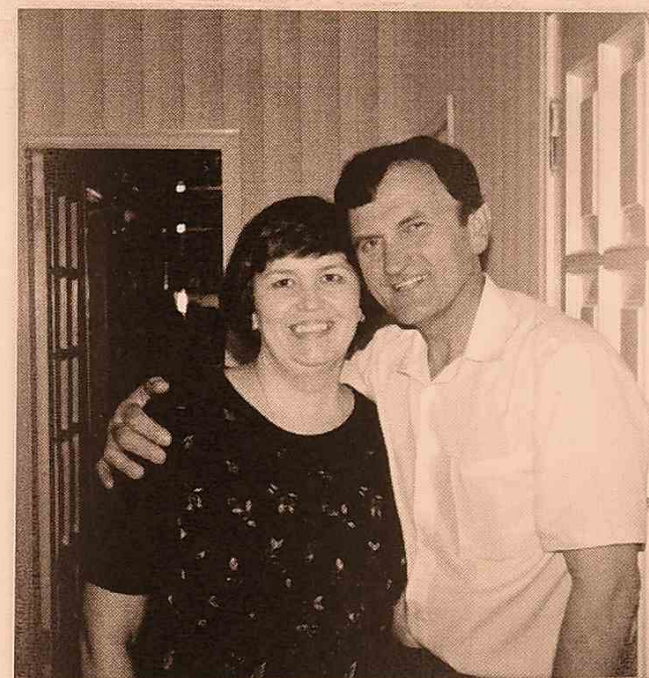
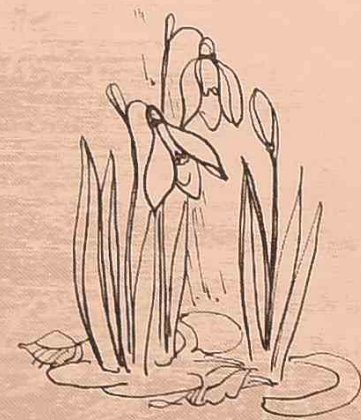
Вікторія з бабусею. 7.1.1994 р., м. Одеса

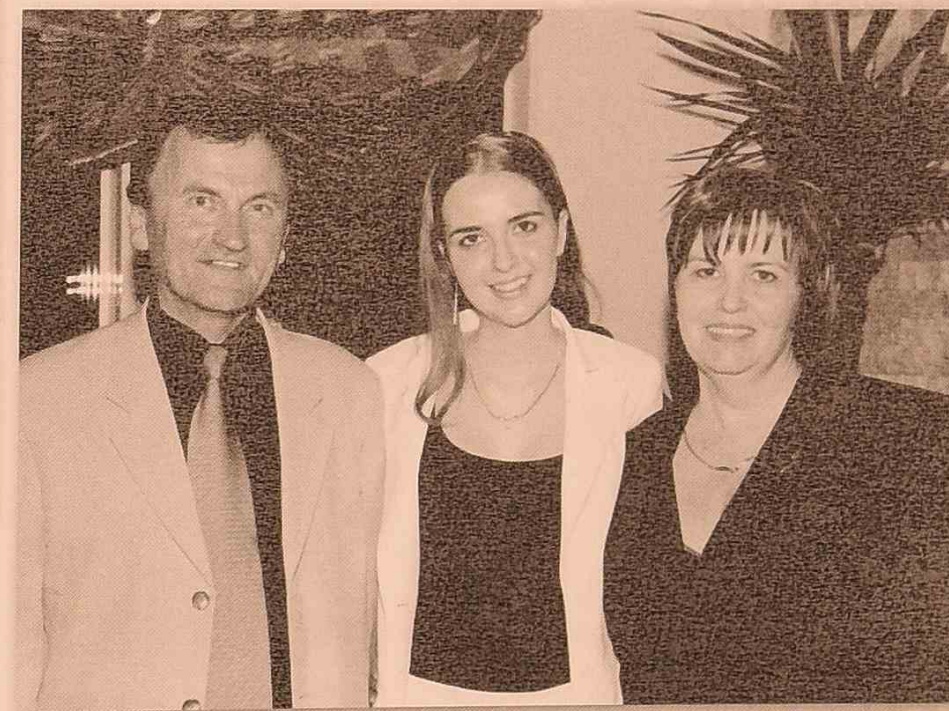
Останній дзвоник для Вікторії Риги у СШ №40.
25.V.1996 р., м. Одеса

Сім'я Бриленкових - Володимир,
Валентина та Олексій за
святковим столом у родині
Василя Риги.
7.1.1994 р., м. Одеса

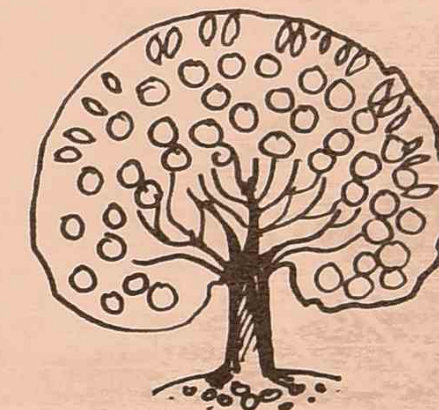
Любов Ісаєнко з чоловіком Василем Ригою.
19.II.1998 р., м. Одеса

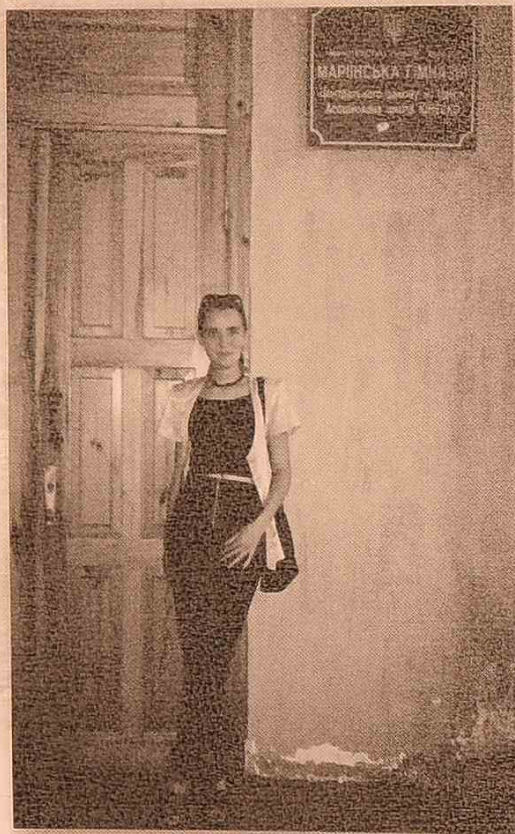

Любов Ісаєнко, Василь і Вікторія Риги.
26.III.2002 р., м. Одеса

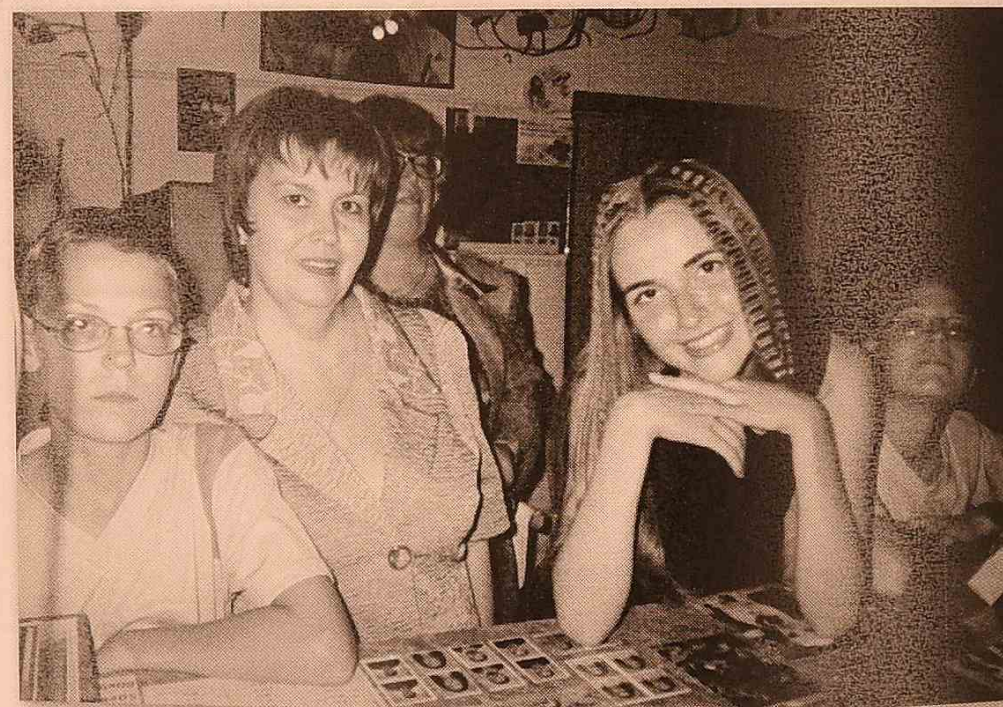

Любов Ісаєнко, Василь Рига і Галина Леонтьєва.
26.III.2002 р., м. Одеса

Вікторія Рига.
25.V.2000 р., м. Одеса, Маріїнська гімназія

Срібне весілля Любові Ісаєнко та Василя Риги.
11.VII.2001 р., м. Одеса, вул. Садова, ресторан «Голівуд»

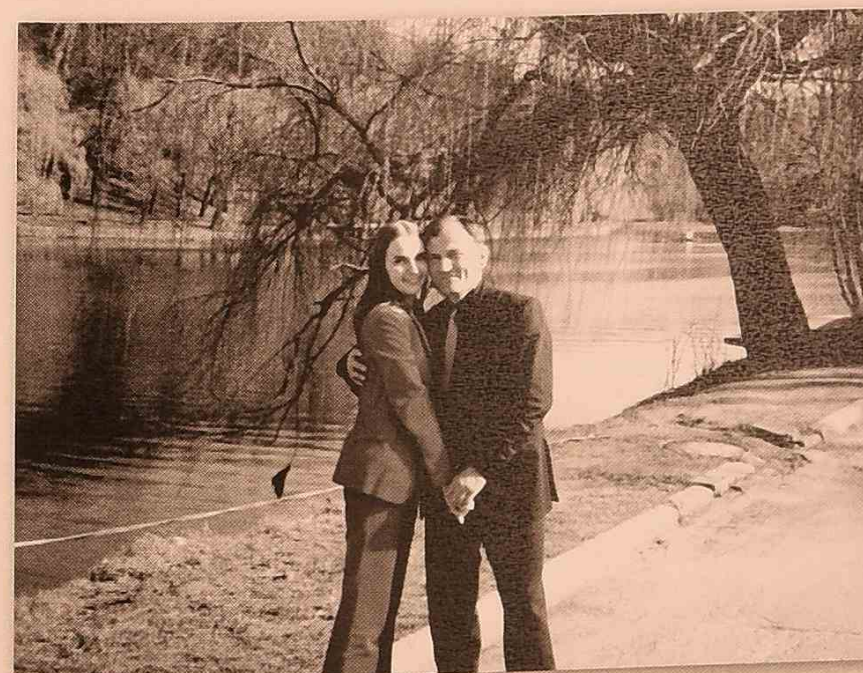
Мами - Марія Зіновіївна Ісаєнко та Акулина Никифоровна Рига

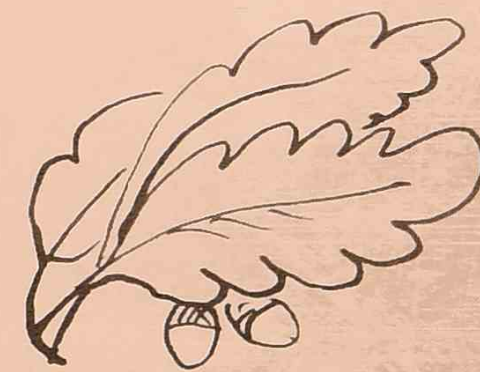
Запальний танець Василя Риги.
30.III.2002 р., м. Одеса

День народження Вікторії.
16.IV.2002 р., м. Одеса,

Вікторія та Василь Риги.
16.IV.2004 р., м. Київ, Голосіївський ліс

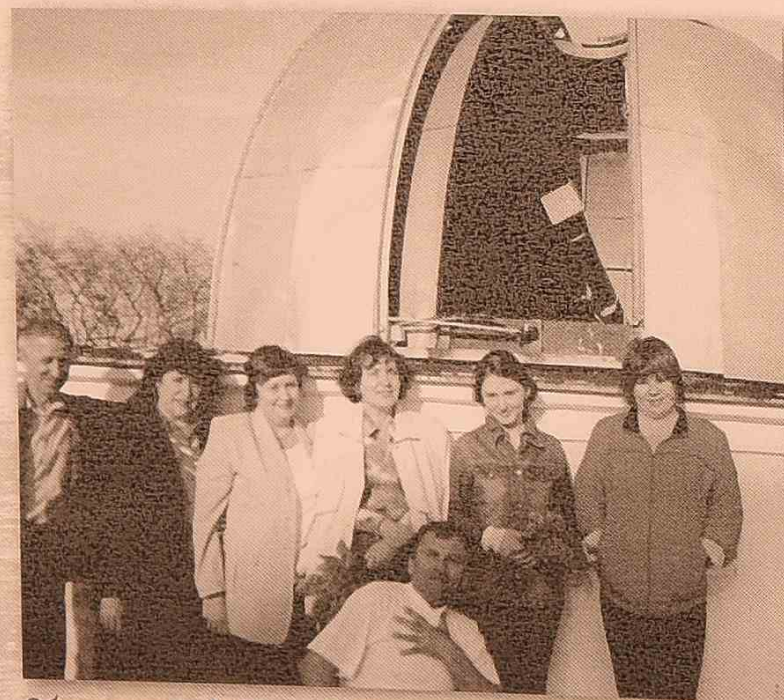

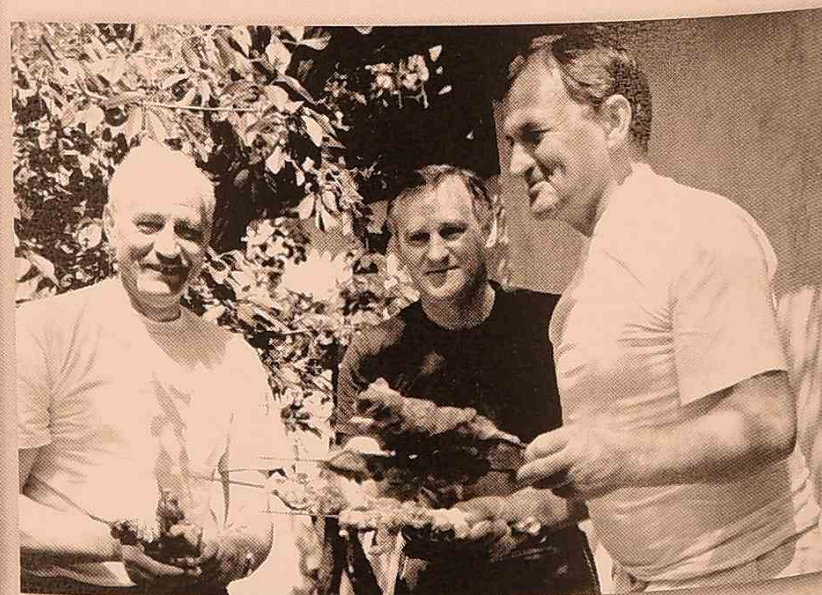
Наталія Усенко з синами Олександром та Артемом Сауляками, Василь Рига, Любов Ісаєнко і Дмитро Штефан.
24.VIII.2002 р., м. Київ

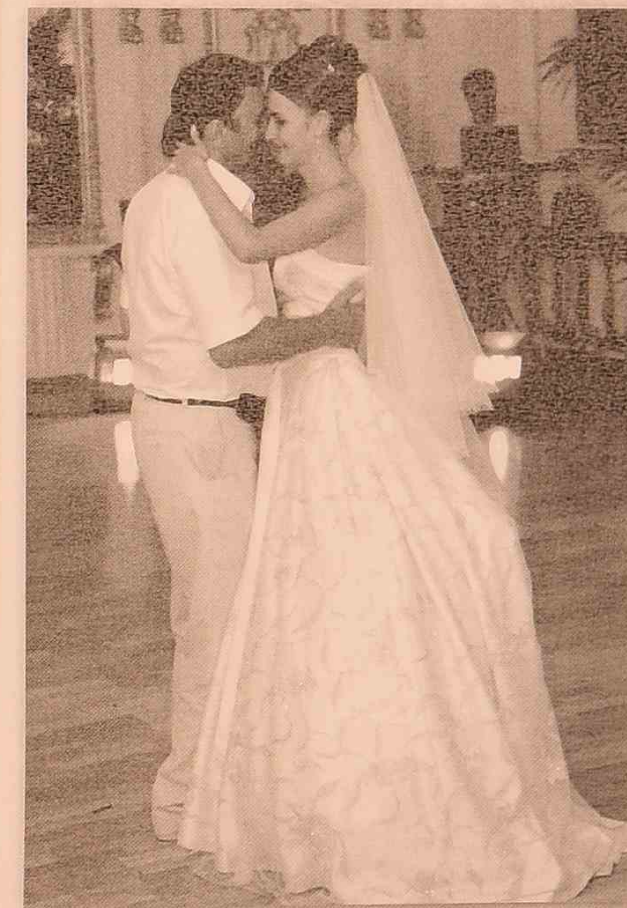
День народження Василя Риги.
22.II.2004 р., м. Одеса

Обсерваторія ОНУ ім. І. І. Мечникова.
09.V.2004 р., м. Одеса

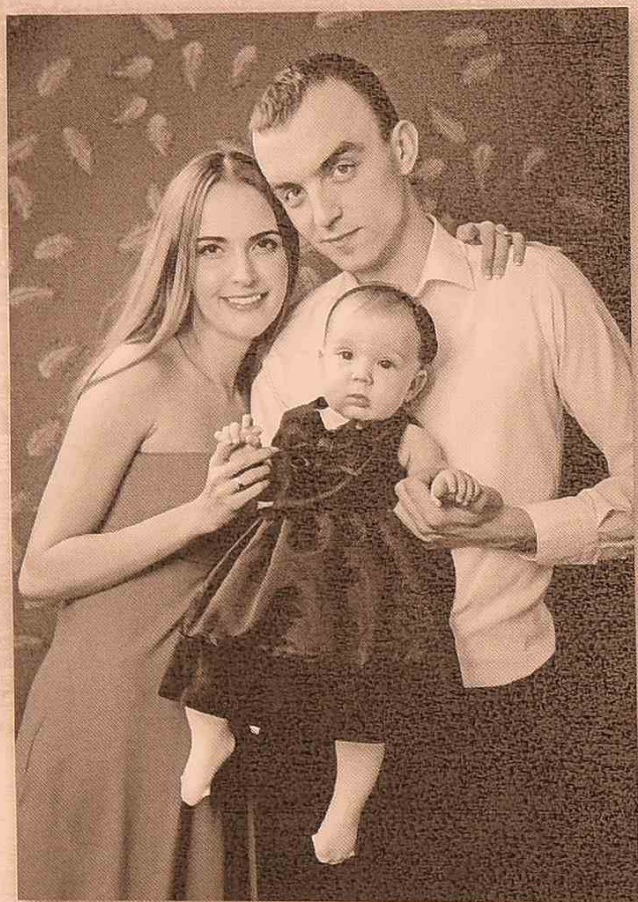

Традиція - в силі. Микола Бурлак, Олександр Данилюк і Василь Рига - три друга-романтики (фізики). 09.V.2004 р., м. Одеса

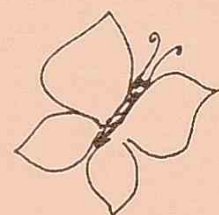

Весілля Вікторії Риги.
19.VII.2008 р., м. Одеса

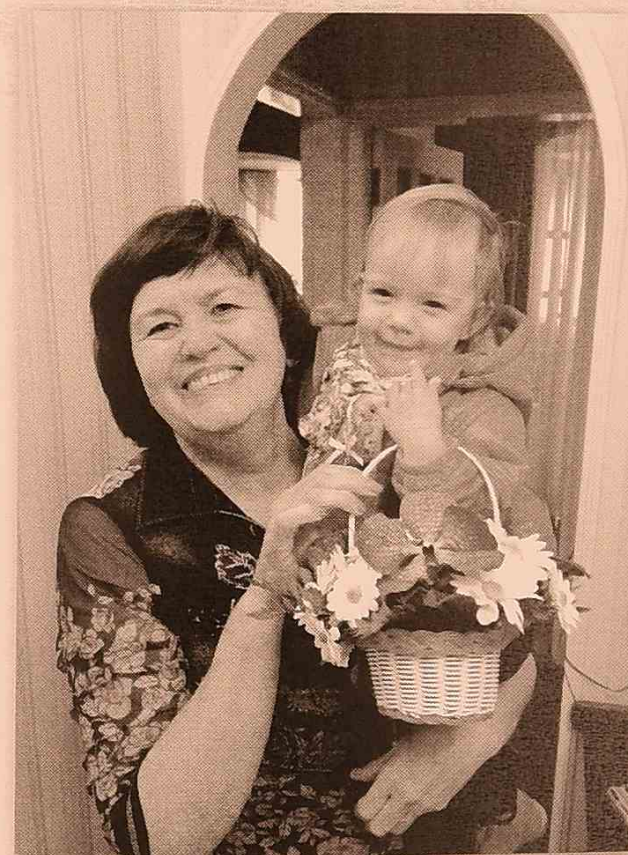
Стефанія з батьками
Вікторією та Богданом.
Січень 2013 р., м. Одеса

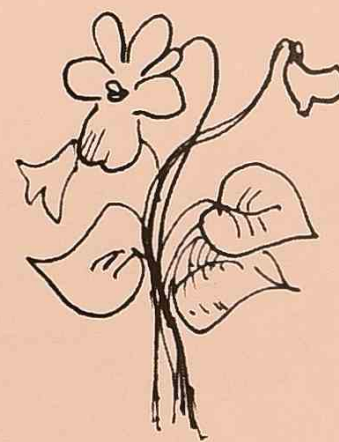
Любов Ісаєнко з онукою Стефанією.
Меморіал героїчної оборони Одеси 411-ї
берегової батареї. 13.X.2013 р.

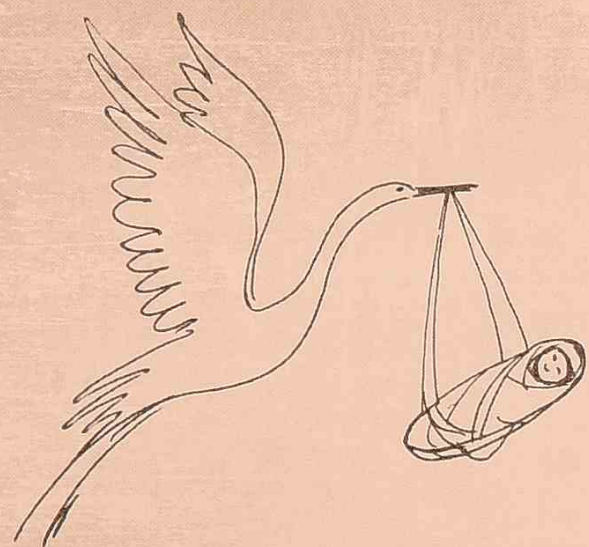

Дідусь Василь Рига з онукою Стефанією.
2.II.2014 р., м. Одеса, вул. Кленова, 2А

Щасливе сімейство Василя Риги.
2.V.2014 р., м. Одеса

Санта Сушак.
Вересень 2016 р., м. Одеса

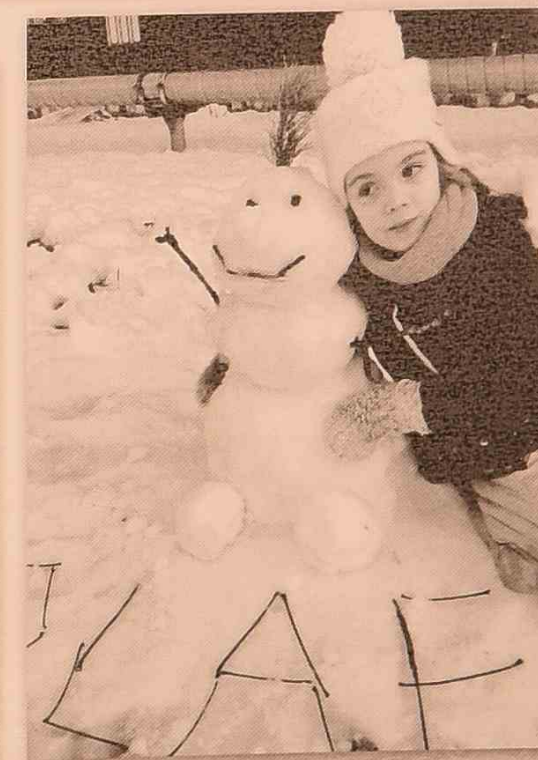
Стефанія Сушак.
4.11.2016 р.,
м. Одеса

Стефанія Сушак.
3.XI.2016 р., м. Одеса

Санта Сушак з
бабусею.
16.VI.2017 р., м. Одеса

Стефанія
Сушак.
16.I.2018 р.,
м. Одеса

Стефанія
вітає бабусю.
26.III.2016 р.,
м. Одеса

Ранок «Проводи
літа» у дитячому
садочку.
Стефанія - літо.
28.IX.2017 р.

Стефанія Сушак.
2.IV.2018 р., м. Одеса

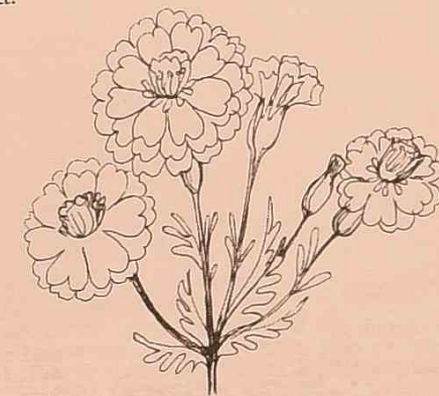
Стефанія та Санта з бабусю.
16.IV.2018 р., м. Одеса, парк Перемоги

Стас, Людмила, Даша, Валерій Драморецькі.
1.V.2016 р., Асканія-Нова (заповідник)

Людмила Драморецька, с. Стокопані.
9.V.2017 р.

Довгий час у нашій сім'ї жила тьотя Ліза (мамина старша сестра). Вона допомагала мамі по господарству та доглядала за мною та Галиною. Чоловік її – Іларіон Васильович Башликов – був шкіпером на баржі, а Ліза – кухарем на ній. Коли вони гостювали у родичів у с. Драгоманівка, він захворів і помер, поховали його там на сільському цвинтарі. У 2011 році син Віри, Валерій (19. VIII.1949 – 27.VI.2012) замовив та встановив нові хрести на могилі дідуся Можилевського З. О. та дядька Башликова І. В., Тепер за могилами доглядає донька Валерія, Людмила Можилевська-Драмарецька (6.XII.1972) з родиною. Її чоловік теж Валерій (19.VII.1963), донечка Дар'я (1.V.2001) та мама Валентина (4.X.1952), брат Микола живуть у с. Стокопані. Син Станіслав (17.XI.1994) закінчує магістратуру в ОДАБА та працює вже третій рік у ТОВ «Стікон».

Харитина Василівна Можилевська.
1975 р., Макошине

Сидять - Марія Яківна Маковенко з Олечкою Гетьман, Надія Дмитрівна Білан,
Ганна Павлівна Войник, Віра Зіновіївна Можилевська.
Стоять - Віра Павлівна Бабич, Леонід Іванович і Пелагея Дем'янівна Войники,
Валерій Миколайович і Валентина Корніївна Можилевські, Галина Яківна Красуля.
1988 р., с. Драгоманівка

Людмила з бабусею
Вірою Можилевською.
1978 р., с. Драгоманівка

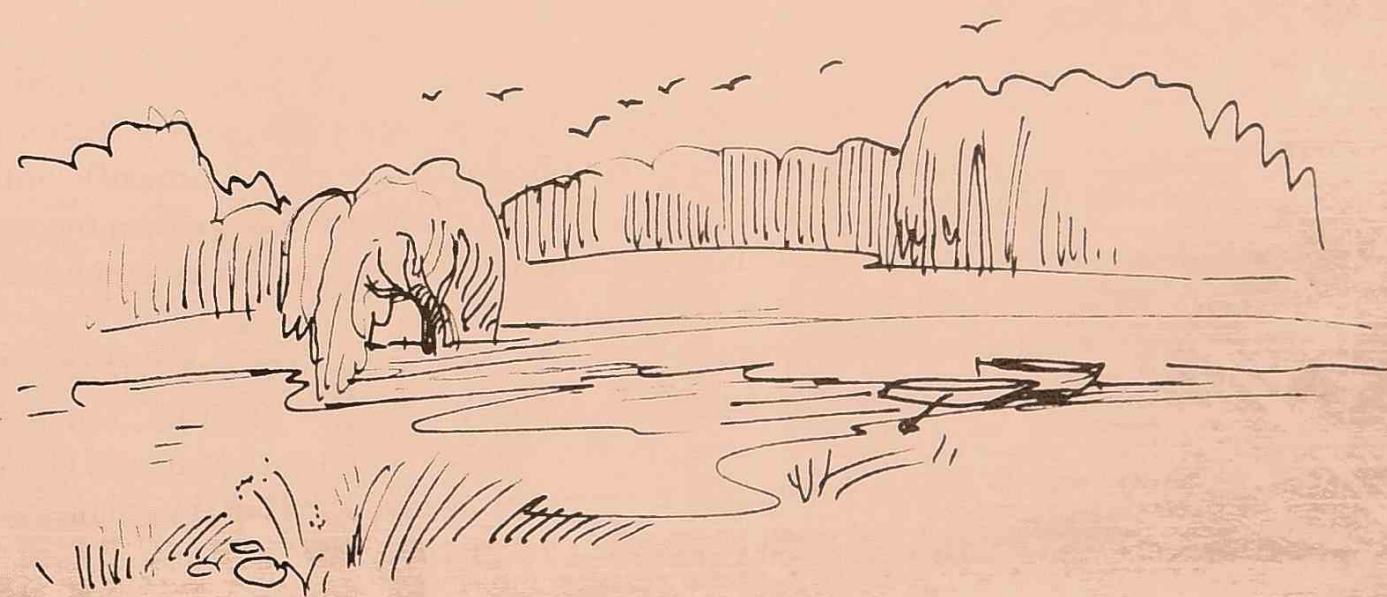
Микола, Валентина і Людмила Можилевські.
1985 р., с. Драгоманівка

Віра та Володимир Можилевські.
1968 р., с. Драгоманівка

Валентина з онуком
Спасиком Драморецьким,
Валерій і Микола
Можилевські.
1996 р., с. Драгоманівка

Дочка Башликових Тамара вчилася у Херсонському педінституті на хіміко-біологічному факультеті. Весілля Тамари та Віталія Попова (10.III.1936) 23 лютого 1957 року святкували у нашій квартирі. Їхня донечка Тетяна народилася 17 серпня 1958 року, і якийсь час родина жила з нами у нашій двокімнатній квартирі.

Тамара Іларіонівна працювала вчителем біології у Макошинській середній школі, потім – у Макошинському дитячому туберкульозному санаторії. Їх було у с. Макошине два: біля річки Десни та біля соснового лісу, хворих на туберкульоз дітей у санаторіях не було, а можливо, ми не знали. Зараз жодного санаторію нема, все зруйноване. Сім'я Тамари купила будинок в с. Макошине на вул. Шевченка, 36.

У 1970 році їхня родина переїхала до Одеси, де придбала трикімнатну квартиру. Чоловік Тамари Віталій Петрович був капітаном китобійного судна “Беспощадный”, Тамара Іларіонівна – вихователем та вчителем біології у санаторії імені Н. К. Крупської у Чорноморці. Коли мама приїздила в Одесу, завжди зупинялася у родині Тамари.

Тетяна Попова-Батура та Олександр Олександрович Батури (9.VII.1955) закінчили Одеський водний інститут (зараз Одеський національний морський університет). У них – донька Юлія – філолог (16.IV.1980) та син Кирило (16.IV.1983) продовжує справу діда Віталія, він – моряк. Діти народилися в один день із нашою Вікторією з інтервалом у три роки. Дивина..., це дата народження і їхньої прапрабабусі Марфи.

У Юлі – чоловік Костянтин Юдін – морський капітан (28.I.1979), у них – донечки Анна (15. IX. 2002), Аріадна (20.VII.2006) та синочки – Євген (20.VIII.2013) та Миколка (10.IV.2016).

Кирило одружений із Світланою (2.X.1982), у них – донечка Франческа (23.XI.2008). Вся родина живе у Латвії, в Ризі.

Коли Танюша дізналася про трагедію у нашій родині – смерть Галини, вона, щоб якимось розрадити мене, почала розповідати і згадувати наше дитинство: ми купаємося у Десні, учимо її плавати, навіть кидаємо із човна (це треба ж, таке вчиняти із малою племінницею!); учнівська лінійка у школі: вона закінчила перший клас, а Галина – 11: випускники обмінялися букетами із учнями, що закінчили перший клас, і до неї підійшла Галина поцілувала і вручила чарівний букет, дуже гордилася, що це її старша сестра, і у неї – два букети.

Танюша до цього часу називає нас: любимі ніжні старші сестрички, що піклувалися про неї. Такою любимою старшою сестрою Галінка залишиться з нами назавжди. “Галінка”, так називали її всі друзі, і зараз, згадуючи якісь епізоди, ми називаємо її лише так. І Колька Тимофеев (18.V. 1947 – 30.IX.2017) (він бачив і розмовляв із Галінкою у її квартирі 7 квітня 2017 р. і сказав, що йому важко повірити, дуже боляче, що 12 квітня 2017 року все так несподівано трагічно трапилось), і

Тамара Башликова (зліва направо - третя). 1956 р.

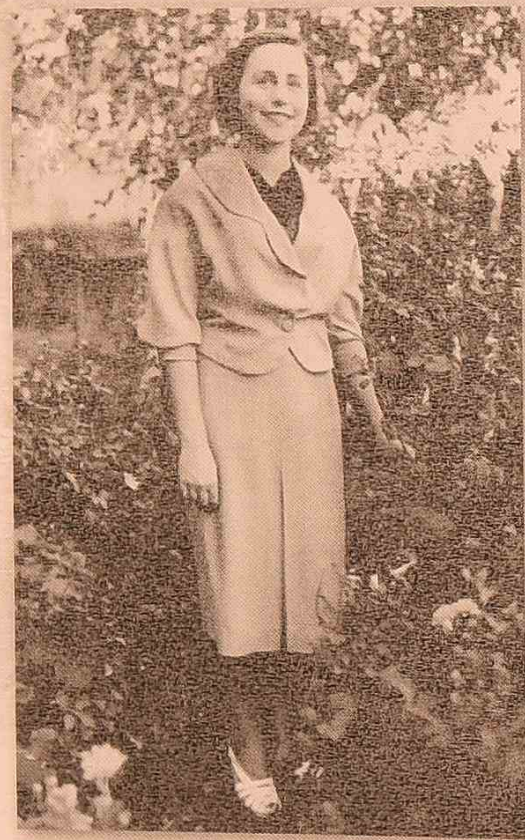
Тамара Башликова.
1948 р.

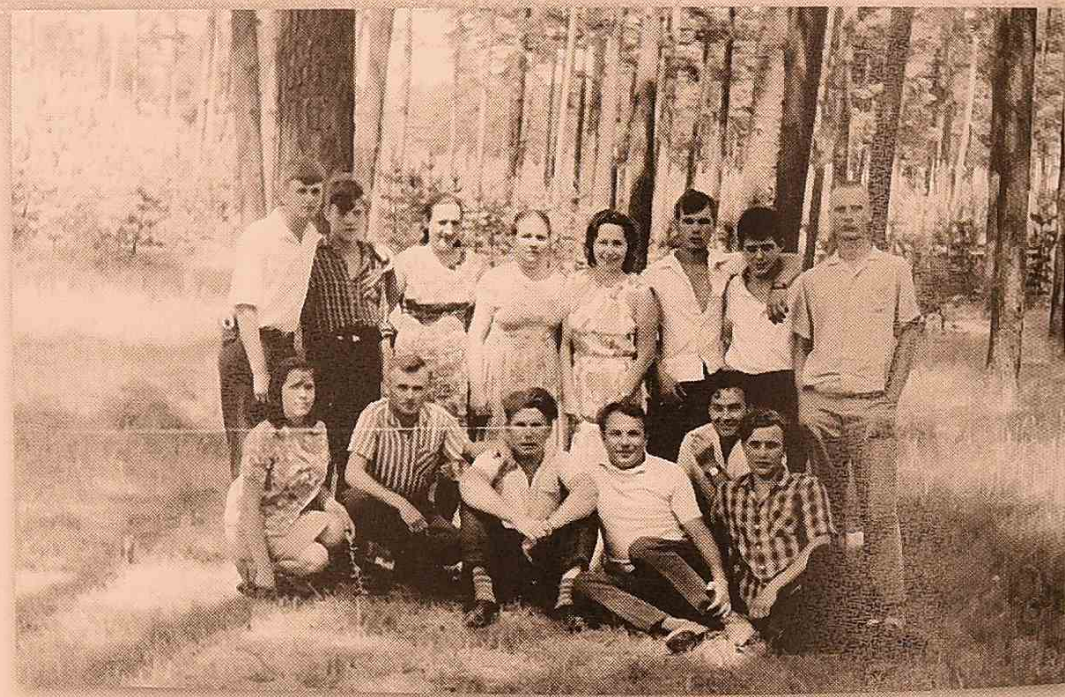
Весілля Тамари Башликової та
Віталія Попова.
23.II.1957 р., Макошине

Віталій Попов.
1957 р.,
м. Херсон

Тамара Попова.
19.IX.1957 р., Макошине

Стоять - Лідія Йосипівна Назаренко (третя), Тамара Іларіонівна Попова (п'ята).
Сидять - Галина Володимирівна Ісаєнко, Віталій Петрович Попов (четвертий).
19.V.1957 р., Макошине

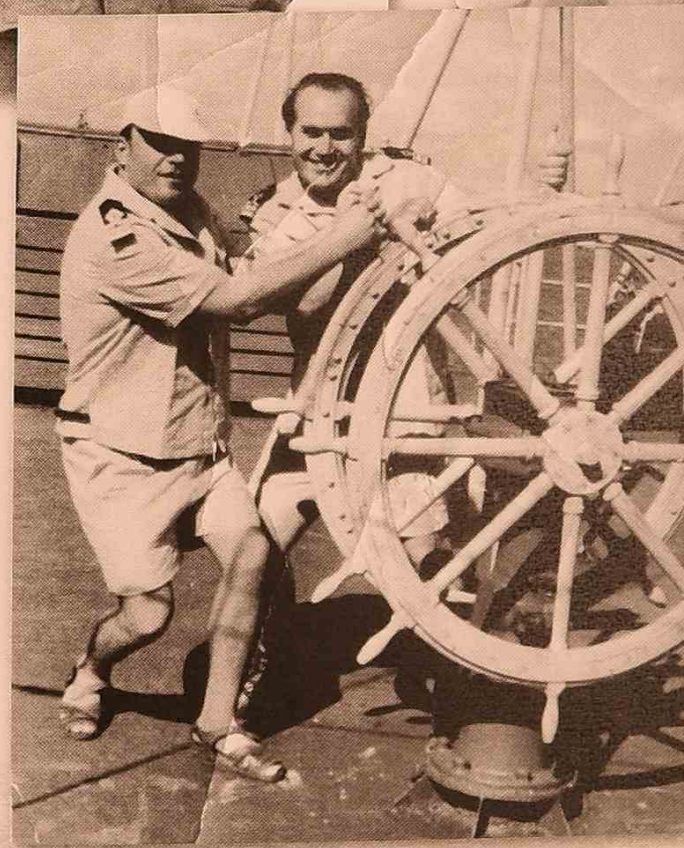
Колектив вчителів Макошинської середньої школи.
У центрі - Віктор Олексійович Корінь, директор школи

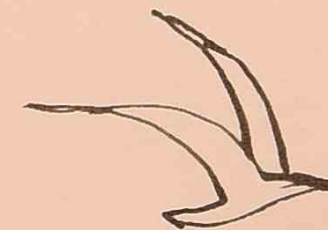
Сидять - Інна Єфіменко (Дяченко), Ніна Петрівна Самусенко, Тамара Цвір.
Стоять - Микола Цвір, Ольга Цвір (Дмитренко), Галина Ларченко. 2014 р., Макошине

Віталій Попов з колегами на китобойній флотилії. 1959 р.

Віталій Петрович Попов - старпом.
Китобійне судно «Беспощадный». 1961 р.

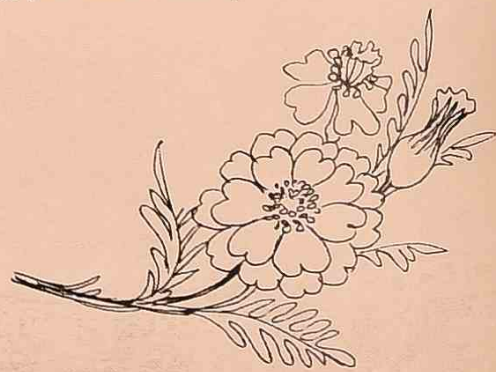
Марія Ісаєнко, Харитина Можилевська,
Тамара Попова. 1956 р.

Віталій із Тетянкою, Тамара Попови та
Єлизавета Башликова.
1959 р., Макошине, вул. Свердлова, 77, кв. 3

Тамара Попова.
1978 р., м. Одеса

Тамара і Тетяна Попови, Галина Саповська.
7.11.1967 р., Макошине, вул. Шевченка, 36

Єлизавета, Дора Башликові та Марія Ісаєнко.
7.11.1970 р., Макошине,

Весілля Юлії Батури і
Костянтина Юдіна. м. Рига

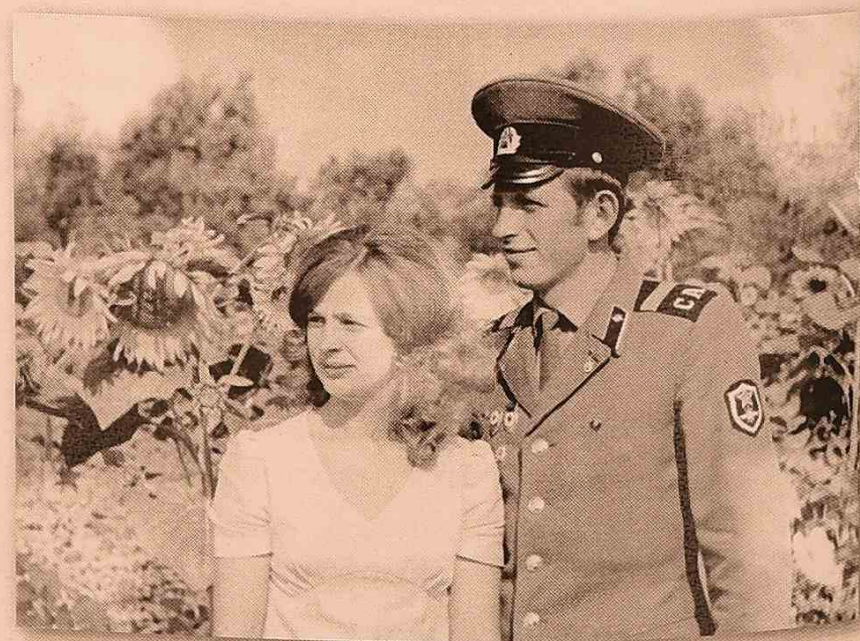
Людмила Кроха з Марією Рудаковою

Василь Харлампійович та Людмила Кроха
з гостями із Вірменії

Людмила Василівна та Леонід Петрович із синами
Олегом і Русланом Бриндак

Подружжя Володимир і Раїса Кроха. Макошине

Олександр Колеватий, Петро Маглич,
Василь Кроха, Віктор Донець, Петро
Пліва. Інструментальний ансамбль під
керівництвом Василя Харлампійовича
Крохи. Макошине

Василь Григорович
Самусенко (перший
зліва), Катерина
Кузьмівна Мишко
(перша справа)

Я дуже радію, що у нас багато спільного із розумною землячкою Людмилою (вона – архіваріус історії Макошиного, збрала більше тисячі світлин наших односельчан), щаслива, що ми, можливо, родичі через родину із прізвищем Педь.

Людмила Василівна – медсестра-вихователь дитячих закладів, працює в Чернігівському онкодиспансері. Чоловік – Леонід Петрович Бриндак (6. IV. 1944) – полковник, який прослужив у багатьох містах колишнього СРСР. Двоє їхніх синів-красенів Олег та Руслан народилися 8.VIII. 1970 року, мають чарівних донечок: у Олега – Валентина (14. VII.1993) та Лілія (22.V.1997); у Руслана – Євгенія (21.IX.1993).

Люда дружила із моєю сестрою Галиною, Колею Тимофеевим, Колею Горейним, Ритою Русаковою і продовжує тепле спілкування із нашими земляками, приїжджаючи в Макошине або телефонно ...

Брат Людмили – Володимир Васильович Кроха (30.V.1955) живе в Харкові.

Дуже нам, ще малечі (так нас називали Галинині друзі), подобалися прогулянки мами з подругами до річки. Поряд із нашим будинком розташувався двоповерховий багатоквартирний гуртожиток, в якому жили дві мамині подруги – Катерина Кузьмівна Мишко (17.II.1922 – 8.VI.2011) та Марія Іванівна Берест. Марійка, так ми називала її усе своє свідоме життя, була секретарем-машиністкою на Судноверфі, коли директором був батько моєї подруги Люсі Сергій Олександрович Чуваленко (19.III.1908 – 27.X.1964).

Потім Марійка працювала в Німеччині і завжди, приїжджаючи у відпустку, привозила нам з Галиною та Люсею подарунки. Кілька разів я гостювала в її чернігівській квартирі. Я привезла на її прохання Біблію українською мовою. До цього часу не можу зрозуміти, чому, маючи російський переклад Біблії, Марійка хотіла отримати саме український варіант?! Ніколи не говорили з нею про політику чи релігію, тільки про Макошине та наших спільних знайомих, рідних. Для мене ці відвідини були дуже хвилюючими, а розмови-спогади не один раз наvertsали сльози, розчулюючи нас обох.

Ладна і співчутлива тьотя Катя до виходу на пенсію працювала на заводі. Жила у нашому будинку у квартирі № 4 по сусідству із родиною Сірих. Часто провідувала своїх батьків на хуторі Сапонівка за Десною (дівоче прізвище у неї – Сапон). Її доглядали та поховали родичі рідного брата Василя.

Отож улітку, у вихідний день, троє подрут вирушали на лиман Десни, де не було течії, брали човен і плавали, милуючись красою берегів. Вправно орудуючи веслами, вони завжди співали пісень: всі троє мали гарні голоси. Багаторічна дружба, перевірена в горі і в радості, в скрутному становищі робила всіх щасливішими. Мама цінувала дружні стосунки не тільки з сім'єю Василя Харлампійовича Крохи, але й із родиною Єлизавети Іллівни Орлової (10.X.1922 – 3.VI.2011), вони довго листувалися. Їхня дружба загартувалася роками життя.

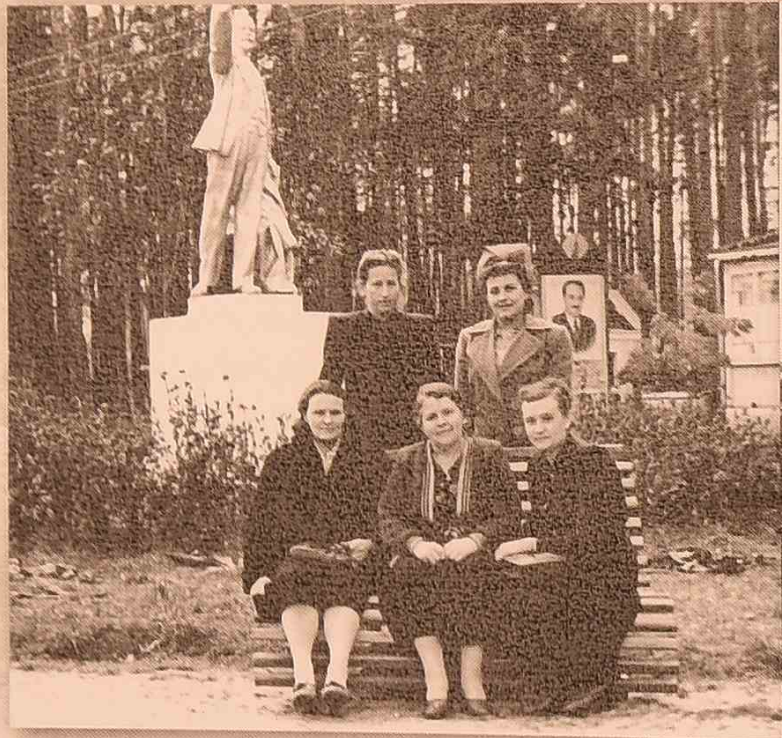
Сидять - Марія Ісаєнко, Марія Берест, Сергій Чуваленко, Ганна Рачок, Ганна Бусел.
Стоять - Олександр Доля, Сергій Ільєнко, Ольга Шабанова, Галина Пархоменко, Галина Зосимівна Клиник. День виборів у Верховну Раду СРСР.
16.III.1958 р., Макошине

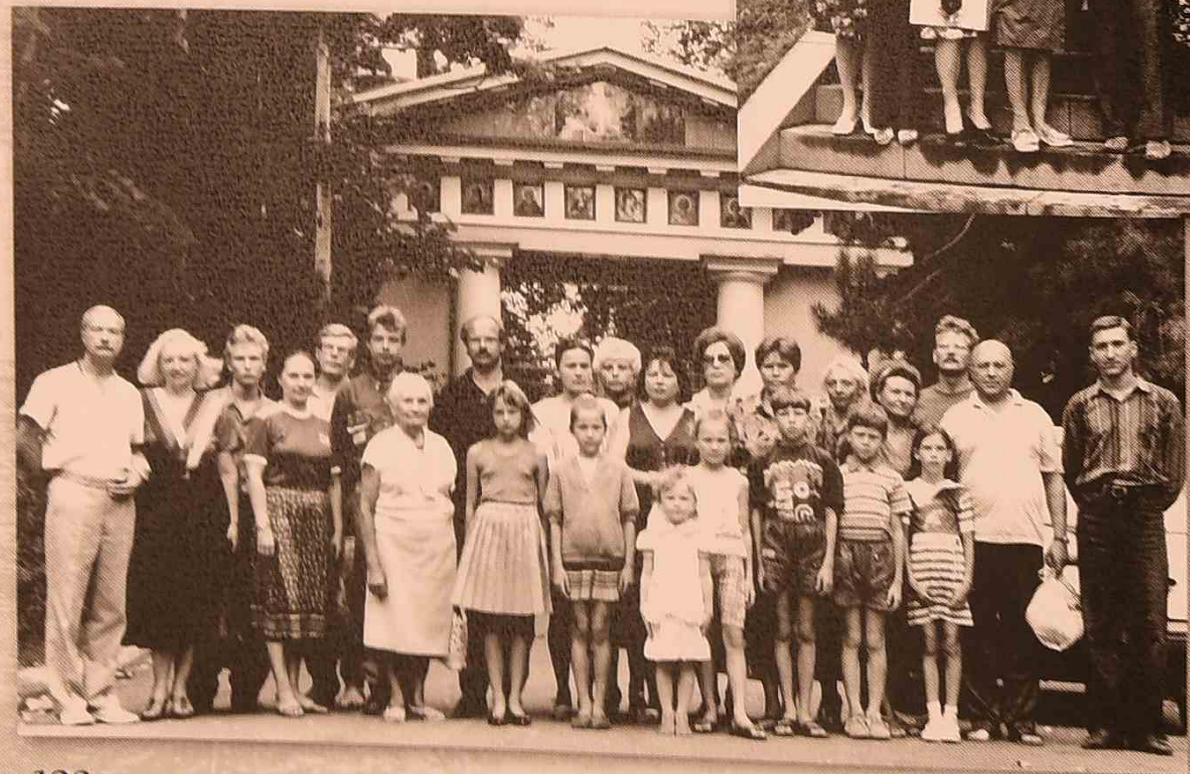
Сидять - Єлизавета Орлова, Сергій Чуваленко, Ганна Чепурна.
Стоять - Іван Євтушенко, Ганна Доля, Катерина Мишко, Ганна Ширяєва, Олександр Доля.
1958 р., Макошине

Перший ряд - Борис Білець, Катерина Мишко, Марія Ісаєнко, Антоніна Білець.
Другий ряд - Катерина Озерянка, Сергій Білець, Гнат Берест, Василь Кроха.
1975 р., Макошине

Марія Прищеп, Марія Яременко, Марія Ісаєнко, Дуся Вувря, Віра Ісарова. 22.X.1953 р., м. Київ - Ворзаль

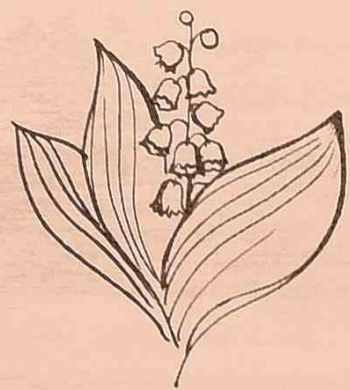

Зустріч ветеранів із учнями Макошинської середньої школи. 1980 р.

На подвір'ї рідної школи.
 Стоять - Ганна Самосват (Бондарець),
 Ганна Філоненко, Лідія Йосипівна
 Нозаренко, Ніна Петрівна Самусенко,
 Любов Ісаєнко, Валентина Ховренко,
 Надія Самосват, Федір Халімон,
 Валентина Федорівна Курицька.
 Сидять - Анатолій Нагорний, Валентина
 Калинська, Микола Ширяєв.
 29.V.2009 р., Макошине

Біля зачарованої Десни
 Ганна Самосват (Бондарець), Анатолій
 Нагорний, Тамара Обушна (Дмитренко),
 Ганна Філоненко, Федір Халімон, Микола
 Ширяєв, Любов Ісаєнко, Надія Самосват,
 Валентина Ховренко.
 29.V.2009 р., Макошине

захистили Володя Панченко та Саша Бондар. Я була комсоргом групи і заступником комсорга курсу – могла виникнути і складніша ситуація.

Мама дуже переживала, щоб у мене не було проблем на факультеті, в університеті, і це все не позначилося на навчанні... Вона познайомилася із моїм іншим куратором Іваном Романовичем Швецем і відвідала із моїми однокурсниками катакомби. Екскурсію вів сам викладач, доцент кафедри української мови І. Р. Швець – учасник Одеського підпілля 1941 – 1945 рр. Мама була дуже задоволена і знайомством із моїми друзями, і куратором, і пізнавальною екскурсією.

Мама гостинно приймала в макошинській квартирі моїх однокласників та однокурсниць, які з задоволенням приїздили з Одеси. А зовсім недавно (26 березня 2017 року) у Києві Анатолій Нагорний (мій однокласник) зізнався, що соромився до нас заходити часто, бо його батьки говорили, що Марія Зіновіївна дуже розумна, а ще у нас у квартирі не ходять у взутті, його треба знімати.

Микола Ширяєв на зустрічі однокласників згадував, що любив приходити до нас слухати музику, платівки (радіола у нас з'явилися раніше, ніж у його родині, він жив на другому поверсі нашого будинку). І телевизор, хоч і невеликий, мама купила однією з перших у нашому будинку: хлопці приходили дивитися футбол.

Померла мама о 7 годині 47 хвилин 9 серпня 2007 року. Це День святого Пантелеймона. За годину до цього вона, ледь вимовляючи, попросила: "Дайте холодної води". Я, не дослухавши останнього складу, побігла на кухню – принесла, напоїла, а потім згадала, що є свята вода. Вона випила й її. Я її умила святою водою. І через декілька хвилин вона відійшла у Вічність... Ось і є народне мудре підтвердження: "Не буде кому і води подати". Васючок того ранку затримався вдома, ми разом підв'язали їй підборіддя, і він викликав "Швидку".

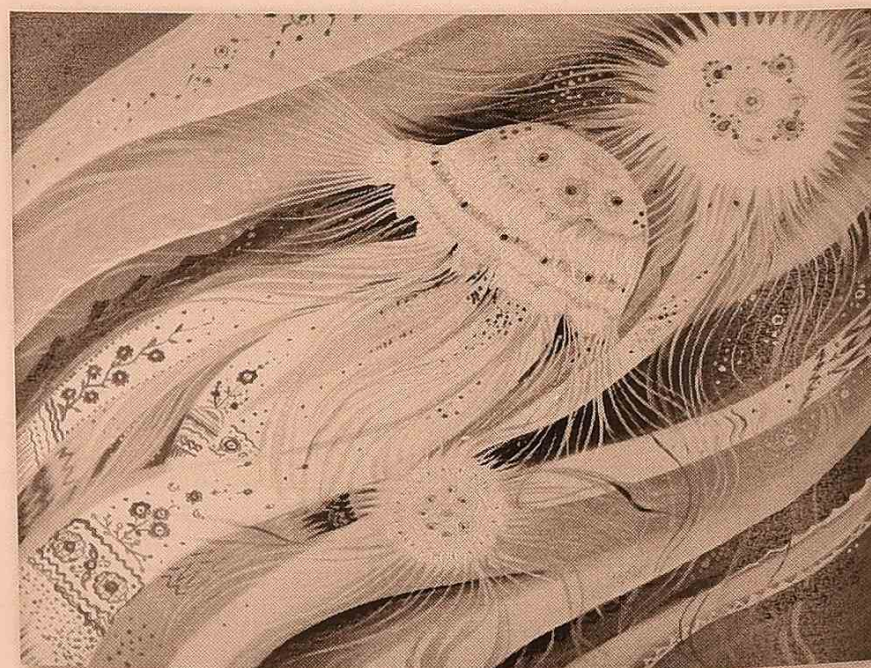
Хочеться згадати рядки із триптиха "Реквієм" Миколи Щербаня, бо вони і про нас, і про мою маму:

*Відпочивайте, мамо, у віках.
 Нікуди пам'ять болісну не діти –
 Ви помирали на моїх руках.
 Пробачте, мамо, що не врятували.
 Покликав Вас всемилостивий Бог.
 Звучать в душі усіх церков хорали,
 І гріє серце полум'я свічок...
 Віднині всі суботи поминальні
 У мовчазному читанні молитв.*

*Простіть нас, Мамо, що не врятували.
Були безсилі – може, Бог простить.
Коли були живою, ми не знали,
Що можна так за Вами вік тужить.*

Фото, яке супроводжувало в останню путь Марію Зіновіївну Ісаєнко.

«Асоціації. Три вічності: минуле, сучасне, майбутнє», 2005 р.
Заслужений майстер народної творчості України Зоя Пасічна.

Коллективи редакцій газет «Чорноморські новини» та «Думська площа», колеги, друзі висловили щирі підтримку доценту кафедри української літератури ОНУ ім. І.І. Мечникова Любові Миколаївні Ісаєнко з приводу тяжкої втрати - смерті матері.

Наталія Усенко і Любов Ісаєнко в парку Перемоги садять дерева на честь сторіччя Марії та Миколи Ісаєнків.
08.IV.2017 р., м. Одеса

Це той портрет, який супроводжував маму на останньому відрізку земної дороги. Поховали ми її біля Тамари Іларіонівни Башликової-Попової – племінниці та сестри Єлизавети на Таїровському цвинтарі. Були на погребінні наші друзі, сусіди, колеги Василя, мої та Вікторії. Відспівали маму у храмі на цвинтарі. Сонячні промені через купол церкви освітили її обличчя, і до кінця служби вона була у сяйві сонця, одягнена у костюм та шаль сонячного кольору. Риси обличчя ніби посміхалися усім добрим людям, які прийшли провести її в останню путь. Добре слово біля могили сказав мій завідувач кафедри української літератури ОНУ ім. І. І. Мечникова професор Євген Миколайович Прісовський (2.V.1933 – 9.X.2007), прочитав хвилюючу поезію про матір Дмитра Павличка. Щиро і тепло говорила Софія Євгенівна Шеренгова – моя добра подруга та моя “мати Софія”, як я її називаю. Ми були щасливі у нашій родині, що маємо таких вірних, добрих близьких нам людей. Мама їх знала та поважала.

В одному з моїх коротких снів вона явилася надзвичайно красивою: сказала, що вони зустрілися з батьком і дуже щасливі. Вірю, що їм там добре: із батьками, сестрами, братом, уже двома доньками, двома зятями та іншими родичами, друзями...

Мама була і залишилася для нас благородною та світлодумною!

Впевнена, що смисл афористичних рядків Ліни Костенко: “Віддай людині часточку себе, тоді душа наповнюється світлом” – це була життєва позиція моєї мудрої мами. Вона ніколи не жалілася, що їй важко, ніколи не говорила: “Ось якби...”

Мама вчила нас завжди допомагати людям (дехто сьогодні мені радить: якщо просять, то допомагай, а якщо не просять, то не обов’язково проявляти ініціативу), не забувати родичів, берегти друзів...

Це і є свідоцтво її світлого життя! Мама приймала життя таким, яким воно було, і старалася бути в ньому щасливою. Вона вчила нас, що на світі потрібні вірність, порядність і чистота душі. Людям треба бути світлими, добрими, бо у цьому краса життя. Усі мають спробувати бути чесними і чесно любити людей, усе навколишнє...

Я вірю, що люди не щезають безслідно. Вони залишаються поруч, слідкують за тим, що відбувається з нами, але не мають права втручатися в наше земне життя. І коли я дивлюся на світлини, з яких мені посміхаються рідні люди – мої батьки, то ніби чую їхні слова: “Все, дочко, буде добре!” І я свято вірю в це!

Васьочок наснився мені і впевнено сказав: “Ти – сильна, Ти все зможеш...” І я буду старатися, спробую виправдати його віру та надію...

А як би хотілося торкнутися їхніх рук...

Хотілося б послухати..., побачити..., розпитати..., простежити..., помовчати поруч... Але...

Ліна Костенко написала:

*Мені відкрилась істина печальна:
Життя зникає, як ріка Почайна...*

Саме в цій уже неіснуючій річці хрестили киян... Це історія, яку ми пам’ятаємо, але Річки нема. Життя рідних людей зникло, минуло, але забути про них ми не маємо права...

Не хочу вірити, що зникне і наша річка Десна... Над ріками живими і мертвими – здійснений над планетою смичок “страшного скрипаля”: він грає “реквієм річок”, як “увертюру апокаліпсису” (Ліна Костенко).

Але є, мають бути рятівні причали, а щоб до них дістатися, треба пливти – коли за течією, коли впоперек ріки. А найчастіше – проти течії. І головне – не зупинятися...

А ще треба мати ту надійну гавань, свою батьківщину, до якої ти можеш завжди повертатися... І не треба чекати попутного вітру, коли впевнено тримаєш курс у рідний край, де ти необхідний, де у тебе вірять, де на тебе мають велику надію...

Час вчитися любити свою історію, свою родину, знати свій родовід...

Десь прочитала цікаві роздуми: якщо людина пішла в небуття, то кого ми любимо? Чи можна любити неіснуюче? Розмірковуючи над цим питанням, дійшла висновку: вічне життя, мабуть, є, тому що мої батьки є, сестри Світлана і Галина є, Василь мій є, моя Люся ..., бо я їх люблю, а ця любов підтверджує їхнє буття після смерті (як і багатьох рідних мені людей: і родичів, і вчителів-любов підтверджує їхнє буття після смерті (як і багатьох рідних мені людей: і родичів, і вчителів-любов Навчителів, і друзів, і просто знайомих, які пішли у Вічність). А коли існує вічне життя, то і Бог є. Якщо є вічне життя, є Бог і мої рідні люди, то ми маємо служити Всевишньому, обираючи кожний свій шлях до Нього...

Великий Кобзар – Тарас Шевченко – писав у “Тризні”: “В ком веры нет – надежды нет. Надежда – Бог, а вера – свет”. Що тут можна додати? І ще доречно Шевченкове: “Людей изведать – и любить!” Мої рідні люди – живі і ті, що відлетіли у вічність – йшли життєвою стежкою, люблячи людей. Вірю, що і наші онуки, правнуки... пройдуть свої дороги життя достойно, благородно, щоб бути по-справжньому щасливими...

*Людмила Валентинівна Данилюк
– 3.Х.1958 року народження, наша
кума, родинами дружимо з 1976 року,
Василь, мій чоловік, був знайомий з
Олександром Данилюком із 1971 року.*

Ім'я Марія – біблейське. Ті, кого так нарекли батьки, проживають не життя, а проходять путь, часто довгу і праведну. Вони йдуть поміж людей і освітлюють собою навколишній світ.

Давня Чернігівщина. Колиска Київської Русі. Старовинні міста, назви яких зустрічаються в перших українських літописах, зачарована Десна. Це місця, які не могли не

зачарувати, не надихнути на любов: до життя, до чоловіка, до людей, до дочок...

Там пройшли найкращі роки життя. Там відбулися і найщасливіші, й найпечальніші його сторінки. Але це там, на Чернігівщині...

А тут – Одеса. Тендітна, мила, дуже тактовна сива жінка сидить у величезному кріслі, вкритому червоним килимком. Це її апартаменти. Її трон, її територія. У кімнаті напрочуд чисто і затишно. У новенькій “стінці” виблискує кришталь, розставлені яскраві фото, а ще – книжки, книжки, книжки... Це домівка, в якій мешкає дочка Люба з родиною, а з недавнього часу – і вона. Народилася прекрасна Вікторія, і Марія Зіновіївна вже не чернігівчанка, а одеситка...

Скільки тепла, мудрості, тактовності в цій маленькій на зріст Жінці, але мужній, Великій у діяннях своїх... Здавалося б, хто така українська інтелігентка? Кого нею здивуєш? Але ні. Таки здивуєш. І де вони, наші інтелігенти, пройшовши небачено тяжкий шлях через війни, голодомори, втрати близьких, приниження, знайшли в собі сили бути мудрими, розсудливими, завжди привабливими і охайними? Це просто порода така тонка – українські інтелігентні жінки...

Вісімдесяті роки минулого століття. Марія Зіновіївна сидить і читає у кріслі в кімнаті на вулиці Академіка Заболотного, 18-а. У кімнаті тепло і спокійно... І тихо, поки що.. Але вже скоро зберуться гості... У маленькій квартирі запанує компанія з молодих, галасливих, повних сил та енергії ентузіастів. І стіл накривається яскравою скатертиною, виставляються хліб, страви, напої... Ніде так гарно не

пригощають, як у Риг. Ніде не відчуваєш себе так вільно, святково, піднесено, як у цій квартирі... В Одесі, на вулиці Академіка Заболотного...

Марія Зіновіївна одночасно і непомітна, і завжди готова підтримати розмову, і доглянути дітей, і піднести страви до столу...

Як же я вдячна цій жінці... За її мудрість, за мою дорогу подругу Любу, за дитячі пустощі веселих дівчаток – Ірини, Вікторії та Маринки – під час молодіжних веселих посиденьок у Риг. За Дні Перемоги з червоними гвоздиками. За мою молодість. За те, що була щаслива, приваблива, весела і мріяла тільки про прекрасне майбутнє для нас усіх.

На це нас надихала завжди позитивна, турботлива і тактовна Марія Зіновіївна...

Багато хочеться сказати добрих і теплих слів... Але краще поета, що увібрав усю нашу українську душу, не скажеш.

Марія – це біблейське, але напрочуд українське, наше ім'я. Як і у моєї мами Марії, і моєї онуки Марічки... Воно – і у правнучки Марії Зіновіївни...

Марія Зіновіївна – одна з найкращих представниць усіх українських Марій!

Микола Вінграновський ... 1965 рік. Рік, коли Марія Ісаєнко ще жвава, весела, повна сил та краси... І ось рядки вірша, вони і про неї:

Качки летять! Марієчко, – качки...

Качки летять! У крилах свище небо...

Важкі соми пригублюють гачки,

І жовкне білий світ навколо тебе.

Маріє, мріє, Марієчко моя,

Моя Марієчко тривожна,

Твоїм гірким, як світ, ім'ям

Мені звучить хвилина кожна...

Наш час, не хтуючи світом,

В своє життя-буття страшне,

Він просурмився карим цвітом,

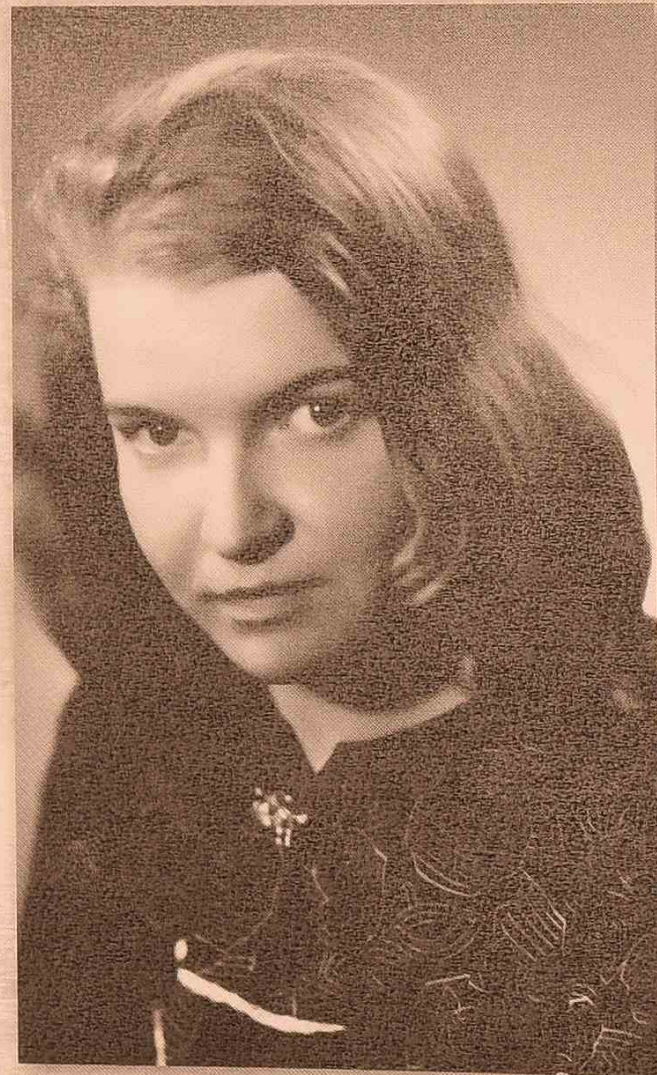
Він вами просурмив мене.

Не залишив і граму пустки,

Усе доцільно, все – в ім'я.

У наших літ нема відпустки,

Любове плинуча моя.

Людмила Сергіївна Чуваленко-Кутикова - (25.І.1952 - 13.І.2018), землячка, однокласниця моя, вірна подруга по життю. Дружили з нашого народження до дня відходу Люсі у Вічність.

Наше дитинство

У заводському закутку Макошиного все було поруч: робота, житло, початкова школа, бібліотека, магазин, клуб. І, звичайно ж, лиман Десни, на якому, власне, і розташовувалися будівельні стапелі Судноверфі.

Зрозуміло, що усі його мешканці були добре знайомі між собою. Дорослих пов'язувала робота, дітей – спільні забави, навчання, підготовка концертів як у дворі поміж заводських житлових будинків (для тісного кола глядачів), так і на клубній сцені (для усіх односельців).

Згадати, коли я вперше побачила Любину маму, складно. Мабуть, слід відновити в пам'яті перші дні осмисленого життя, коли починала відвідувати друзів, аби разом бавитися ляльками, читати книжки, малювати...

Втім, Марія Зіновіївна назавжди запам'яталася красивою, з яскравими сяючими очима, жінкою, яка

вражала мене своєю молодістю (пізніше її сприймали за старшу сестру).

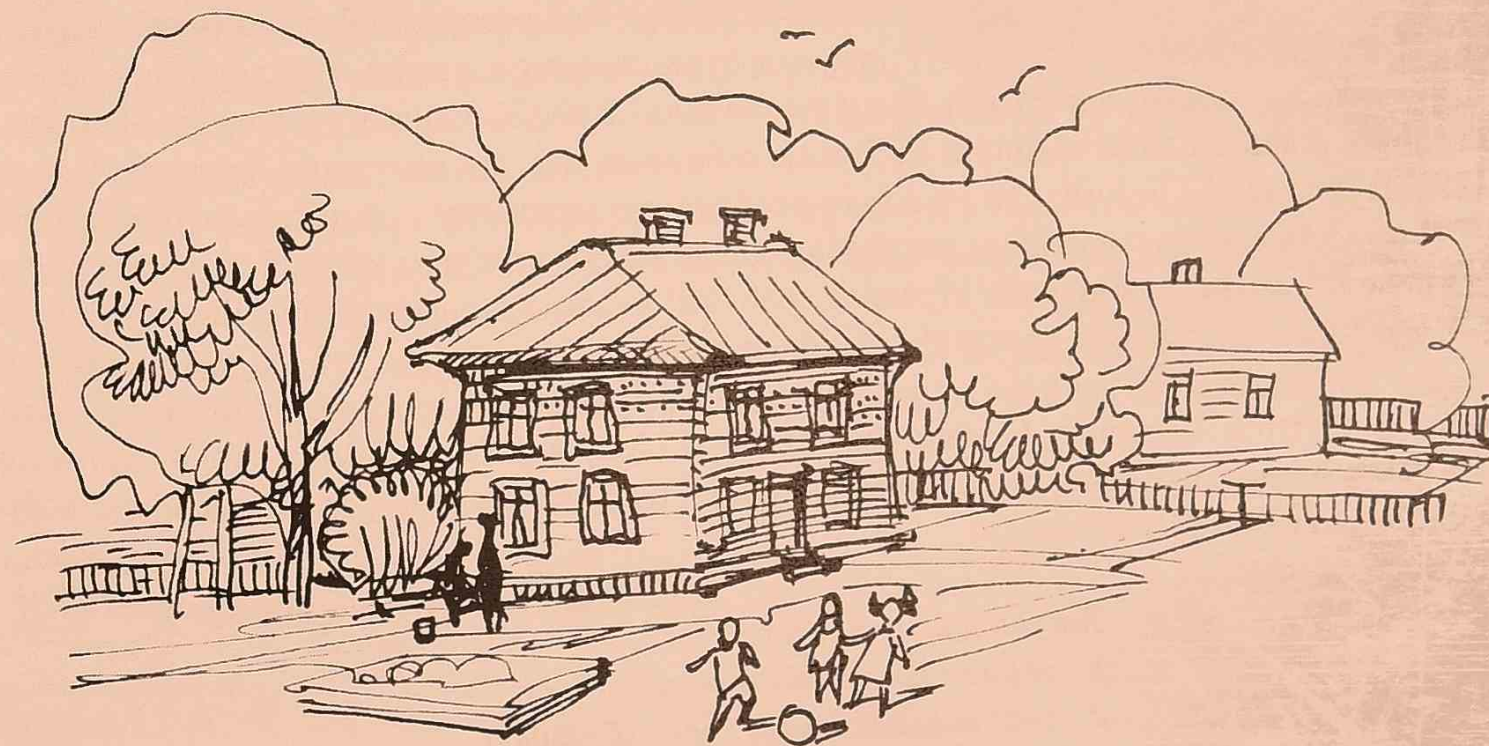
Незважаючи на тендітність і невисокий зріст, вона була міцним стрижнем цієї дружної прийомної родини. Жвава, енергійна, встигала після робочого дня і впоратися з вечерею, і навчати доньок усім хатнім справам.

Коли мене вперше запросили скуштувати у них вареників із яблуками, я була вражена. Усі варенички – однаковісінькі, оздоблені рівенькими, спіральними завитками на стику тонкого тіста, з дивно приємним, незнайомим мені до того смаком. Саме в Любиній сім'ї я згодом перейняла (й донині так роблю) звичку смажити котлети без борошна чи сухарів.

У цьому жіночому царстві (бабуся Тіна, Марія Зіновіївна, Галина, Люба) завжди панували злагода, щира родинна любов і непідробна повага до старших. Дівчата виростили милосердними,

з відкритим серцем, а ще – самостійними і відповідальними, при звичаєними до чесної праці. І їм було з кого брати приклад. Марія Зіновіївна завжди з готовністю допомагала усім чи то порадою, чи конкретними справами. Власне, саме вона підказала нам, учням десятого класу, як ліпше підготуватися до випускного вечора. А саме – власною працею заробити гроші на заводі "Сільгоспмаш". І хоч травень тоді стояв спекотний, наш клас мужньо під яскравим сонцем кілька днів розвантажував причепи з іржавими залізними заготовками. У доросле життя ми за прикладом своїх батьків хотіли увійти по-дорослому...

Зараз, оглядаючи минуле, мені здається, що час не мав влади над Марією Зіновіївною. Скільки б не спливало років, вона завжди (я декілька разів приїздила до Одеси в родину своєї однокласниці, відпочивала в санаторіях міста) залишалася собою: розумною і активною, організованою і вправною, елегантною жінкою та понад усе турботливою, люблячою Матір'ю і Бабусею.

Райса Борисівна Кованда (24.V.1951 р.) подруга родини, знайомі з 1970 року.

З роками все більше сумую за мамою. Мабуть, за життя не додала їй дочірньої любові, уваги і ніжності. Мою маму звали Тетяна Зіновіївна. Таке досить рідкісне ім'я по-батькові носила ще одна її землячка з поліських берегів Десни – мама моєї подруги Марія Зіновіївна Ісаєнко. Про це подумала, коли вирішила написати для Любиної книги споминів. Любу знаю зі студентських років, а з її мамою познайомилась в Одесі влітку 1986 року.

Перше враження: невисока, тендітна, мила й дуже інтелігентна. Зустрічала привітно, смачно пригощала, більше слухала, ніж говорила. В невеличкій квартирі завжди було гамірно й людно. Приходили з дітьми, пили чай, сміялись, співали, жартували. Ніколи не бачила Марію Зіновіївну роздратованою. Зараз мені стільки ж років, скільки тодішній їй. Ловлю себе на думці, що хочу тиші, спокою. А як же вона "терпіла" нас усіх? І розумію: це не тільки особливість характеру – це досвід, отриманий від Долі, і Любов до людей! Вона прожила яскраве і складне життя: пройшла війну, була керівником і, найголовніше, – виховала сама (рано втратила чоловіка) чудових донечок Любу і Галину. І ніколи не хизувалась цим, не жалілась на життя, а усміхалась: "Я щаслива!" Про себе на війні говорила, коли сиділи 9 Травня 2005 року на терасі. Три мами – три жінки, що пережили війну: Марія Зіновіївна, Валентина Дмитрівна (мама мого чоловіка) і Марія Яківна (мама нашої подруги Зої) ділились із нами, своїми дітьми, спогадами. Сумували, плакали, співали разом... Як було добре, тепло, затишно з вами, Мама!

*Так швидко плине час,
Коли батьків у тебе вже немає!
А серце защемить, як знову їх згадаю.
В думках перебираю світлі миті,
І знов молюсь за Мам,
Найдорожчих за всіх на світі!*

Наталія Василівна Репужинська – 9.I.1962 року народження – надійна подруга сім'ї, знайомі з 1979 року.

*Бувають іноді хвилини,
Коли так хочеться зустріть
Усмішку стрічної людини,
Хай випадкову, хай на мить.
Аби лише вона краплину
Людської щирості несла...
І вже тоді на цілу днину
Для інших вистачить тепла...*

С. Продан

Пригадую першу нашу зустріч.

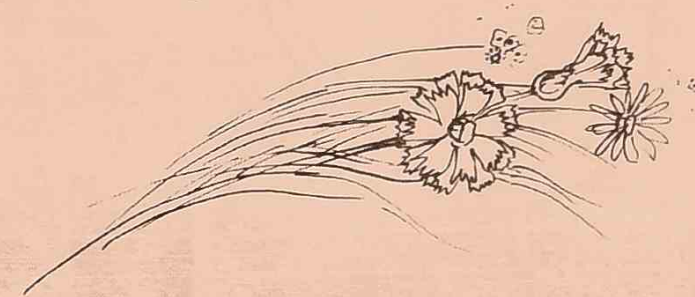
Першої ж миті очі цієї жінки розповіли про все: радощі і сум, болі та переживання. Не знаю, чи це у всіх так буває? Дивишся на чийсь маму – і згадуєш свою... Так і тоді: пам'ятаю, зринула у вись постать моєї доброї, ніжної, сивої мами...

Проходять роки у вирі життєвих проблем, і немає часу іноді згадати хороших людей. Але дякую своїй внутрішній організованості, за те, що маю сьогодні вільну хвилину перебрати у пам'яті зустрічі з Марією Зіновіївною.

Мудрий, ласкавий погляд зустрічав нас, гостей. У голосі ми відчували турботливу порадицю і просто чуйну людину. Старенькі руки видавали себе: вони багато у своєму житті переробили, напрацювались...

Як велично звучать доччині слова: "Мама була і залишилася для нас благородною та світлодумною".

Вічно нехай живе пам'ять про Вас, Маріє!

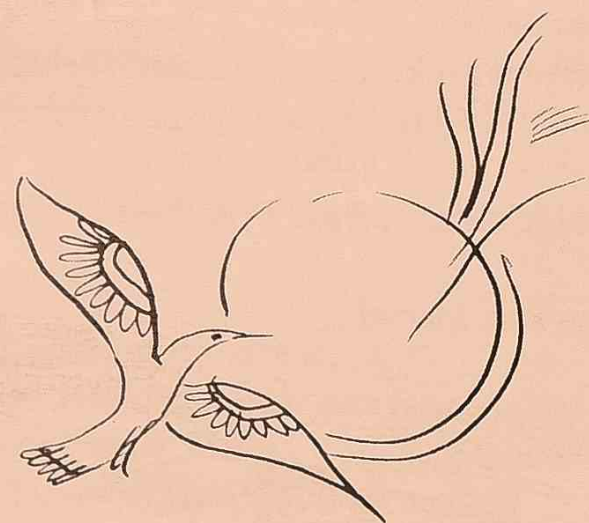
Алла, Олександр та син Андрій Гававські - земляки з міста Городні на Чернігівщині. Мешкали в Одесі в одному будинку по вулиці Академіка Заболотного, 18-А. Знайомі з 1979 року.

В українській мові існує дивне слово "пані". У нас, на Чернігівщині, ви його майже не почуєте. Там кажуть просто - "жінка" або "молодиця". Так вітають усіх поважних жінок у Західній Україні.

Але коли наша сім'я познайомилася з Любиною мамою Марією Зіновіївною, а це було більше ніж 35 років тому, перед нами постала дуже гарна, статна, інтелігентна з розумними добрими очима жінка, дійсно пані, пані Марія!

З роками вона ставала ще гарнішою, ріднішою для нас усіх людиною.

Сьогодні, коли її, на жаль, немає поруч, ми з гордістю і піднесенням усвідомлюємо, що в нашому житті ми зустрілися, спілкувалися, вчилися бути мудрими не просто у жінки-пані, а у надзвичайно чарівної української Леді.

Наталія Асперівна Усенко - моя кума, її сини - Олександр і Артем - мої любимі похресники. Знайомі ми з 80-х років, а Василь Рига і Олександр (старший) Сауляк - чоловік Наталі - знайомі з 1974 року.

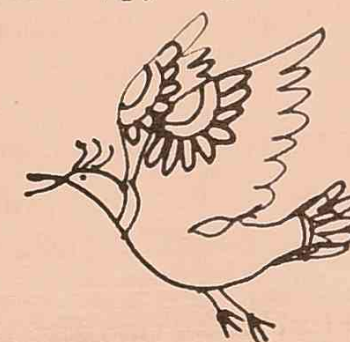
Не кожному вдається пройти складний життєвий шлях (участь у бойових діях на передовій, захищаючи Батьківщину, втрата чоловіка і виховання двох донечок у важкі післявоєнні роки), зберігаючи при цьому щирі повагу до людей та добре серце.

Завжди при зустрічах із Марією Зіновіївною я відчувала тепло і щирість у відповіді на питання: "Як Ви себе почуваєте?" Вона частіше говорила: "Все добре..."

Ця красива (і зовні, і внутрішньо) жінка гідно несла свій хрест... Її девіз був християнський: нікому не докучати, нікого не засуджувати, ні про кого не говорити погано...

Недовго тривала секретна дружба моєї шестилітньої онуки Діани та Марії Зіновіївни. Про що вони утаємничено розмовляли, важко сказати. Але Діана до цього часу згадує, що їй було дуже цікаво слухати і спілкуватися з Марією Зіновіївною, і вони одна одну добре розуміли. Досить-таки рідкісне явище.

Дякуємо їй! Ця Жінка-Мати-Бабуся-Подруга пройшла стежками нашого життя і залишилася світлою в нашій пам'яті.

60,00

67/28

Літературно-художнє видання

Любов Ісаєнко

ДИВОЦВІТ РОДОВОДУ

українською мовою

==

Художник - Лариса Дем'янишина

Комп'ютерна верстка - Юлія Кубанкіна

Підписано до друку 02.05.2018 р.

Формат 84x108/16. Папір офсетний. Гарнітура Minion Pro.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 9,6. Наклад 100 прим.

Зам. № 0205/1.

Надруковано в ОО КП Видавництво «Чорномор'я»

65072, м. Одеса, пл. Бориса Дерев'янка, 1

Тел.: +38(048) 7488555

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстра видавців ДК № 185 від 19.09.2000 р.

115
29.07.20

30-а